

6

12-річна школа
нова програма

МАЙСТЕР-КЛАС

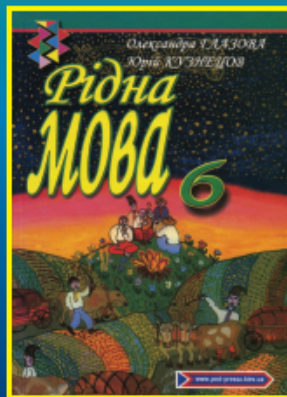
Т. М. ШАБЕЛЬНИК

РІДНА МОВА

ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ

ДЛЯ ШКІЛ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

6 КЛАС

ДО ПІДРУЧНИКА «РІДНА МОВА. 6 КЛАС»
О. П. ГЛАЗОВА, Ю. Б. КУЗНЕЦОВ

ВИДАВНИЦТВО
РАНOK

До посібника **БЕЗКОШТОВНО** додається
календарно-тематичне планування

РІДНА МОВА

МАЙСТЕР-КЛАС

12-річна школа
нова програма

МАЙСТЕР-КЛАС

Т. М. ШАБЕЛЬНИК

РІДНА МОВА

ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ

6 КЛАС

ДО ПІДРУЧНИКА «РІДНА МОВА. 6 КЛАС»
О. П. ГЛАЗОВА, Ю. Б. КУЗНЕЦОВ

ПОСІБНИК МІСТИТЬ:

- конспекти уроків
- завдання для тематичного оцінювання
- контрольні диктанти
- тексти для контрольного аудіювання та читання мовчки
- цікаві нетрадиційні завдання

ВИДАВНИЦТВО
РАНOK

До посібника **БЕЗКОШТОВНО** додається
календарно-тематичне планування

ББК 74.268.1УКР
Ш12

Серія «Майстер-клас»

Шабельник Т. М.

Ш12 Рідна мова. 6 клас: Плани-конспекти уроків. — Харків: Видавництво «Ранок», 2009. — 320 с. — (Майстер-клас).

ISBN 978–966–672–320–1.

Посібник складено за новою програмою з української (рідної) мови для загальноосвітніх шкіл (автор Бондаренко Н. В. та ін.; 2004 р.) до підручника «Рідна мова. 6 клас» О. П. Глазової та Ю. Б. Кузнецова. Видання містить детальні розробки 105 різнопланових уроків з української мови у 6 класі. Пропонуються різні форми і методи роботи, що мають на меті найкраще засвоєння учнями навчального матеріалу, індивідуальний підхід до кожного конкретного класу й школяра. Матеріал посібника представлено в різних формах: розповідь учителя, схеми, таблиці, алгоритми, різнорівневі завдання, роботи творчого характеру та ін. Крім того, пропонуються тексти для проведення аудіювання, читання мовчки, переказів, тестових робіт, диктантів тощо.

Для вчителів української мови.

ББК 74.268.1УКР

Навчально-методичне видання

Серія «Майстер-клас»

ШАБЕЛЬНИК Тетяна Миколаївна

РІДНА МОВА

6 клас

Плани-конспекти уроків

Редактор *Г. В. Доніна*, технічний редактор *В. І. Труфен*, коректор *Л. О. Жадан*

Код Ф3703У. Підписано до друку 27.08.2009. Формат 60х90/16.

Папір друкарський. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 20,0.

ТОВ Видавництво «Ранок». Свідоцтво ДК № 3322 від 26.11.2008.
61071 Харків, вул. Кібальчича, 27, к. 135.

Адреса редакції: 61145 Харків, вул. Космічна, 21а.

Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

Для листів: 61045 Харків, а/с 3355. E-mail: office@ranok.kharkov.ua

З питань реалізації звертатися за тел.: у Харкові — (057) 712-91-44, 712-90-87;

Києві — (044) 599-14-53, 417-20-80; Донецьку — (062) 345-98-24;

Житомирі — (0412) 41-27-95, 44-81-82; Дніпропетровську — (056) 785-01-74;

Львові — (032) 244-14-36, (067) 340-36-60; Сімферополі — (0652) 22-87-01, 22-95-30;

Тернополі — (0352) 40-01-37, 53-32-01; Миколаєві — (0512) 35-40-39,

Рівному — (0362) 26-34-20; Сумах — (0542) 21-07-35;

Черкасах — (0472) 64-41-07, 36-72-14.

E-mail: commerce@ranok.kharkov.ua

«Книга поштою»: 61045 Харків, а/с 3355. Тел. (057) 717-74-55, (067) 546-53-73.

E-mail: pochta@ranok.kharkov.ua

www.ranok.com.ua

ISBN 978–966–672–320–1

© Шабельник Т. М., 2007

© ТОВ Видавництво «Ранок», 2009

ПЕРЕДМОВА

Своєрідність рідної мови як навчального предмета полягає в реалізації двох важливих функцій розвитку школяра, його навчання та виховання, пізнання і налагодження комунікації із суспільством та забезпечення інтелектуального, духовно-морального й емоційного планів формування особистості.

Посібник «Плани-конспекти уроків. Рідна мова. 6 клас» укладено відповідно до вимог діючої програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання.

Видання містить докладні поурочні плани-конспекти, складені за підручником «Рідна мова. 6 клас» О. П. Глазової та Ю. Б. Кузнецова, і має на меті допомогти вчителю організувати навчально-виховний процес на уроці мови по-новому, щоб забезпечити формування національно свідомої, духовно багатой особистості, яка б володіла вміннями й навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами рідної (державної) мови — її стилями, формами, жанрами в усіх мовленнєвих ситуаціях.

Уроки побудовані на засадах розвивального навчання, що сприяє розвитку в учнів розумових операцій, здатності до синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації, класифікації. Багато уваги приділено формуванню комунікативних умінь і навичок, розвитку творчих здібностей школярів.

У посібнику пропонується, як правило, більша кількість різноманітних завдань і вправ для того, щоб учитель міг вибрати з-поміж них ті, які найбільше відповідають рівню підготовленості учнів.

Автор бажає шановним колегам успіхів, натхнення і сподівається, що ця книга допоможе в їх нелегкій, але цікавій та корисній справі.

КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ

105 години, 3,5 години на тиждень

№ уроку	Зміст уроку	Дата
ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У 5 КЛАСІ		
1	Багатство і краса української мови	
2	<i>Зв'язне мовлення.</i> Повторення вивченого про мову і мовлення. Ситуація спілкування.	
3—4	Словосполучення і речення. Головні та другорядні члени речення. Однорідні члени речення.	
5	Звертання. Вставні слова та сполучення слів.	
6	Пряма мова. Діалог.	
7	Повторення й поглиблення вивченого про текст. Тема і головна думка тексту. Будова тексту.	
8	<i>Зв'язне мовлення.</i> Стилї і типи мовлення. «Відоме» і «нове» в реченнях тексту (повторення). Докладний усний переказ тексту художнього стилю.	
9	<i>Зв'язне мовлення.</i> Офіційно-діловий стиль. Ділові папери. Складання оголошення.	
10	Тематична атестація (диктант).	
ЛЕКСИКОЛОГІЯ		
11	Групи слів за походженням: власне українські та запозичені слова.	
12	<i>Зв'язне мовлення.</i> Особливості опису приміщення. Усний переказ розповідного тексту з елементами опису приміщення.	
13—14	Активна і пасивна лексика. Застарілі слова (архаїзми та історизми), неологізми.	

№ уроку	Зміст уроку	Дата
15—16	<i>Зв'язне мовлення.</i> Усний та письмовий твір-опис приміщення в художньому стилі.	
17—18	Групи слів за вживанням. Загальноживані та стилістично забарвлені слова. Діалектні, професійні слова й терміни, просторічні слова та жаргонізми.	
19	<i>Зв'язне мовлення.</i> Письмовий твір-опис приміщення за картиною в художньому стилі.	
20	Офіційно-ділова лексика.	
21	<i>Зв'язне мовлення.</i> Ділові папери. План роботи.	
22	Тематична атестація (тестування). Читання художнього тексту мовчки.	
СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ		
23—24	Змінювання і творення слів. Основні способи словотвору.	
25	Основні способи словотворення. Ознайомлення зі словотвірним словником.	
26	<i>Зв'язне мовлення.</i> Вибірковий переказ тексту наукового стилю.	
27—28	Зміни приголосних при творенні слів.	
29—30	Складні слова. Правопис складних та складноскорочених слів.	
31	Усний переказ тексту.	
32	Тематична контрольна робота (диктант).	
МОРФОЛОГІЯ		
33	Загальна характеристика частин мови.	
34	Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.	

№ уроку	Зміст уроку	Дата
35	Іменники — назви істот і неістот. Іменники загальні і власні. Велика буква і лапки у власних назвах.	
36	<i>Зв'язне мовлення.</i> Усний переказ тексту.	
37	Рід іменників. Іменники спільного роду.	
38	Число іменників. Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини.	
39	Відмінки іменників, їх значення.	
40	Поділ іменників на відміни. Відмінювання іменників.	
41	Контрольна тематична атестація (тестування). Аудіювання тексту наукового стилю.	
42	Відмінювання іменників першої відміни.	
43	Відмінювання іменників другої відміни.	
44	Закінчення родового відмінка однини іменників другої відміни.	
45	Відмінювання іменників III відміни.	
46	<i>Зв'язне мовлення.</i> Усний переказ тексту з творчим завданням.	
47	Відмінювання іменників IV відміни.	
48	Незмінювані іменники.	
49—50	<i>Зв'язне мовлення.</i> Докладний контрольний переказ тексту розповідного характеру.	
51	Відмінювання іменників множинної форми.	
52	Тематична контрольна робота (диктант).	
53	Написання <i>не</i> з іменниками.	
54	Особливості творення іменників.	

№ уроку	Зміст уроку	Дата
55	Літери <i>e, u, i</i> в суфіксах <i>-чк-</i> (<i>-єчк-</i>), <i>-чок-</i> , <i>-ичок-</i> , <i>-инн(я)</i> , <i>-інн(я)</i> , <i>-енн(я)</i> , <i>-ив(о)</i> , <i>-ев(о)</i> .	
56	Написання та відмінювання імен по батькові.	
57	<i>Зв'язне мовлення.</i> Складання діалогів.	
58	Підсумковий урок з теми «Іменник».	
59	Тематична контрольна робота (диктант).	
60	Прикметник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.	
61	Якісні, відносні, присвійні прикметники, їхнє творення та правопис.	
62	Перехід прикметників з однієї групи в іншу.	
63	<i>Зв'язне мовлення.</i> Особливості побудови опису природи. Усний вибірковий переказ з елементами опису природи.	
64—65	Ступені порівняння прикметників.	
66	<i>Зв'язне мовлення.</i> Усний докладний переказ тексту з елементами опису природи.	
67	Повні і короткі форми прикметників.	
68—69	Прикметники твердої і м'якої груп. Відмінювання прикметників.	
70	Творення прикметників. Перехід прикметників в іменники. Морфологічний розбір прикметників.	
71	Тематична контрольна робота з теми «Прикметник як частина мови» (тестування). Контрольне аудіювання тексту-розповіді наукового стилю.	

№ уроку	Зміст уроку	Дата
72	Написання прикметників.	
73	<i>Зв'язне мовлення.</i> Письмовий твір-опис природи за картиною.	
74	Написання <i>не</i> з прикметниками.	
75	Написання <i>-ни-</i> і <i>-н-</i> у прикметниках.	
76	Написання складних прикметників через дефіс або разом.	
77	<i>Зв'язне мовлення.</i> Письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису природи.	
78	<i>Зв'язне мовлення.</i> Особливості будови роздуму. Усний докладний переказ розповідного тексту, що містить роздум.	
79	Написання й відмінювання прізвищ.	
80	Тематична контрольна робота (диктант).	
ЧИСЛІВНИК		
81	Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.	
82—83	Кількісні й порядкові числівники. Числівники прості, складні і складені.	
84—85	Відмінювання кількісних числівників.	
86	<i>Зв'язне мовлення.</i> Усний твір-роздум про вчинок людини.	
87	Відмінювання порядкових числівників.	
88	<i>Зв'язне мовлення.</i> Замітка в газету типу роздуму про вчинок людини.	
89	Творення числівників. Морфологічний розбір числівників.	
90	Тематична контрольна робота (диктант).	
ЗАЙМЕННИК		
91	Займенник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням.	

№ уроку	Зміст уроку	Дата
92	Особові займенники і зворотний займенник <i>себе</i> .	
93	<i>Зв'язне мовлення</i> . Твір-оповідання за жанровою картиною	
94—95	Питальні, відносні, вказівні й означальні займенники.	
96—97	Заперечні й неозначені займенники. <i>Ні</i> в заперечних займенниках. Дефіс у неозначених займенниках.	
98	<i>Зв'язне мовлення</i> . Повідомлення на лінгвістичну тему.	
99	Присвійні займенники. Морфологічний розбір займенників.	
100	Тематична контрольна робота (тестування). Контрольне читання мовчки.	
ПОВТОРЕННЯ В КІНЦІ РОКУ		
101	Узагальнення й систематизація вивченого з лексикології.	
102	Узагальнення й систематизація вивченого зі словотвору й орфографії.	
103—104	<i>Зв'язне мовлення</i> . Контрольний письмовий твір-оповідання на основі побаченого.	
105	Узагальнення й систематизація вивченого з морфології та орфографії.	

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У 5 КЛАСІ

УРОК № 1

Тема:	Багатство і краса української мови
Мета:	поширити знання учнів про багатство і красу рідної мови, її милозвучність та мелодійність; формувати вміння знаходити засоби милозвучності в тексті та використовувати у власному мовленні; удосконалювати культуру мовлення; виховувати любов і повагу до мови свого народу.
Обладнання:	підручник, картка з метаграмою.

ХІД УРОКУ

*Вчімося, друзі, слово любити.
Слово до слова — й думка сповита.
Люди без думки — птиці безкрилі.
З думкою люди мудрі й щасливі.*

Л. Лужицька

I. ОГолошення теми та мети уроку

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)
— Що ви очікуєте від вивчення рідної мови в 6 класі?

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя.

До найкоштовніших надбань кожного народу належить мова. Тому й називаємо це надбання — рідна мова. Рідна,

як мати, як Батьківщина, усе, що дороге серцю людини. Мова — найбільший духовний скарб, у якому народ виявляє себе творцем. Передає нащадкам свій досвід і мудрість, перемоги й славу, культуру і традиції, думи і сподівання.

Український народ творив свою мову впродовж століть. У слові прихована якась таємнича сила, що в неповторному поєднанні звуків несе чарівну мелодію мови.

Українську мову знають у світі насамперед за безсмертними мистецькими зразками класиків та народнопоетичною творчістю. Визначний учений І. І. Срезневський стверджував, що українська мова — «одна з найбагатших мов слов'янських і назвав її поетичною, музикальною, мальовничою».

Відомий російський письменник Микола Берг із захопленням писав про українську мову і пісню: «Чарівна, ніжна й граціозна», а Лев Толстой додавав: «Скільки в них краси і грації, скільки дужого, молодого почуття й сили!»

2. Робота за підручником.

Усне виконання вправ 1—3.

3. Творчі завдання.

1) Знайти продовження висловів, визначити їх тему.

Удар забувається

Говори мало, слухай багато

Слово до слова — ...

І від солодких слів

Від теплового слова

...а думай ще більше.

буває гірко.

...а слово пам'ятається.

...і лід розмерзає.

складеться мова.

2) Розшифрувати вислів відомого письменника.

с г л о о т в р о е з б б а р ч о и я с я т к и

у т с и я й к д у о з г б л р я о д ю а й т о и

(«Слово — зброя. Як усяку зброю, його треба чистити й доглядати». М. Рильський.)

4. Робота за підручником.

Вправи 5 (усно), 6 (письмово).

5. Комунікативне завдання.

Скласти усне висловлювання на тему «Наша мова слов'їна».

6. Ознайомлення зі структурою підручника.
Опрацювання форзаців, змісту, умовних позначень.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)
«На цьому уроці для мене найцікавішим (найкориснішим) було...»

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправи 7 або 8 (за вибором).

УРОК № 2

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Повторення вивченого про мову і мовлення. Ситуація спілкування.
Мета:	поглибити знання про поняття «мова» і «мовлення»; повторити загальні відомості про види мовленнєвої діяльності, мету спілкування, адресата мовлення; розвивати вміння складати усні та письмові висловлювання; збагачувати словниковий запас шестикласників, виховувати повагу до рідної мови.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.

2. Бесіда.

- Яка, на вашу думку, різниця між мовою та мовленням?
- Яка мета усного мовлення? а писемного?
- Навіщо треба враховувати ситуацію спілкування?

3. Робота за підручником.

Опрацювання таблиці «Розділи науки про мову», с. 14.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя.

Мова — це сукупність засобів, що служать для пізнання і спілкування. До цих засобів належать одиниці всіх рівнів будови мови — звуки, частини слова, слова, форми слів, словосполучення, просте і складне речення. Мова — спільне надбання народу, однакова для всіх, хто нею користується. Тільки розуміння того, яке значення має кожна мовна одиниця, може бути основою для порозуміння між її носіями.

Мовлення — використання мовних засобів для сприймання чужих і побудови власних висловлювань, тобто для спілкування, для обміну думками і враженнями в процесі мовленнєвої діяльності. Мовлення індивідуальне, у різних людей різне — більш або менш багате, точне, виразне. Кожен мовець володіє лише частиною тих засобів, які є у мові.

Щоб повноцінно спілкуватися, людина повинна володіти певними вміннями. Вона має швидко й правильно орієнтуватися в умовах спілкування, вміти правильно спланувати мовлення, правильно дібрати зміст акту висловлювання, знайти доцільні засоби для передачі цього змісту, вміти забезпечити зворотний зв'язок. Якщо хоч одна з ланок акту спілкування виявиться непродуманою, спілкування не буде ефективним.

2. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 15—16.
- 2) Виконання вправи 12.
- 3) Групова робота.

Скориставшись таблицею на с. 17, визначити тему, основну думку та форму можливого висловлювання, уявивши, що ви прийшли:

- I група — до бібліотеки або книгарні;
 II група — до аптеки (поліклініки);
 III група — до однокласниці (подруги) на день її народження.

Увага!

Основними показниками, що характеризують мовленнєву ситуацію, є:

- характер зв'язку між мовцем і адресатом;
- характер адресата (одна людина, кілька людей, велика група, слухачі);
- тема й основна думка висловлювання;
- мета спілкування;
- місце і характер спілкування.

3. Парна робота

Скласти й розіграти діалоги, відповідно до запропонованих групам завдань.

4. Ситуативні завдання.

— Прослухайте діалоги та скажіть, яких помилок у спілкуванні припустилися співрозмовники. Поясніть причини помилок (не визначена мета спілкування; не враховано обстановку спілкування; не визначена тема й головна думка тощо).

- А** — Сергію, чому ти не здав зошит для контрольних робіт?
 — Я вам здав ще позавчора, це ви його мені досі не повернули!
 — Я щось не пам'ятаю. Нагадай, будь ласка, коли й це відбулося,— засумнівалася вчителька.
 — Я засунув його до сумки, що стояла на Вашому столі.
 — Але я ходжу на роботу з портфелем.
 — Тоді хто тут сумки розкидає?! — обурився Сергій.
- Б** — Я ніколи не затримувала книги. Ось і зараз повертаю її на два дні раніше терміну,— звертається школярка до бібліотекаря.
 — Молодець! Так і мусить бути. Що ти хочеш узяти сьогодні?
 — А ви що, не знаєте, що у нас за програмою? — дивується дівчинка.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

«Аналізувати ситуацію спілкування та дотримуватися вимог спілкування необхідно, щоб...»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 14; скласти і розіграти діалог, можливий в одній з окреслених у вправі ситуацій спілкування.

УРОКИ № 3—4

Тема:	Словосполучення і речення. Головні та другорядні члени речення. Однорідні члени речення.
Мета:	повторити найважливіші відомості про будову словосполучення й речення; формувати вміння визначати головне й залежне слово в словосполученні, головні члени речення, розпізнавати однорідні члени, будувати з ними речення; удосконалювати пунктуаційні вміння та навички; виховувати любов до природи.
Обладнання:	підручник, ребуси.

ХІД УРОКІВ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Колективна робота.

— Розгадайте ребуси і скажіть, що потрібно повторити на уроці.

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКІВ

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Виконання завдань і вправ на повторення.

Завдання I: прочитати текст. Визначити тему й основну думку. Дібрати заголовок у формі словосполучення, а потім у формі речення.

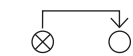
З кінця серпня в повітрі починає холоднішати. Холод помічається особливо вранці, а у вересні з'являються іноді й легкі морози. Прокидаючись вранці, ви бачите, як побіліла трава або дах сусіднього будинку. Ще трохи — і калюжі, яких восени завжди багато, починають вночі замерзати.

Дрібні осінні дощі зовсім не схожі на літні грозові. Вони йдуть невпинно, і земля вже не просихає швидко, як було влітку. Вітер дме безперестанку, далеко розносячи дозріле насіння дерев і трав.

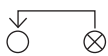
Листя на деревах починає де-не-де жовтіти ще в кінці серпня; у вересні ви помічаєте, як на березі, все ще зеленій, з'являються подекуди зовсім жовті, золотисті гілки. З кожним днем все більше і більше стає жовтого листя. Ще два-три дні, і тремтлива осика стоїть вся червона, багряна, золотиста. Але рвучкий осінній вітер зриває й цю останню прикрасу: крутячи в повітрі легке, висохле листя, встилає ним мокру землю.

(За К. Ушинським.)

Завдання II: виписати по 2—3 словосполучення, що відповідають таким моделям.

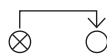
дієсл. присл.

прикм. ім.

присл. дієсл.

дієсл. присл.

2. Бесіда.

- Що ми називаємо словосполученням?
- Які бувають словосполучення за будовою?
- Як пов'язуються слова в словосполученні?
- Як визначити головне й залежне слова?
- Які сполучення слів не є словосполученнями?

3. Робота за підручником.

- 1) Виконання вправи 15.
- 2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 20—21.
- 3) Виконання вправ 18, 20.

4. Тренувальне завдання.

— Прочитайте текст, знайдіть граматичні основи речень. Вкажіть прості та складні речення. Виконайте синтаксичний аналіз третього речення. Випишіть однорідні члени речення.

Осінь на землю тихенько спускається,
 В небі летить, наче птах.
 Крилами-хмарами небо вкривається.
 Пухом тумани із крил її падають,
 Стеляться в вільних степах.
 Літо зелене і радісне згадують.
 Стріпує крилами осінь широкими,
 Роси спадають у млі,
 Ллються крізь неї дощами-потоками.
 Літо веселе, співоче минається,
 Спокій стає на землі...
 Тиха, задумлива осінь спускається...

(М. Рильський.)

5. Творче завдання.

— Доберіть епітети до слів: *вітер, осінь, дерева, трава, погода, обрій*. Складіть твір-мініатюру «Осінь у рідному краї».

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Групова робота.

Завдання: підготувати коротке повідомлення на лінгвістичну тему.

- I група — «Словосполучення».
- II група — «Речення».
- III група — «Головні члени речення».
- IV група — «Другорядні члени речення».
- V група — «Однорідні члени речення».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 1, вправа 21 або придумати історію, до якої можна було б застосувати прислів'я «Осінь сумна, та від її щедрості весело».

УРОК № 5

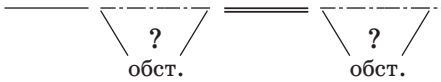
Тема:	Звертання. Вставні слова та сполучення слів.
Мета:	повторити відомості про особливості вживання у мовленні звертань, вставних слів та сполучень слів; удосконалювати пунктуаційні вміння щодо правильності розстановки розділових знаків при цих конструкціях; формувати вміння розрізняти вставні та однозвучні з ними слова; розвивати творчі вміння, культуру усного й писемного мовлення; виховувати шанобливе ставлення до співрозмовника, зацікавленість історією.
Обладнання:	підручник, картки.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАЙ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Колективна робота

Завдання: охарактеризувати речення за поданою графічною схемою.

1. _____ .
2. _____ . ГЧР — ГО
3. _____

ДЧР

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Гра «Знайди помилки».

Сергійко не любить вчити правила, тому часто робить помилки. Одного разу він написав такого листа, що його друг Тимко не на жарт занепокоївся. Чим же він може допомогти товаришеві? Які правила слід запам'ятати Сергійкові?

Привіт Тимоха

У мене все гаразд. Завтра мабуть поїдемо в гості до тітки Олександри. Ти напевне знаєш, як я люблю до неї навідуватись. У неї справжній зоопарк: дві черепахи, кішка, собака, папуга Арчі, великий акваріум ще й хом'ячок на додачу. Уявляєш Тимоха, як мені там весело. Мабуть я залишуся там на два-три дні.

Друг як у тебе справи? Коли завітаєш до нас у гості. Може сходимо разом до парку розваг?

Бувай. Твій друг Сергій.

Р. С. Тима вчуся я дуже добре, чого й тобі бажаю.

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ. ПОСТАНОВКА ВЧИТЕЛЕМ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Бесіда.

— Що ми називаємо звертанням?

— Які розділові знаки ставимо при звертанні?

— Що можуть виражати вставні слова? Яку роль вони виконують у реченні?

2. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання таблиць, с. 24—25.
- 2) Виконання вправ 27, 28.

3. Вибірково-розподільний диктант.

— Прослухайте текст, який прочитає вчитель, і випишіть у перший стовпчик звертання, а у другий — вставні слова. Що нового ви дізналися із цього тексту?

— Олександрє Максимовичу! Навіщо так точно запам'ятовувати дати? Досить і того, що знаєш, в якому столітті відбулася та чи інша подія!

— Діти, така точка зору є помилковою. Зрозуміло, наука історія — це не тільки дати. Власне, Олеже, історичні дати так тісно пов'язані з подіями, що розділити їх просто неможливо. Наприклад, 1939 рік назавжди залишиться роком початку Другої світової війни. Спостерігаючи за датами, мої юні друзі, можна побачити певні закономірності, які існують в історії. А крім закономірностей — чимало плутанини. Наприклад, чи важливо знати, скільки років тривала Столітня війна? Звичайно, бо треба пам'ятати, що Столітня війна 1337—1453 років тривала зовсім не сто, а цілих 116 років.

4. Творче завдання.

1) Із поданими словами скласти по два речення так, щоб у першому випадку слова чи сполучення слів були вставними словами, а в другому — членами речення.

Здається, кажуть, може, на щастя, правда.

2) Скласти речення за поданими схемами.

1) _____, ВС, _____ ~~~~~ - - - - .

2) ВС, _____ ~~~~~ _____ .

3) Зв., _____, ВС, _____ ~~~~~ - - - - .

5. Ситуативні завдання. Складання діалогів.

— Передайте телефонну розмову між матір'ю і дочкою або між батьком і сином.

А Дочка, телефонуючи зі школи, просить дозволу піти найближчої неділі в парк розваг з друзями.

Мати нагадує, що в неділю вони домовилися допомогти бабусі.

Б Батько пропонує синові сходити у вихідні на футбольний матч. Але в них виникло непорозуміння щодо дня походу та місць на стадіоні.

У репліках діалогу використовуйте поширені та непоширені звертання. Звертайте увагу на інтонацію.

6. Самостійна робота

Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Картка № 1

1. Уч..тєся брати мої думайте читайте (*Т. Шевченко.*)
2. До тебе Укран.. наша бездольная мати струна моя перша озвет..ся (*Леся Українка.*)
3. Кажуть мудрість приходить з роками (*Л. Дмитренко.*)
4. Населення на диво зустріло нас привітно (*Я. Баш.*)

Картка №2

1. Добрий день мій рідний кра.. вольний добрий день тобі (*Д. Павличко.*)
2. Калин..моя чом ти не цвіла? (*Нар. тв.*)
3. З ділом бач у нас ніколи не розходяться слова (*П. Дорошенко.*)
4. А вона уявіть зупинилась в ту мить (*В. Сосюра.*)

Картка №3

1. Розцвітай же слово і в родині і у школі й на заводі і у полі пр..чудесно пр..чудово — розцвітай же слово (*П. Тичина.*)
2. Прости мені земл.. простіть мені трави! (*Л. Костенко.*)
3. Добра такого там зроду у мене правда не було (*Т. Шевченко.*)
4. Ніжність наприклад описати математично не можна (*В. Собко.*)

Картка №4

1. Прощай Іван найвірніший друж.. шляхетна іскр.. вічного вогню! (*Л. Костенко.*)
2. Рідна мов.. без тебе ніхто я мов підрізан..ий вітром листок (*П. Перебийніс.*)
3. Мабуть неможливо знайти галузь знань яка могла б обійтись без послуг математ..ки (*Із журналу.*)
4. Говорять не святі горшки ліплят.. .

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».).

— Що на уроці було найцікавішим, а що найскладнішим?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 2, вправа 30.

УРОК № 6

Тема:	Пряма мова. Діалог.
Мета:	повторити, узагальнити й поглибити основні відомості про речення з прямою мовою, діалог. Удосконалювати вміння будувати речення з прямою мовою, складати й правильно оформляти діалог; формувати вміння правильно ставити розділові знаки; розвивати культуру мовлення, пам'ять, мислення; виховувати любов до пісні.
Обладнання:	підручник, схеми «Способи передачі чужого мовлення», «Пряма мова».

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Гра «Знайди помилку».

— Прослухайте жарт. У чому помилилася Марійка?

Учителька питає п'ятикласників: «Діти, що таке пряма мова?»

Марійка підіймає руку і впевнено відповідає: «Це коли говорять усе прямо, нічого не приховуючи».

III. ОГолошення ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Опрацювання таблиці «Способи передачі чужого мовлення».

Речення із прямою мовою	«Мамо, чи кожна пташина у вирій на зиму літає?» — в мами спитала дитина.
Речення із непрямою мовою	У мами спитала дитина, чи кожна пташина у вирій на зиму літає.
Діалог	— Татусю, допоможи мені задачу розв'язати. — А ти вже над нею думав? — Думав... — І що придумав? — Що краще — спитати у тебе чи у Вовки списати.

2. Бесіда з учнями.

— Що ми називаємо прямою мовою?

— Як оформляється пряма мова?

3. Аналіз схеми «Пряма мова».

Виражає	Супроводжується	Утворює	Стоїть
Чуже мовлення, передане дослівно, без змін	Словами автора, які вказують, кому вона належить	Разом зі словами автора речення з прямою мовою	Після слів автора, перед ними або в середині них

Інтонація	Пунктуація
Пряма мова Вимовляється як розповідне, питальне або спонукальне речення. Слова автора — з розповідною інтонацією	1. А: «П». 2. «П,» — а. 4. «П,— а,— п». 5. «П,— а: п».

4. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 27.
- 2) Виконання вправ 32, 34, 38.
- 3) Складання та розігрування діалогів (на основі вправи 37).

5. Гра «Редактор».

— Відредагуйте текст, усуваючи повтори дієслів. Переробіть текст, вживаючи пряму мову. Використайте у тексті діалог.

Василько щось тихо сказав тренерові і залишив спортзал. Тренер спитав Андрія, чи раніше він займався спортом. Той сказав, що в школі, де він учився, умов для занять спортом не було. Тренер спитав, чи хлопець твердо вирішив тренуватися. Андрій сказав, що буде старатися.

V. РОБОТА НАД РОЗВИТКОМ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

1. Переказ тексту.

— Уважно прослухайте легенду, визначте її тему та головну думку. Усно перекажіть текст, діалог з пам'яті запишіть у зошит.

Легенда про пісню

Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами.

Французи вибрали елегантність і красу, угорці — любов до господарювання, німці — дисципліну і порядок, діти Росії — владність, Польщі — здатність до торгівлі, італійські одержали хист до музики.

Обдарувавши всіх, підвівся Господь Бог зі святого трону і раптом побачив у куточку дівчину. Вона була боса, одягнута у вишивану сорочку, руса коса переплетена синьою стрічкою, а на голові багряннів вінок з червоної калини.

— Хто ти? Чого плачеш? — запитав Господь.

— Я — Україна, а плачу, бо стогне моя земля від пролитої крові, пожеж. У своїй хаті немає правди і волі.

— Чого ж ти не прийшла до мене скоріш? Я всі таланти роздав... Як зарадити твоєму горю?

Дівчина хотіла вже йти, та Господь Бог зупинив її.

— Є в мене неоціненний дар, який уславить тебе на цілий світ. Це — пісня.

Узяла дівчина-Україна дарунок і міцно притиснула його до серця. Поклонилася низенько Всевишньому і з ясним обличчям і вірою понесла пісню в народ.

(Г. Медвідь.)

2. Складання діалогів.

— Складіть і попарно розіграйте можливі діалоги між шестикласником та бабусею (дідусем, мамою, татком, другом).

- 1) Висловити вдячність за подарунок.
- 2) Обговорити успіхи в школі.
- 3) Обговорити плани на канікули.

3. Рецензування діалогів.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

«Знання про пряму мову та діалог необхідні для того, щоб...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 3, вправа 41.

УРОК № 7

Тема:	Повторення й поглиблення вивченого про текст. Тема і головна думка тексту. Будова тексту.
Мета:	повторити й поглибити знання шестикласників про текст, його структуру, види зв'язку речень у тексті; удосконалювати вміння визначати тему та головну думку висловлювання, ділити його на абзаци, складати план готового тексту; розвивати вміння знаходити мовні засоби зв'язку речень у тексті; виховувати повагу до історії рідного краю, пошану до нашого славного козацького минулого.
Обладнання:	підручник, таблиця «Засоби зв'язку».

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні запитання.

— Чи можна вважати текстом одне речення? Думку доведіть.

— Чи можна сказати, що речення «Книга — джерело знань» — це текст?

III. ОГолошення теми та мети уроку**IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ****1. Пояснення вчителя.**

Текст — цілісне висловлювання, зв'язаний виклад певного змісту. Може складатися з одного речення (наприклад: *Обов'язок кожного — берегти й охороняти природу*) або певної кількості речень, пов'язаних як змістом, так і мовними засобами.

Ознаки тексту.

- 1) Наявність теми й основної думки, висвітленню яких підпорядковані всі складові частини висловлювання.

- 2) Зв'язок між реченнями в межах усього тексту або окремих його частин.
- 3) Зв'язок між частинами тексту (підтемами).
- 4) Послідовність і завершеність викладу.

2. Самостійна робота.

— Спираючись на вищевказані ознаки, доведіть, що перед вами текст. Доберіть заголовок, який би відображав головну думку висловлювання. Складіть простий план.

Велична і невмируща слава Хортиці. Це тут у важкі роки лихоліття, коли українську землю, немов ті хижі чорні круки і вовки-сіроманці, терзали татарські орди кримських ханів і польська шляхта, зародилася, розрослася в могутню бойову силу козацька вольниця — Запорозька Січ. Звідти мужні козаки-запорожці давали відсіч загарбникам.

Скільки подвигів, скільки прекрасних могутніх велетнів народила вона за свої сторіччя! Богдан Хмельницький, Іван Сірко, Петро Сагайдачний, Максим Кривоніс, Іван Богун...

А скільки ще їх, безіменних героїв-лицарів, примушували здригатися татарських ханів. Спепеляли фортеці яничар, громили добірні полки шляхетських загарбників.

(За А. Кащенком.)

3. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 31.
- 2) Виконання вправи 42.

4. Пояснення вчителя з використанням таблиці «Засоби зв'язку».

Мовні засоби зв'язку між частинами тексту

Лексичні	Граматичні
<ul style="list-style-type: none"> – повтор одних і тих самих слів; – синоніми; – спільнокореневі слова; – контекстуальні синоніми; – займенники. 	<ul style="list-style-type: none"> – сполучники; – вставні слова; – обставини; – порядок слів.

5. Дослідження-відновлення деформованого тексту.

— Прочитайте мовчки текст. Чи логічно побудовано висловлювання? Запишіть відновлений текст, визначте його тему та головну думку. Вкажіть засоби зв'язку між частинами тексту.

Сторінки української історії

В історичному минулому українського народу було таке неповторне і легендарне явище, як Запорозька Січ. Це про неї М. В. Гоголь у своєму творі «Тарас Бульба» писав: «Так ось вона, Січ! Ось те гніздо, звідки вилітають усі ті горді й дужі, як леви! Ось звідки розливається воля й козацтво на всю Україну.

Щоб вірно орієнтуватися в житті, щоб бути освіченою людиною, треба вивчати минуле свого народу, його історію.

Ще в сиву давнину люди знали про нерозривний взаємозв'язок минулого, сучасного і майбутнього.

Історія народу, як і життя людини, має героїчні, трагічні, щасливі й нещасливі сторінки. В героїчному найбільше проявляється національний характер народу, його душевна краса, його талант. Ці сторінки особливо хвилюють і викликають почуття національної гідності.

(За матеріалами книги «Як козаки воювали».)

6. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 35—37.
- 2) Виконання вправи 47.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)
«Знання про текст мені потрібні для того, щоб...»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 4, вправа 48 або скласти і записати казку про іграшко-ву кицьку на підвіконні міського будинку (завдання для тих, хто любить фантазувати (с. 36)).

УРОК № 8

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Стилі і типи мовлення. «Відоме» і «нове» в реченнях тексту (повторення). Докладний усний переказ тексту художнього стилю.
Мета:	повторити, узагальнити й поглибити знання учнів про типи та стилі мовлення; вчити учнів розрізняти стилі та типи мовлення, визначати їх особливості; виробляти навички стилістичного редагування поданих текстів; розвивати культуру усного та писемного мовлення; виховувати любов до природи, прагнення допомогти та захистити слабших.
Обладнання:	підручник, текст переказу.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Бесіда з учнями.
 - Назвіть стилі мовлення української мови.
 - Якою є сфера вживання кожного зі стилів.
 - Пригадайте, які типи мовлення ви знаєте.
 - Що покладено в основу такого поділу?
 - Які особливості має кожен із типів мовлення?
 - Від чого залежить вибір типу мовлення?

II. ОГолошення теми та мети уроку
III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Спостереження мовного явища.

— Прочитайте текст і скажіть, що не врахував автор. Навщо нам потрібні знання про стилі та типи мовлення?

Пробуджуються від сну дерева. Зігріті сонцем, вони поволі наповнюються соком.

Ліси, парки, зелені насадження, забезпечуючи атмосферу киснем, знижуючи концентрацію вуглекислоти в повітрі, виконують водоохоронні та естетичні функції. Гектар лісу виділяє в атмосферу щорічно три тонни кисню.

В лісі рано-вранці почалися танці. Взявся лапкою жучок за легесенький смичок.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 32, 34—35.

2) Виконання вправ 43, 45 (усно), 46 (письмово).

2. Докладний усний переказ тексту художнього стилю.

1) Прослухування тексту.

Дар осіннього поля

Поліська легенда

Жив колись на Поліссі бідний-пребідний чоловік. Восени ще перебивався сяк-так із хліба на ріпу, а до весни уже ні того, ні другого на столі не було.

Одного разу, якраз у голодну пору, завернув до його хати перехожий дідусь і попросив:

— А чи не дали б ви мені попоїсти, чоловіче добрий? Третій день рісочки в роті не було...

Дивиться чоловік, а на дідусеві свитина — дірка на дірці, постолі попротоптувані, шапки й зовсім немає. Жаль йому стало старого. Та так жаль, що віддав йому останній краєць хліба.

Щиро подякував старий та й пішов.

Минув якийсь час, настала пора на полі господарювати. У бідняка землі тієї — всього латочка, та й на тій нічим садити, нічим сіяти. Зажурився чоловік, тяжко зажурився.

Коли це з'являється до нього той самий дідусь і приносить повну торбину небачених плодів.

— Ти мені допоміг, — каже, — у скрутну хвилину. Тож і я тобі допоможу. Посади ці плоди, і родитимуть вони, поки серце твоє буде щирим і безкорисливим.

Посадив той чоловік бульбу — а це була вона — і чекає.

От уже й зійшла, от зацвіла, а там уже й поспіла. Мацнув рукою під корчем — бульби отакезні! Як почав копати — і погриб

повний, і яму накидав, і в засторонку* не вміщаються, а ще й з половини грядки не зібрав.

Приходили сусіди — сусідам повні мішки насипав. Каліки подорожні завернули — і їх наділив. Усім вистачило.

Відтоді став чоловік жити в достатку, бо бульба йому і на другий, і на п'ятий рік так само щедро врожаїлася. Скільки не роздавав — і знайомим, і незнайомим, — а її все було й було.

І не меншало, а все більшало.

Так ото і з'явилася картопля на Поліссі.

І чим частіше люди ділилися врожаєм з іншими господарями, то врожай був усе багатшим.

(Євген Шморгун.)

2) Визначення теми та головної думки висловлювання.

3) Складання плану.

Орієнтовний план

1. Життя бідняка.
2. Перехожий просить допомоги.
3. Не шкодував останнього шматка хліба.
4. Торбина з небаченими плодами.
5. Дивовижна бульба.
6. Чим більше даєш, тим більше повертаєш.

4) Усний переказ тексту за планом.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 49 або 50 (за вибором).

* Засторонок — бокове місце в погребі.

УРОК № 9

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Офіційно-діловий стиль. Ділові папери. Складання оголошення.
Мета:	дати учням поняття про офіційно-діловий стиль: сферу вживання, жанри, ознаки стилю, мовні особливості; ознайомити з основними вимогами до оформлення ділових паперів; вчити правильно складати оголошення, дотримуючись вимог щодо форми і змісту, стильового оформлення документів; розвивати логічне мислення, відчуття стилю; виховувати пунктуальність, точність, відповідальність.
Обладнання:	підручник, пам'ятка «Вибір слова».

 ХІД УРОКУ

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ
II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні запитання до учнів.

— Уявіть собі ситуацію. У Вас зникло кошеня. Ви оглянули всі прилеглі двори, підвали та горища, опитали всіх знайомих та перехожих, але дарма. Що ви зробите, щоб продовжити пошуки?

(Треба написати оголошення.)

— Що таке оголошення?

— У якому стилі ми будемо його складати?

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ
1. Вступна розповідь учителя.

Стиль мовлення — це своєрідна сукупність мовних засобів, що свідомо використовуються мовцем за певних умов спілкування.

Розрізнення стилів залежить від основних функцій мови — спілкування, повідомлення — і діяльності, впливу.

Основна функція офіційно-ділового стилю — повідомлення фактів державного чи приватного значення.

В офіційно-діловому стилі написані протоколи, звіти, плани, програми, закони (в т. ч. Основний закон — Конституція України).

Тексти офіційно-ділового стилю повинні бути особливо точними, однозначними, не допускати різного тлумачення. Ці якості досягаються вживанням стандартних складових частин, усталених зворотів, специфічної ділової лексики, чіткістю побудови. В офіційно-діловому стилі неприпустимі образність, емоційність, переносне вживання слів.

2. Робота зі словником.

Завдання: з'ясувати лексичне значення слів *документ, офіційний, стандарт, інструкція, віза, кліше, канцеляризм*.

3. Робота за підручником.

1) Завдання і запитання до учнів.

— Прочитайте оголошення, подані у вправі 51. Які з них можна помістити на дошці інформації? Відповідь аргументуйте.

2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 40—41, вправа 52.

3) Виконання вправи 53.

4. Робота з текстом.

— Прочитайте текст. Зверніть увагу на його будову. Які риси офіційно-ділового стилю властиві даному тексту.

Документ — основний вид ділового мовлення. Він має бути достовірним, переконливим, належним чином відредагованим і оформленим, повинен містити конкретні й реальні пропозиції та вказівки. Обов'язковими для документа є заголовки, чітка композиція, цілісність змісту, зв'язність викладу, структурна організація, завершеність.

За походженням виділяють службові й приватні документи, службові функціонують в установах і організаціях, приватні стосуються приватних осіб.

(Із книги «Українське ділове мовлення».)

5. Гра «Редактор».

1. Наше підприємства має свої пансіонати, оздоровчо-профілактичний санаторій. 2. Сповіщаємо вас про зарахування до нашого прекрасного інституту. 3. На уроці ми писали свою автобіографію. 4. Чергові довели до відома класного керівника, що Митько дрався на перерві. 5. У командировці наші фермери дещо навчались.

6. Опрацювання пам'ятки.

Вибір слова

Запам'ятайте!

Згідно з рішенням. Відповідно до рішення.

Заходи щодо поліпшення.

З дня народження.

Оплатити проїзд.

Вітер три метри за секунду.

Алергія до ліків. Алергія на ліки.

Говорити українською мовою.

Процент. Відсоток.

Завершити збирання хліба. Закінчити інститут.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

«Знання про стилі мовлення потрібні для того, щоб...»

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 54.

УРОК № 10

Тема:	Тематична атестація (диктант).
Мета:	з'ясувати рівень орфографічної та пунктуаційної грамотності шестикласників на початок навчального року, перевірити знання із синтаксису та орфографії; розвивати увагу, вміння аналізувати, застосовувати теорію на практиці.
Обладнання:	текст диктанту.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

1. Ознайомлення з критеріями оцінювання контрольного диктанту.
2. Проведення інструктажу щодо написання диктанту.

III. ПРОВЕДЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ АТЕСТАЦІЇ

1. Перше читання тексту диктанту вчителем.
2. Написання диктанту.

Вересень-зілля

Настав вересень. Водночас вереснева трава розстелила свій ніжний медово-рожевий квітковий килим на галявинах біля боліт і поміж хвойних та мішаних лісів.

Вересень, вересіль, вересінь, вересовець-трава, вереск — так у народі називають верес. На межі між серпнем та вереснем цвітіння вересіль-трави досягає кульмінації. Проте квітучі кущики можна побачити від липня до жовтня. Назва цієї рослини нагадує нам, що настала осінь і закінчилися канікули.

Вересіль-трава — добрий медонос. Проте вересовий мед темний на вигляд, терпкий і навіть гіркуватий на смак. Тому пасічники намагаються не розташовувати вуликів поблизу вересових галявин.

Верес здавна використовували в народній медицині при лікуванні застуди, вивихів і переломів. Маленьким дітям готували чай із вересіль-зілля проти страху.

(109 сл.)

(Із журналу.)

3. Заключне читання тексту диктанту вчителем і самоперевірка учнями написаного.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти словниковий диктант на повторення орфограм, вивчених у 5 класі.

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

УРОК № 11

Тема.	Групи слів за походженням: власне українські та запозичені слова.
Мета:	поглибити знання учнів з розділу «Лексикологія», дати відомості про лексику української мови з точки зору її походження; удосконалити вміння шестикласників визначати групи слів за значенням, правильно вживати їх у мовленні; формувати вміння працювати із тлумачним словником та словником іншомовних слів; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати культуру усного й писемного мовлення; виховувати любов та повагу до рідної мови та мов інших народів.
Обладнання:	підручник, тлумачний словник, словник іншомовних слів, газети або журнали з телепрограмами.

ХІД УРОКУ

І. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Бесіда з учнями.

- Що ми називаємо лексикою?
- Дайте визначення поняттю «лексикологія».
- Звідки ми дізнаємося про лексичне значення слова?

2. Робота за підручником.

Усне виконання вправи 56.

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання до учнів.

— Де ми можемо застосувати знання про походження слів?

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступна розповідь учителя.

Лексика сучасної української мови неоднакова за часів виникнення і за походженням. Вона формувалася протягом багатьох століть, причому не ізольовано від інших мов, а в певних зв'язках з ними. Тому з погляду походження в складі лексики сучасної української літературної мови природно виникли і взаємодіють дві основні групи слів — споконвічні слова і слова, що їх засвоєно (запозичено) з інших мов.

Серед споконвічних слів, які визначають національну самобутність української мови, виділяються такі:

1) Спільнослов'янські (праслов'янські) слова. Це слова дуже давні в нашій мові, вони відомі в більшості сучасних слов'янських мов, наприклад: *голова, мати*.

2) Спільносхіднослов'янські слова. Вони з'явилися тоді, коли східні слов'яни виділилися в окрему групу, але ще не поділялися на росіян, українців та білорусів, становили одну давньоруську народність. Таких слів, як правило, немає в західних і південних слов'янських мовах, наприклад: *корзина, гречка, кішка, сорок, дев'яносто, гуляти*.

3) Власне українські слова з'явилися в процесі формування і розвитку української мови (починаючи в основному з XIV ст.).

Наприклад: *лелека, мрія, багаття, смуга, сніданок, вареники* тощо.

Народи, особливо сусідні, завжди підтримували між собою економічні, політичні, культурні зв'язки. Будь-яка нація не може не вчитися в інших, тому немає мови, в якій не було б слів, засвоєних з інших мов. У давньоруську мову, а згодом і в українську, потрапляли слова з давньогрецької і латинської мов (*архієпископ, абат, геній, гіпотенуза, каторга, філолог, хлор*), із тюркської (*богатыр, чумаки, козак, ізюм, чабан*); ні-

мецької (*майстер, штат, курорт, шприц*); французької (*політика, блуза, кабінет, афіша*); англійської (*клуб, тролейбус, фініш, яхта*) тощо.

2. Практична робота.

Завдання: прослухати текст і назвати запозичені з інших мов слова; пояснити їх лексичне значення (при потребі скористатися словником).

...Давнє-давнє фото. На майданчику, на фоні альтанки — цілий духовий оркестр. Один із музикантів підніс до уст трубу, а той — кларнет. Третій заходився коло тромбона, четвертий тягне бубон, а ще інший демонстративно хвалить свій корнет-а-пістон. І всі такі молоді, такі щасливі, такі безсмертні, як тільки на фотографіях це буває.

Мить, і ще мить — і зі старої фотографії гримне марш, або вальс, або танго, й відлуння мелодії обійме весь простір аж до овиду...

(Із журналу.)

3. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 47—48.

2) Виконання вправ 63—66.

3) Дослідницька робота (індивідуально чи парно).

Завдання: у вигляді словникових статей дати тлумачення поданих у вправі 64 слів. Складені словникові статті записати.

4. Колективна робота.

Завдання: розглянути програму телепередач на тиждень (статтю в газеті чи журналі). Виписати по три приклади:

1) слова іншомовного походження, що стали загально-вживаними;

2) слова іншомовного походження, які не набули значного поширення;

3) похідні слова, утворені від іншомовних за допомогою суфіксів, властивих українській мові;

4) складні слова (пояснити спосіб їх утворення).

5. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 51.

2) Виконання вправ 70, 71.

6. Гра «Хто більше».

Клас поділяється на кілька команд.

Завдання: продовжити ряди слів, які б починалися названими грецькими і латинськими елементами.

Аеро (гр. «повітря») — аеровокзал, аерозоль...

Біо (гр. «життя») — біологія, біомаса...

Інтер (лат. «перебування поміж») — інтервал, інтернаціональний.

Теле (гр. «далеко») — телевізор, телеграф.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

«Найцікавішим для мене на уроці було...»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 5, вправа 72 або 74 (за вибором учнів); скласти кросворд з теми «Власне українські та запозичені слова».

УРОК № 12

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Особливості опису приміщення. Усний переказ розповідного тексту з елементами опису приміщення.
Мета:	повторити відомості про типи мовлення, їх функції, удосконалити вміння розрізняти тексти різних типів; ознайомити з особливостями побудови опису приміщення; вчити учнів переказувати розповідні тексти з елементами опису приміщення; розвивати зв'язне мовлення школярів, збагачувати словниковий запас; виховувати спостережливість, уміння виділяти головне, описувати побачене.
Обладнання:	підручник.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Робота з текстами.

— Прочитайте уривки. Який тип мовлення покладено в їх основу?

A Дача являла собою фанерну халабуду, розміром два на три метри та висотою десь метрів два. За покрівлю її правила вкрита мохом дранка. Споруда мала невеличкі дверцята, у яких навіть Лізка, заходячи, мусила нахилити голову, та два віконечка, такі манюні, що коли б Олег захотів крізь одне з них вистромити голову, то не мав би ніякої гарантії, що зможе втягти її назад.

(А. Костецький.)

B Ми зайшли у темний передпокій, а звідти до кімнати. Кімната теж була напівтемна, умебльована старими меблями. Клейончатий потертий диван з овальним над спинкою дзеркалом, під яким на піддзеркальнику стояло сім білих мармурових слоників. У кутку кімнати височіло ще одне дзеркало — так зване трюмо у темній лакованій рамі з різьбленим дерев'яним візерунчастим верхом... Під дзеркалом стояв такий же різьблений лакований піддзеркальник на гнутих ніжках у вигляді лев'ячих лап... На стінах висіло багато фотографій.

(За В. Нестайком.)

— Як будуються тексти-описи?

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні запитання і завдання учням.

Звернімося до наведених вище уривків. Який з них є описом зовнішнього вигляду споруди (екстер'єр), а який описує внутрішній вигляд приміщення (інтер'єр)? За допомогою словника іншомовних слів з'ясуйте походження слів інтер'єр та екстер'єр.

Наведіть назви художніх творів, у яких подано опис приміщень. Навіщо письменники складають такі описи? Чому вам необхідно опанувати цю тему?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

- 1) Колективне виконання вправ 77, 78.
- 2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 57—58.
- 3) Виконання вправ 80, 81 (усно).

2. Практична робота.

Завдання I: переписати уривок, позначивши початковими буквами В та Н «відоме» й «нове». Звернути увагу на те, як опис місця поєднується з описом предметів. Визначити стиль уривка, свою думку аргументувати.

Кімната була велика, аж у четверо вікон. Ліворуч, під глухою стіною, стояло ліжко, неначе виплутане з тонкого заліза. За ліжком проти вікна — стіл. На столі — усяких виробок з дерева, глини, каменю. По обидва боки стола на круглих підставках стояли дві темні чоловічі постаті. Одна з них була в шапці і кожусі, друга — без шапки, з кучерями.

(За Панасом Мирним.)

Завдання II: прочитати уривок із повісті В. Нестайка «Чарівні окуляри». Визначити стиль та тип мовлення. Довести, що висловлювання поєднує два типи мовлення. Дібрати до тексту заголовок.

...З райвідділу вийшов дядечко у цивільному з мобільником біля вуха. Несподівано він кинувся нам назустріч. Ми з Ромкою від несподіванки так і вклякли на місці. А дядечко вже вигукував, пильно дивлячись на нас:

— Слушайте!.. Безумство!.. Та ви ж викапані мої герої! Саме такі мені й потрібні!.. Я — художник. Георгій Васильович. Ілюструю зараз для видавництва нову дитячу повість про пригоди двох школярів. Ходіте, будете натурниками.

Ми саме підійшли до високого багатоповерхового будинку, сіли у ліфт і піднялися на найвищий поверх. Георгій Васильович одімкнув двері, і ми зайшли до майстерні. Майстерня була простора, з великими вікнами. Біля однієї зі стін було підвищення, наче маленька сцена. Навпроти цього підвищення стояв мольберт з недомальованою картиною — якісь постаті на березі річки.

Але нашу увагу привернула одразу не картина, а великий скелет, що стояв у кутку майстерні. На голові скелета був кристалий капелюх з пером, а в зубах — козацька люлька.

— О! А це що? — вигукнув Ромка.

— Не що, а хто! Кость Костьович. Мій помічник.

— А нащо він? — спитав Ромка.

— Художники повинні досконало знати анатомію. Ну, давай з тебе, балакучого, й почнемо. Піднімайся на подіум і сідай на стілець.

Ромка сів і напружено завмер.

Я потроху роздивлявся майстерню. На стінах висіли малюнки — і кольорові, і штрихові. А ще були полиці, на яких стояли різні череп'яні баранці, якісь химери, полив'яні глечики, горщики. А на одній полиці у безладді лежали великі барвисті книжки з мистецтва.

Георгій Васильович намалював Ромку і жестом запросив на подіум мене. А Ромка кинувся роздивлятися свій портрет. І в захопленні вигукнув:

— Супер! Мене в житті ніхто не малював...

Так уперше в житті ми з Ромкою чесно заробили гроші.

(За В. Нестайком.)

3. Бесіда за змістом тексту.

— Визначте, про що розповідається в тексті. З'ясуйте тему й основну думку висловлювання.

— Назвіть учасників мовленнєвої ситуації, описаної в тексті. Від чийого імені ведеться розповідь?

— Визначіть мікротеми висловлювання.

4. Робота над складанням плану.

З а в д а н н я: скласти план тексту.

О р і є н т о в н и й п л а н

- 1) Несподівана пропозиція.
- 2) Майстерня художника.
- 3) Незвичайний помічник.
- 4) Умеблювання майстерні.
- 5) Перші чесно зароблені гроші.

5. Переказування частини тексту.

З а в д а н н я: виділити в тексті опис; усно переказати опис майстерні.

6. Повторне прочитання тексту.
7. Усне переказування тексту.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 82.

УРОКИ № 13—14

Тема:	Активна і пасивна лексика. Застарілі слова (архаїзми та історизми), неологізми.
Мета:	ознайомити шестикласників з активною та пасивною лексикою, дати поняття про застарілі слова (архаїзми й історизми) та неологізми; пояснити стилістичні функції таких слів; удосконалювати вміння користуватися словником, збагачувати словниковий запас школярів; розвивати культуру мовлення; виховувати повагу до історичного минулого рідного краю, звичаїв і традицій наших предків.
Обладнання:	підручник, кросворди, словники.

ХІД УРОКІВ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Бесіда з учнями.

— Чому в кожній розвиненій мові є слова, засвоєні з інших мов?

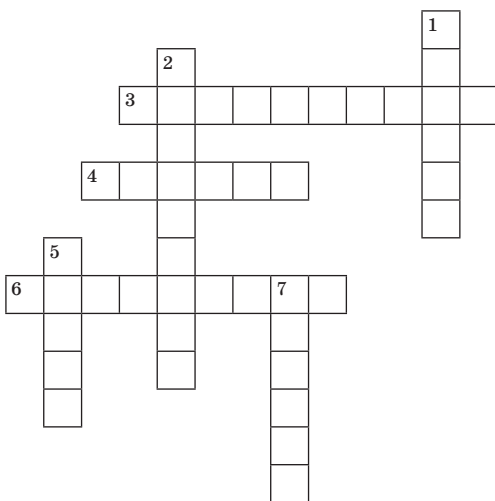
— Чому в лексиці сучасних української, російської та білоруської мов є багато спільних слів?

— Які слова називаються старослов'янізмами і яка їх роль у сучасній українській літературній мові?

— Чому іншомовні слова потрібні в українській мові?

2. Розгадування кросворда.

- 1) Художнє означення, що підкреслює характерну рису явища, предмета. (*Епітет.*)
- 2) Італійське слово, що походить від латинського, де воно означає «невпізнаний, невідомий». Особа, що криється під чужим іменем. (*Інкогніто.*)
- 3) Слово, що походить від латинського «настанова». Має два значення: 1. Назва елементарних підручників римського цивільного права. 2. Установи, заклади. (*Інституції.*)
- 4) Тонке приховане глузування. (*Іронія.*)
- 5) Негативний полюс джерела струму. Походить від грецького «рух донизу». (*Катод.*)
- 6) Слово, що прийшло з французької мови і означає «стрибати». Має два значення: 1. Легкий двоколісний однокінний екіпаж. 2. Кузов легкового автомобіля з відкритим верхом. (*Кабріолет.*)
- 7) Людина, що має глибокі різносторонні знання. (*Ерудит.*)

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Пошуково-вибіркова робота.

Завдання: прочитати текст. Знайти слова, що вживаються в мові досить часто, і незнайомі. Виписати слова, які

вам не доводилося чути. Зробити висновки стосовно лексики за частотою вживання.

Кому з нас не доводилося чути поетичні прислів'я, приказки чи порівняння, які стосуються одного з найулюблениших у народі продуктів — меду. Якщо хочуть підтвердити гарні спонукання, то кажуть, що «медом води не поспеєш» чи «з медом і долото проковтнеш», коли ж наголошують на чіємусь мужньому вчинкові, неодмінно приказують: «Думка воду п'є, а одвага мед».

Названі прислів'я стосуються питного меду, початки виготовлення якого сягають сивої давнини. Іноземний мандрівник Ібн-Руста, побувавши у IX столітті на руських землях, писав, що дайбожичі на рік по небіжчикові беруть кухлів зо 20 меду, несуть на могилу і всією родиною розпивають.

Із прийняттям християнства медоваріння набрало ще більшого розвитку. Відтепер будь-яка військова перемога чи спорудження значних для суспільного життя будівель не обходилися без пишної учти, на яку готували «триста медових проварок» (проварка — разовий процес ситення).

(За В. Скуратівським.)

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКІВ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

- 1) Виконання вправи 83.
- 2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 61.
- 3) Виконання вправ 84, 85.

2. Практична робота.

З а в д а н н я I: прочитати застарілі слова; записати їх у такому порядку: 1) назви старовинної зброї; 2) назви старовинного одягу; 3) назви старовинного посуду; 4) назви колишніх чинів; 5) назви старовинних одиниць виміру.

1. Аршин, верста, гони, ківш. 2. Війт, десяцький, жандарм, осавула. 3. Таріль, штофи, куманець, коновки. 4. Жупан, запаска, кирея, свита, сіряк. 5. Лук, панцир, мушкет, спис, щит.

З а в д а н н я II: прочитати текст; з'ясувати, до якого стилю його можна віднести. Знайти застарілі слова. Чому вони застаріли? Своєю думку обґрунтувати. Відшукати в тексті синонімічні вирази.

Таборище виникло за часів Запорозької Січі, коли низове козацтво часто ставало перепочити по дорозі на Київ. Гаразд знаючи козацьку вдачу, як мухи на мед, зліталися до табору гендлярі: ремісники, міняйли й старці-приблуди і потроху осідали, бралися кожен за своє, до чого хто і який мав хист. Торгові лавки з дешевим крамом, свічками, гасом і сіллю та численні майстерні ремісників навкруг базарного майдану приваблювали і козаків, і селян-переселенців.

(В. Логвиненко.)

3. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 64—65.

2) Виконання вправ 90, 93.

4. Переклад тексту.

З а в д а н н я: перекласти текст українською мовою.

Неологізми обычно являються плодом творчества всего народа-языкотворца, но известны новые слова, введенные в оборот писателями, учеными. Так, слова атмосфера, притяжение впервые употребил М. В. Ломоносов; человечность, промышленность — Н. М. Карамзин; слово стусеваются — Ф. М. Достоевский.

(М. Т. Баранов.)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Бесіда за питаннями.

— Чому лексика мови перебуває в стані безперервних змін?

— Чим визначається належність слова до активної чи пасивної лексики?

— Чим викликана поява неологізмів?

— За яких умов неологізми стають загальноживаними словами?

Наведіть приклади неологізмів.

— У чому, на вашу думку, відмінність загальнономовних неологізмів від індивідуальних з погляду їхньої ролі в мові.

— Чому в багатьох випадках виникає потреба в архаїзмах та історизмах? Наведіть приклади архаїзмів та історизмів.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 6, вправа 86 або 95.

УРОКИ № 15—16

Тема:	<i>Зв'язне мовлення. Усний та письмовий твір-опис приміщення в художньому стилі.</i>
Мета:	ознайомити учнів з прийомами добору матеріалу до твору, вчити описувати приміщення на основі власних спостережень; відпрацьовувати вимоги до мовлення, формувати вміння осмислювати тему, межі теми та головну думку, складати план майбутнього висловлювання; розвивати культуру усного та писемного мовлення школярів, спостережливість, увагу; виховувати цілеспрямованість, працелюбство, старанність.
Обладнання:	підручник, фотографії приміщень.

ХІД УРОКУ

I. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКІВ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Робота за підручником.

Виконання вправи 99.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступна розповідь учителя.

При написанні твору-опису на основі спостережень треба якнайважливіше розглянути об'єкт, виявити його характерні деталі та ознаки, продумати, наскільки важливою є кожна з них, визначити своє ставлення до об'єкта й усвідомити причину саме такого ставлення (це необхідно для надання описові цілеспрямованості, для того щоб адресат міг зрозуміти і сприйняти мету висловлювання). Після цього необхідно намітити послідовність опису, його план (на основі систематизації зібраних фактів). Так, для опису приміщення послідовність має бути такою: розміри приміщення, його освітлення, умеблювання, кольорова гама стін, меблів, декоративне оформлення стін тощо.

Дуже важливою складовою частиною роботи над твором-описом є добір найточніших слів і виразів, якими можна назвати і змалювати елементи описуваного об'єкта. Тому в роботі над твором важливо добирати не тільки фактичний, але й мовний матеріал.

2. Підготовча робота.

Робота за підручником.

1) Складання і розігрування діалогів на основі вправи 98 (у репліках використати слова та словосполучення, подані в рамках).

2) Усне виконання вправ 100—101.

3) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 70—71.

3. Робота над добором лексичного матеріалу. Укладання словничка.

На дошку вивішуються фотографії кімнат. Учні добирають мовний матеріал.

А Приміщення — велике, просторе, невелике, світле, багато повітря і сонця, зі смаком опоряджене.

Стіни — пофарбовані, побілені, клеєні шпалерами.

Двері — скляні, високі, важкі, дерев'яні, розсувні.

Вікна — широкі, на всю стіну, чисті, завішані, вузькі, фарбовані.

- Підлога — паркетна, блискуча, пофарбована, дерев'яна.
Б Меблі — сучасні, старовинні.
 Стіл — круглий, квадратний, овальний, покритий ска-
 тертиною, обідній.
 Шафа — оздоблена, полірована, велика, висока, низька.

4. Робота над твором-описом.

За поданим на с. 71 планом скласти у художньому стилі твір-опис одного з приміщень: читальний зал шкільної бібліотеки, найцікавіший у школі навчальний кабінет, шкільний музей, майстерня, власна кімната, кімната моєї мрії.

- 1) Складання усного твору-опису.
- 2) Самостійна письмова робота учнів на чернетках.
- 3) Зачитування власних робіт.
- 4) Редагування написаного.
- 5) Переписування твору до зошита.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Заключна бесіда.

- Що на уроці виявилось найскладнішим?
- Який вид роботи був найцікавішим?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Учням треба уявити, що вони дизайнери кінця ХХІ століття. Скласти усний твір-опис квартири або будинку майбутнього. Або скласти опис кімнати, у якій міг би жити улюблений літературний чи історичний герой.

УРОКИ № 17—18

Тема:	Групи слів за вживанням. Загальноовживані та стилістично забарвлені слова. Діалектні, професійні слова й терміни, просторічні слова та жаргонізми.
Мета:	ознайомити учнів із групами слів за сферою вживання: загальноовживаними та стилістично маркованими; виробляти навички знаходити діалектні, професійні слова, терміни; навчити правильно і доречно використовувати у мовленні як загальноовживані, так і стилістично забарвлені слова; розвивати культуру мовлення, мовні смаки; виховувати любов до мови, бережливе ставлення до слова.
Обладнання:	підручник, тлумачний словник, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКІВ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Колективна робота.

— Прочитайте текст. Визначте його тему та головну думку. Чи всі слова вам зрозумілі? Де можна знайти лексичне значення невідомих слів? Витлумачте значення підкреслених слів.

Зморений кінь виніс вершника з подільських путівців на битий Волинський тракт, що розгорнувся, немов сувій сірого полотна, аж до підніжжя Замкової гори, увінчаної надщербленою дугою червоного муру,— в очі входило східне передмістя Львова.

Кінь спотикався на вичовганих колесах виямках, збивав об осклизле каміння мощеної дороги копита. Дрібні хатки під солом'яними дахами залишилися позаду, їх змінили кам'яні будинки, криті *гонтою*, муроване передмістя тіснішало, стискалося, пасовиська маліли і щораз густіше *кокоїжилися* жухлим будяччям і собачою кропивою. Вершник зупинив коня, спішився.

(За Р. Іваничуком.)

II. ОГолошення теми та мети уроків

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні запитання до учнів.

— Навіщо, на вашу думку, нам потрібні знання про групи слів за сферою вживання?

— Чи всі ці групи лексем ми можемо вживати у нашому мовленні?

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя.

(Учитель використовує теоретичний матеріал, розміщений с. 72—73.)

Слова розрізняються не тільки лексичним значенням і граматичними ознаками, а й стилістично, тобто сферою і частотністю вживання, своєю належністю до певного стилю мови, емоційним забарвленням чи його відсутністю. Наприклад, слово *плуг* сприймається як сучасне, звичайне, загальноживане, тоді як слово *соха* сприймається як давнє, є історизмом. Слова *друг*, *герой*, *трудогяга* викликають позитивні почуття, а *нероба*, *хуліган* — негативні; ніжністю сповнене слово *бабуся* і зневажливостю, згрубілістю — *бабка*, *бабище*; постійно вживаються слова *земля*, *сад* (у всіх стилях мовлення) і дуже рідко, переважно у мовленні столярів, — *фуганок*, *шерхебель*.

Стилістично лексика мови поділяється на певні групи: загальноживану, суспільно-політичну, професійну, офіційно-ділову, просторічну тощо.

2. Робота за підручником.

1) Виконання вправ 103 (усно), 104 (письмово).

2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 74—75.

3. Практична робота.

— Прочитайте. Зверніть увагу на слова, яких не знаєте. Чи зрозумілий вам їх зміст?

Стежина до маминої хати *петляє* через город. Усе тут до болю знайоме: он дбайливо опоряджена *розора стьобнула* через картоплю — *здвобіччя* висаджені куцики квасолі,

а між ними *поважисто* розплелосся гарбузове гудиння. На видолинку густою порослю буяє морква, *сизіє* тугими голівками капуста, густими листочками пішли в ріст буряки, *антенять* стрілки кропу, *тендіть* покрапини маку-самосію і, немов сторожі, гордо вартують на окраїнах вгороду соняхи.

(За В. Скуратівським.)

— Що вам допомогло здогадатися про значення нових для вас слів?

— Спробуйте пояснити значення виділених слів за допомогою синонімів, споріднених слів.

4. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 77.

2) Виконання вправ 111, 113.

5. Практична робота.

— Прочитайте текст. Назвіть слова, що належать до термінологічної лексики. У якій галузі народного господарства вони вживаються? Знайдіть складні слова. Як вони утворилися? В яких значеннях може вживатися слово *ґрунт*?

Земля, ґрунт — це дуже складний організм, що утворюється під впливом клімату, рельєфу, часу, вихідної материнської породи та екологічних впливів. Якщо повітря і вода здатні порівняно швидко самоочищатися, а ліси поповнювати себе, то благополуччя ґрунтового шару залежить тільки від людини. Людина може швидко збагатити ґрунт, що виснажився, однак безсила створити його заново.

(В. Логвиненко.)

6. Лексична розминка.

Учні кожного ряду одержують завдання записати на дошці слова. Переможе ряд, який швидше впорається із завданням і не зробить жодної помилки.

1 ряд — мовознавчі терміни;

2 ряд — математичні терміни;

3 ряд — природничі терміни.

(Можна запропонувати музичні, медичні, спортивні терміни.)

7. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 82—83.
- 2) Усне виконання вправ 120—121.

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ

Групова робота.

Клас об'єднується в групи (4—5, залежно від кількості учнів).

Кожна група отримує завдання систематизувати навчальний теоретичний матеріал в опорну схему, таблицю, алгоритм тощо і зробити коротке повідомлення на лінгвістичну тему.

I група — діалектні слова

II група — професійні слова

III група — термінологічна лексика

IV група — просторічні слова, жаргонізми

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Заключне запитання.

Які висновки ми повинні винести з цього уроку?

Учні записують по одному реченню на окремих аркушах паперу і потім клеять їх до ватману на дошці і коментують свої відповіді.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 7, 8 вправа 109 або 123, пояснити вислів Сократа «Заговори, щоб я тебе побачив».

УРОК № 19

Тема:	<i>Зв'язне мовлення. Письмовий твір-опис приміщення за картиною в художньому стилі.</i>
Мета:	удосконалювати вміння складати простий план власного висловлювання, формувати вміння описувати картину, дотримуючись послідовності у викладі думок; домагатися точності слововживання, різноманітності використання синтаксичних конструкцій; розвивати усне та писемне мовлення; виховувати естетичний смак.
Обладнання:	підручник, фотографії та малюнки, на яких зображено інтер'єр української хати, робочий кабінет минулого століття та сучасний.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Бесіда за питаннями.

- Як називають внутрішнє оформлення приміщення?
- До якого стилю можна вдатися, описуючи приміщення?
- Чим відрізняються описи у різних стилях?

II. ОГолошення теми та мети уроку
III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ
IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ
1. Практична робота.

А Прослухайте зразок опису приміщення у художньому стилі та визначте, яким є його призначення, який його «настрій», як ставиться людина до свого помешкання.

«Встали від столу, розбрелися по кімнатах. Іванові хотілося бачити кожний кутик... Кожна дрібничка, навіть який-небудь чайник на кухні говорив до нього своєрідною мовою. «Ти мене пам'ятаєш?» — казала кожна річ. Особливо багато тих речей у великій кімнаті, так званому кабінеті: ріг тура,

мушля на попіл, приладдя для писання. Витертий одинокий шкіряний фотель — близький і свій. Столи, стільці, його ліжко, застелене так само, з тією самою білою прикривкою, а над ним краєвид Куїнджі. А найголовніше — портрет Марусі..., що майже на цілий зріст людини велично висів між двома вікнами та письмовим столом.

(За У. Самчуком.)

— Які художні засоби допомагають авторові передати почуття, які він відчуває, знову опинившись у рідній домівці?

Б Прочитайте ще один зразок опису приміщення (інтер'єру). Порівняйте два описи. Що в них спільного, а що відмінного? У якому стилі зроблено цей опис?

На фотографії — куток робочого кабінету людини, що займається розумовою працею, напевно, письменника. Про це свідчать розкладені на великому письмовому столі аркуші паперу і залишена ручка — гусяче перо — та інше письмове приладдя. З правого боку стола — велике робоче крісло, оббите темно-коричневою шкірою. Під стіною — невелика етажерка, на якій складені стосами книжки.

У кутку кімнати знаходиться великий камін, облицьований біло-рожевим мармуром, отвір обрамлений бронзою.

Під стіною з другого боку каміна притулився невеликий шкіряний диван, над ним висить старовинний ріжок.

Уся підлога застелена великим килимом з орнаментом, на якому чітко виділяються червоні, золотисті та темно-коричневі кольори.

У кабінеті чисто і затишно.

2. Постановка завдання учням.

— Розгляньте уважно репродукцію картини Володимира Маковського «Дівич-вечір» (підручник, с. 80). За поданим на с. 71 планом складіть твір-опис приміщення у художньому стилі.

3. Колективне складання плану.

Орієнтовний план

- 1) Таємничий настрій дівич-вечора.
- 2) Селянська світлиця.
- 3) Тепло і затишок від пастельних тонів.
- 4) Просте убранство української хати.
- 5) Дійство дівич-вечора.

4. Добір лексичного матеріалу.

Велика простора світлиця; на покуті ікони в рушниках; на вибілених стінах прилаштовано дерев'яні полицки та різьблений мисник, обереги; маленьке віконце, велика українська піч із лежанкою; довгі лави вздовж стіни; дерев'яний стіл зі святковими стравами, мазана підлога тощо.

5. Складання усного твору-опису.

6. Написання твору на чернетках.

7. Редагування тексту.

8. Переписування остаточного варіанту.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Якими є особливості твору-опису приміщення у художньому стилі?

— Що ви дізналися про традиційне українське житло?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 118.

УРОК № 20

Тема:	Офіційно-ділова лексика.
Мета:	ознайомити учнів з офіційно-діловою лексикою; виробляти вміння доречно її використовувати у власному мовленні, підвищувати мовну культуру школярів.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Колективна робота.

Прослухайте текст і скажіть, до якого стилю мови він належить, чи є в тексті загальноновживана, діалектна, просторічна лексика? Чому? Яка лексика переважає?

«Основними завданнями Ради з питань мовної політики при Президентові України є:

розроблення пропозицій щодо формування мовної політики в Україні та забезпечення конституційних прав громадян у цій сфері; аналіз стану, тенденцій розвитку і застосування української мови та інших мов у державному, економічному, політичному й громадському житті».

II. ОГолошення ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання.

— Як ви думаєте, навіщо вам потрібні знання про офіційно-ділову лексику?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя.

Офіційно-ділова лексика містить у своєму складі слова, що використовуються в ділових паперах і в різних видах усного ділового мовлення (в установах та організаціях, у публічних виступах тощо). Значна частина ділової лексики стала чи стає у наш час загальноновживаною.

Наприклад: *автобіографія, довідка, закон, доповідна записка, оголошення, наказ, конспект, характеристика, телеграма, план, квитанція* тощо.

2. Робота за підручником.

- 1) Усне виконання вправи 125.
- 2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 86.

3) Виконання вправ 126, 217.

4) Знайомство з послідовністю лексикологічного розбору (с. 87), виконання вправи 130.

3. Вибірковий диктант.

З а в д а н н я: виписати слова, які належать до офіційно-ділової лексики.

Життя, кислиці, зобов'язуюсь, мужній, розпорядок, покажчик, Сумщина, повноваження, повчати, довіритель, повковий, установа, управління, папір, Придніпровський, інтонація, вештатися, канцелярія, заощадження, констатувати, параграф, священний.

4. Гра «Редактор».

З а в д а н н я: відредагувати подані сполучення слів, записати правильний варіант у зошит.

На мій адрес надійшов лист; виборна компанія; приймати участь; з відділку кадрів зникла особиста справа; покажчик можливостей; особовий підпис; вступний взнос; наличні гроші; канцелярські принадлежности; жила площа; заключати угоду.

5. Складання діалогів на основі ситуацій.

— Уявіть собі:

- 1) що ви секретар якоїсь організації і вам треба повідомити про перенесення місця і часу проведення важливої зустрічі;
- 2) вам треба зателефонувати до приймальної ректора (директора) та записатися на прийом;
- 3) ви влаштуєтеся на роботу та прийшли на співбесіду.

6. Переклад тексту.

Страхование бывает обязательное и добровольное. К обязательному относится страхование имущества предприятий и организаций, медицинское страхование, страхование пассажиров и др.

Добровольное страхование — виды страховой деятельности, проводимые страховщиками на добровольной основе.

(Из газеты.)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

- Що нового ви дізналися про офіційно-ділове мовлення?
- Яка лексика характерна для нього?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

З'ясувати лексичне значення слів *шаблон*, *канцеляризм*, *кlišе*, *офіційний стандарт*.

УРОК № 21

Тема.	<i>Зв'язне мовлення</i> . Ділові папери. План роботи.
Мета:	повторити відомості про офіційно-діловий стиль, дати поняття про план роботи як діловий документ, ознайомити з його структурою та мовним оформленням, розвивати логічне мислення, відчуття стилю; формувати вміння укладати ділові папери; виховувати культуру усного й писемного спілкування.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАЬ УЧНІВ

Словниково-смісловий диктант.

З а в д а н н я: записати слова за їх лексичним значенням.

1. Письмове свідоцтво, діловий папір, що підтверджує певний факт, засвідчує право на щось, служить доказом чогось.
2. Документ, який сповіщає, повідомляє про щось.
3. Знак, щось, що відповідає конкретно визначеним вимогам.
4. Взірєць, штамп, що його наслідують сліпо, некритично.

5. Рельєфний малюнок, креслення, план, зроблені на металевій або дерев'яній дошці для відтворення в друку. 7. Основний закон держави, що закріплює суспільний лад і державний устрій, визначає права та основні обов'язки. 8. Документ, у якому дається оцінка ділових і моральних якостей працівника.

(Для довідок: документ, оголошення, стандарт, шаблон, офіційний, кліше, конституція, характеристика.)

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя.

Документ, у якому подано перелік намічених заходів із зазначенням термінів їх виконання, називається планом роботи.

За терміном плани поділяються на перспективні (розраховані на кілька років), річні, піврічні, кварталні, місячні, тижневі, щоденні.

У плані зазначається зміст роботи, термін виконання, відповідальні особи та відмітка про виконання.

2. Робота за підручником.

1) Усне виконання вправи 131.

2) Ознайомлення з теоретичним матеріалом вправи 132.

3) Розгляд та аналіз зразка плану роботи, вміщеного у вправі 133.

3. Робота в групах.

Клас поділяється на групи, учні складають плани підготовки до:

I група — Дня ліцеїста

II група — Всесвітнього дня захисту тварин

III група — Дня українського козацтва

IV група — Дня української писемності

4. Слово вчителя.

Одним із різновидів ділового спілкування є телефонна розмова. Вона розширює, прискорює ділові контакти, дає можливість оперативно передати чи прийняти певне повідомлення.

Вибір мовних засобів для телефонної розмови залежить від того, хто, куди, кому і з якою метою телефонує.

Телефонна розмова, як правило, починається з привітання. І тут же слід відрекомендуватися, запитати, з ким розмовляєте (якщо адресат не знайомий). Потім треба повідомити, з ким хочете поговорити і, якщо є потреба, то сказати, з якого питання.

Розмова по телефону має бути спокійною, розбірливою, чемною, лаконічною. Тому треба заздалегідь її продумати. Також важливим є вміння слухати співрозмовника. Вихована людина не буде перебивати співрозмовника чи поправляти його, підкреслюючи свою мовну освіченість та професійну перевагу.

Завершуючи телефонну розмову, обов'язково треба попроситися. Нетактовно класти трубку, не дочекавшись прощальних слів співрозмовника.

5. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 90.

2) Складання та розігрування діалогів, запропонованих у вправах 135—137, з використанням поданого в рамках лексичного матеріалу.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 134.

УРОК № 22

Тема:	Тематична атестація (тестування). Читання художнього тексту мовчки.
Мета:	з'ясувати рівень засвоєння теми «Лексикологія», сформованість умінь та навичок тлумачити слова, розрізняти лексику за походженням, за частотою та сферою вживання; розвивати навички аналізу мовних явищ; виховувати повагу до історичного минулого України.
Обладнання:	тестові завдання; тексти для читання мовчки та післятекстові завдання.

 ХІД УРОКУ

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ****III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

1. Проведення тестування*.

I варіант

1. Лексикою називається...

- а) розділ науки про мову, що вивчає значення слів;
- ✓ б) сукупність слів мови, її словниковий склад;
- в) розділ науки про мову, який вивчає слова як частини мови.

2. Неологізми — це слова:

- а) які вийшли з активного вжитку;
- б) якими користуються представники певних професій;
- ✓ в) які недавно з'явилися і з'являються.

3. За вживанням усі слова поділяють на...

- ✓ а) загальноживані та стилістично забарвлені;
- б) літературні та просторічні;
- в) активну та пасивну лексику.

* Див. також видання: В. Ф. Жовтобрюх. Українська мова. 6 клас: Комплексний зошит для контролю знань (для шкіл з українською мовою навчання). — Х.: Видавництво «Ранок», 2009.

4. Позначте рядок, у якому всі слова є старослов'янізмами.
- ✓ а) Вознести, предтеча, гординя, добродушний;
 - б) мрія, гонор, візерунок, собака;
 - в) фільм, ґатунок, лексика, арфа.
5. Позначте речення, в якому є слова іншомовного походження.
- а) Возрадуйся, граде, на дніпровій кручі. (*Б. Олійник.*)
 - б) Заглянула мрія у вічі мені голубими очима. (*С. Лепех.*)
 - ✓ в) Американська компанія «Microsoft» оголосила про випуск нової комп'ютерної програми.
6. Звукосполюки *-ла-*; *-ра-*; *-ре-*; префікси *воз-*; *со-*; *пред-*, суфікси *-тель*; *-ин(я)* — це ознаки:
- ✓ а) старослов'янізмів;
 - б) корінної української лексики;
 - в) інтернаціоналізмів.
7. За походженням слова української мови поділяються на дві групи:
- а) загальноживану лексику та обмежену у вживанні;
 - ✓ б) корінну українську лексику та запозичені слова;
 - в) активну та пасивну лексику.
8. Позначте рядок, у якому всі слова діалектизми.
- а) Втомився, вивірка, крокувати, варення;
 - б) файно, рибальство, ловити, красиво;
 - ✓ в) неньо, борзо, верем'я, банувати.
9. Позначте речення, в якому є історизми:
- ✓ а) Місяць у хмарах лілових срібну згубив корогов. (*М. Самійленко.*)
 - б) Кінець першої чверті приніс свої радості і свої болі. (*Ю. Збанацький.*)
 - в) Млинарство на Україні відоме з давніх-давен. (*В. Скуратівський.*)
10. У висловлюванні: *Речення* — це слово або сполучення слів, яке виражає повідомлення, питання, прохання, наказ чи пораду виділені слова — це:
- а) розмовна лесика;
 - б) офіційно-ділова лесика;
 - ✓ в) наукова лесика.
11. Позначте рядок, у якому всі сполучення записані правильно.
- а) Прийти по справах; трапилося із-за недбалості; лікар по професії;

- ✓ б) за взаємною згодою; за свідченням очевидців; писати за зразком;
- в) в захист прав споживачів; в сім годин дня; на наступний день.

12. З'єднайте іншомовні слова з їх українськими відповідниками.

імідж		зрадник, втікач
толерантність		згода
консенсус		образ
дезертир		терпимість

II варіант

1. У реченні *Сьогодні на черговому засіданні сесії Верховної Ради ухвалили новий закон* виділені слова — це:

- а) суспільно-політична лексика;
- ✓ б) офіційно-ділова лексика;
- в) наукова лексика.

2. Позначте рядок, у якому всі сполучення записано неправильно:

- ✓ а) приймати участь, самий вигідний проект, говорити на рідній мові;
- б) залучити до роботи, до ваших послуг, працював на посаді;
- в) оволодіти мовою, заснований професором, характерний учню.

3. З'єднайте діалектизми з їхніми літературними відповідниками.

легінь		вогонь
вивірка		гарний
ватра		юнак
файний		білка

4. Знайдіть слово за його лексичним значенням. Витлумачте значення інших слів.

Кінцевий пункт дистанції в спортивних змаганнях:

- а) тайм;
- б) матч;
- ✓ в) фініш.

5. Продовжіть рядки слів, які б починалися названими грецькими і латинськими елементами.

Аеро (грецьке «життя») — аеродинамічний, ...

Інтер (латинське «перебування поміж») — інтернаціоналізми, ...

6. Наведіть приклади історизмів (три слова), з одним із них складіть речення.
7. Виконайте лексикологічний розбір виділеного слова.
*В Путивлі **граді** вранці-рано сумує, плаче Ярославна.*
8. Діалектні слова — це:
- а) слова, які розуміють і вживають усі носії мови;
 - ✓ б) слова, вживання яких обмежене певною місцевістю;
 - в) слова, що їх використовують представники певних професій.
9. Знайдіть слово за його лексичним значенням, витлумачте значення інших слів.
Захищене від вітру, хвиль, течій місце біля морського берега, зручне для стоянки суден.
- а) порт;
 - ✓ б) гавань;
 - в) пором.
10. Продовжіть рядки слів, які б починалися елементами:
Гео — географія, ...
Біо — біологія, ...
11. Наведіть приклади неологізмів (три слова), з одним із них складіть речення.
12. Виконайте лексикологічний розбір виділеного слова.
Кожен з робітників зробив так небагато — гайку, болт, частину фюзеляжу, крісло для пілота, шасі... А всі разом вони створили літак. (*В. Собко.*)
2. Проведення читання мовчки художнього тексту
- 1) Прослуховування тексту.

Легенди старого замку

Михась ішов лісом вже третю добу. Йшов не сам: на ланцюгу вів ведмежа — Волохана.

До Луцька Михась вирушив шукати кращої долі. Ріс він сиротою. А що змалку не був спритним та вправним — нездужав і на ногу накульгував, — однолітки дружбу з ним не водили. Тож хлопець пропадав у лісі.

Якось підібрав кволе ведмежа і став підгодовувати. А згодом навчив усіляких виграшок: перекидатися через голову, стрибати навприсядки. Дорослі й діти кепкували з нього, та Михась на те не зважав. Бо ніхто, крім нього, не знав, що в князівському замку повно звірів, які під час бенкетів гостей

тішать. Про це хлопець довідався від мандрівних музик-скоморохів. Тож вирішив Михась найнятись у замку на службу разом з Волоханем.

Біля замкової брами стояли вози, навантажені мішками, дідками, товпилися люди. Це з довколишніх сіл привезли харчі до княжого столу.

— Доведеться нам, Волоханю, інший вхід шукати,— сказав Михась.— Інакше сьогодні до замку не втрапимо.

Звернувши вправо від брами і пройшовши кілька метрів, Михась з ведмежам опинилися в чагарнику.

«Дивно,— подумав хлопець,— стежка вторована, а хаці такі, ніби тут не ходжено». Він смикнув ланцюга, бо з Волоханем діялося щось дивне: той впирався, мотав головою, тож довелося тягнути його.

Несподівано стежка зникла, і перед Михасем виріс височезний мур. Тихо було навкруги. Раптом десь хруснула гілка, покотився камінець. Почулися кроки і глибоке дихання. Наступної миті хлопець побачив князя. Що це Свидригайло, Михайсь здогадався одразу. Високий, кремезний, з розкуйовдженим сивим волоссям, він спирався на меч. Про те, що князь не випускає меча з рук, знали на Волині всі.

Князь піднімався з яру іншою стежкою і не міг бачити хлопця. Як і пари хижих очей, що чатували за ним із хаців. Михась теж не бачив звіра, але відчув його, збагнув, чому так опирався Волохань. Свидригайло ступив ще крок...

— Меч! — тільки й устиг крикнути Михась, запримітивши вовчиська, що готовий був стрибнути.

Лише раз змахнув мечем князь...

— То це ти врятував мені життя, хлопче? — спитав Свидригайло, глянувши на Михася. Помітивши ведмежа, засміявся: — Хай йому грець! Думав, що лицар, а тепер бачу — штукар. Та дарма, маю віддячити тобі за порятунок.

— Я не музика, ясновельможний князю. Хотів ведмежа своє приручене до замку віддати.

— Що ж, ходімо, маю тут потаємний хід.

З печери Михась з князем потрапили просто до вежі Стирової. Звідти князь показав Михасеві волинські обрії, що їх боронив мечем стільки літ.

— Отак колись виглядав я у бійниці свого племінника, лицаря над лицарями князя Хороброго. Йому пропонували чеську корону, та він обрав лицарську звитягу. Став князь Хоробрий

на мій бік, коли я хотів здобути волю і Волині, і Київщині, і Чернігівщині, і Поділля. У вирішальній битві на річці Святій він був полководцем. Бився, як лев. І коли б не його смерть, перемогли б ми польське військо, завоювали б свободу.

...Михась лишився при дворі. Став хранителем замку. Князь Свидригайло розповідав йому про свої походи, хотів навчити володіти мечем, та хлопець відмовився:

— У мене є Волохань. Краще я берегтиму ваші розповіді, легенди замку, розказуватиму людям, щоб вони передавали їх своїм дітям.

Минули століття. Кажуть, що й тепер у верхніх галереях Луцького замку можна почути кроки Кликуна (так князь називав Михася за його окрик, що колись порятував йому життя). А збережені ним оповіді й легенди живуть понині.

(534 сл.)

(За О. Данилевською.)

2) Проведення тестування.

1. Головний герой Михась був...

- а) спритним і вправним; в) сильним і сміливим;
 б) кульгавим; г) веселим хлопчиськом.

2. Кого підбрав Михась?

- а) Кволе ведмежа; в) сліпе кошеня;
 б) маленьке цуценя; г) гидке каченя.

3. Звідки хлопець довідався, що в князівському замку багато дресированих тварин?

- а) Від подорожніх;
 б) від друзів;
 в) від мандрівних музик-скоморохів;
 г) від слуг князя.

4. Чому дорогою до замку Волохань став дивно себе вести?

- а) Бо він втомився; в) зголоднів і хотів пити;
 б) відчув звіра; г) не хотів іти до замку.

5. Кого зустріли мандрівники на стежці?

- а) Князя Свидригайла; в) мандрівних артистів;
 б) купців; г) диких звірів.

6. Як Михась врятував життя князю?

- а) Убив вовка; в) крикнув: «Меч»;
 б) впіймав вовка; г) убив ведмедя.

7. Кого князь виглядав у бійниці вежі?

- а) Сина Ольгерда;
 - б) своє військо;
 - ✓ в) племінника, князя Хороброго;
 - г) сина, князя Хороброго.
8. Чому князь не здобув перемогу над польським військом?
- а) Бо сили були не рівні;
 - ✓ б) бо загинув князь Хоробрий;
 - в) бо князя зрадили союзники;
 - г) бо поляки взяли в полон князя Хороброго.
9. Як склалася доля Михася?
- ✓ а) Він залишився при дворі, став хранителем замку;
 - б) пішов із Волоханем по світу;
 - в) загинув у сутичці з ворогом;
 - г) пішов світ за очі.
10. Чому хлопчик відмовився вчитися володіти мечем?
- а) Він і так добре вмів це робити;
 - б) хотів піти в монастир, щоб служити Богові;
 - ✓ в) хотів берегти розповіді та легенди замку, щоб передати їх нащадкам;
 - г) йому не подобалася ця зброя.
11. Хто такий Кликун?
- а) Звір, який ледь не напав на князя;
 - ✓ б) так князь звав Михася;
 - в) привид Луцького замку;
 - г) ведмідь.
12. Визначте жанр прочитаного тексту.
- ✓ а) Переказ;
 - б) легенда;
 - в) оповідання;
 - г) притча.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Що нового ви дізналися про лексику української мови порівняно з 5-м класом?

— Де можна застосувати ці знання?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти три картки-завдання для однокласника (призначення: перевірка знань з теми «Лексикологія»).

СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ

УРОКИ № 23—24

Тема:	Змінювання і творення слів. Основні способи словотвору.
Мета:	ознайомити учнів з основними способами словотворення, закріпити знання учнів про словозміну та словотворення; удосконалювати вміння і навички розбирати слова за будовою; виховувати працелюбність, відповідальність, здатність працювати в групі.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКІВ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Проблемні завдання і запитання до учнів.

— Доберіть до слова *ліс* якомога більше спільнокоренових слів.

— Якими суфіксами чи префіксами вони різняться? Як вони утворилися?

II. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКІВ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Евристична бесіда.

— Де, на вашу думку, ми можемо на практиці застосувати знання із теми «Словотвір»?

— Що ви очікуєте від вивчення нової теми?

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Колективна робота.

Методичний коментар

Подача теоретичного матеріалу здійснюється за допомогою технології «Ажурна пилка».

Такий вид діяльності на уроці дає можливість працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий проміжок часу, а також заохочує учнів допомагати один одному вчитися навчаючи.

Як організувати роботу

1. Щоб підготувати учнів до уроку з великим обсягом інформації, підберіть матеріал, необхідний для уроку, і підготуйте індивідуальний інформаційний пакет для кожного учня (матеріали підручника, додаткові матеріали — вирізки з газет, статті тощо).
2. Підготуйте таблички з кольоровими позначками, щоб учні змогли визначити завдання для їхньої групи. Кожен учень входить у дві групи — «домашню» й «експертну». Спочатку об'єднайте школярів у «домашні» групи (1, 2, 3), а потім створіть «експертні» групи, використовуючи кольорові позначки, що їх учитель попередньо роздає учням. У кожній домашній групі всі її учасники повинні мати позначки різних кольорів, а у кожній експертній — однакові.
3. Розділіть учнів по «домашніх» групах від трьох до п'яти чоловік, залежно від кількості школярів у класі. Кожен із них має бути поінформований, хто входить до його «домашньої» групи, тому що її члени будуть збиратися пізніше. Дайте домашнім групам частину інформації для засвоєння, кожній групі — свою. Завдання домашнім групам — опрацювати надану інформацію та опанувати нею на рівні, достатньому для обміну цією інформацією з іншими.
4. Після завершення роботи домашніх груп запропонуйте учням розійтись по своїх «кольорових» групах, де вони стануть експертами з окремої теми (своїєї частини інформації). Наприклад, зберіть усіх «червоних» біля дошки, а всіх «синіх» — у холі. В кожній групі має бути представник із кожної «домашньої» групи.

5. Кожна експертна група повинна вислухати всіх представників домашніх груп і проаналізувати матеріал у цілому, провести його експертну оцінку за визначений час (для цього може знадобитися цілий урок, якщо матеріали складні або великі за обсягом).
6. Після завершення роботи запропонуйте учням повернутися «додому». Кожен учень має поділитися інформацією, отриманою в експертній групі з членами своєї «домашньої» групи. Наприклад, всі учні під номером один повинні зустрітися перед класом. У «домашніх» групах має бути по одній особі з експертних груп. Учні мають намагатися донести інформацію якісно і в повному обсязі членам своєї домашньої групи за визначений учителем час. Завданням домашніх груп у цьому випадку вже є остаточне узагальнення та корекція всієї інформації.

1) Виклад навчального матеріалу учнів І групи.

Термін *словотвір* (словотворення) має два значення: 1) процес творення похідних (нових) слів, одне з найважливіших джерел збагачення словникового складу мови; 2) розділ мовознавства, що вивчає процеси словотворення.

У мові одні слова утворюються на базі інших. Назва міста *Енергодар* утворилася від слів *енергія* і *дарувати*. Слова утворюються і на базі словосполучень: *універсальний магазин* — *універмаг*. Похідні слова найчастіше утворюються за допомогою суфіксів і префіксів. Отже, слова, словосполучення, суфікси, префікси є засобами (ресурсами) словотворення.

Слова в мові утворюються не довільно, а за певними правилами: від одних абревіатур утворюються прикметники (ЛАЗ — лазівський), від інших — ні (СНІД), від одних іменників утворюються дієслова (*голова* — *головувати*), а від інших — ні (*хліб*, *Іван*). Отже, існують певні правила (зако-ни) творення слів.

Слова розрізняються між собою і за способом творення. Іменник *небезпека*, наприклад, утворився префіксальним способом ($\overline{\text{не}}$ + *безпека*), а прикметник *хрящуватий* — суфіксальним ($\overline{\text{хрящ}}$ + *уват*). Отже, словотвором називається такий розділ науки про мову, який вивчає словотворчі засоби (ресурси) мови, правила (закономірності) та способи творення слів у мові.

2) Опрацювання теоретичного матеріалу підручника, с. 94—95.

3) Виклад навчального матеріалу учнів II групи.

Об'єктами словотворення є похідні слова, оскільки заради них відбувається словотворчий процес. Для цього в мові існують такі словотворчі засоби: твірні слова, словосполучення, твірні основи, словотворчі суфікси, префікси.

Похідні слова в українській мові утворюються від власне українських та іншомовних слів: *залізниця* — *залізничний*. Із цією метою використовуються як власні, так і запозичені суфікси і префікси. Власні \wedge і \neg : $\widehat{-йк-}$ (*лісник*); $\widehat{-уват-}$ (*гіркуватий*).

Запозичені: $\widehat{-ізм-}$ (лат.) — *феодалізм*; $\widehat{-іст-}$ (гр.) — *бандурист*.

Те слово, на базі якого утворюється інше, нове слово, називають твірним. Для іменника *степовик* твірним є слово *степовий*, для прикметника *кленовий* — *клен* та ін.

Нове слово, що утворилося на базі вже існуючого в мові слова, тобто твірного, називається похідним.

Слова *лісовий*, *дубовий* є похідними, бо виникли на основі вже існуючих у мові твірних слів *ліс*, *дуб*.

Ознаками похідного слова здебільшого виступають суфікси та префікси. Якщо в слові можна виділити суфікс або префікс, то таке слово належить до похідних: $\widehat{\text{бороть-б-а}}$, $\widehat{\text{друж-б-а}}$. Слова, в яких немає ні суфіксів, ні префіксів, — непохідні: *липа*, *сосна*.

Якщо зіставити похідне слово з твірним, то виявимо спільні й відмінні елементи. Наприклад: *водяний* і *вода* — спільна частина *вод-*; відмінні — *-н-ий* і *а*.

Спільна частина похідного і твірного слова, на базі якого виникає утворюване слово, називається твірною основою.

Ті елементи, якими похідне слово відрізняється від твірного, називаються твірними суфіксами і префіксами.

4) Опрацювання теоретичного матеріалу підручника, с. 96.

5) Виклад навчального матеріалу учнів III групи.

Розрізняють морфологічні і неморфологічні способи словотворення. До морфологічних способів належать суфіксальний, префіксальний, суфіксально-префіксальний, безафіксний (безсуфіксний), основоскладання, абревіація.

При суфіксації похідне слово утворюється за допомогою суфікса. Наприклад: *казк(а) + ов-ий* → *казковий*; *патріот + изм* → *патріотизм*.

При префіксації похідне слово утворюється за допомогою префікса, який приєднується до початку твірної основи. Наприклад: *друг — недруг, лад — безлад*.

Суфіксально-префіксальним називається такий спосіб словотворення, при якому похідне слово утворюється за допомогою одночасного приєднання суфікса і префікса до твірної основи. Наприклад, прислівник *по-українському* утворюється шляхом приєднання префікса *по-* і суфікса *-ому* до прикметникової основи *українськ-*.

Безафіксним називається такий спосіб, при якому похідні слова утворюються без застосування твірних суфіксів чи префіксів. Наприклад, похідний іменник *обшук* утворився від дієслова *обшукувати* шляхом відкидання суфіксів *-ува* і *-ти*.

Безсуфіксним способом найчастіше утворюються іменники від дієслів (*пуск* від *пукати*) та прикметників (*синь* від *синій*).

В українській мові поширений спосіб творення слів шляхом складання кількох основ — основоскладання. Наприклад: *Волгоград* — основи *волг-* і *-град*. Поєднання основ може відбуватися за допомогою сполучних голосних [о], [е] (*пилосос, хвилеріз*) або без них (*стопкран*).

Окрему групу складних слів становлять абрєвіатури, складноскорочені слова. Вони утворюються поєднанням не повних основ або коренів, а їх початкових частин (складів, букв, звуків).

Складноскорочені слова утворюються: а) від початкових частин кожного твірного слова: *юннат* (*юн-* — *юний, -нат* — *натураліст*); б) від частини основи та цілого слова: *санавіація*; в) від початкових звуків твірних основ: *ВНЗ* (вищий навчальний заклад); г) від назв букв, що означають початкові звуки твірних основ: *АТС* (вимовляється *атеес*).

6) Опрацювання теоретичного матеріалу підручника, с. 96—97.

7) Виклад навчального матеріалу учнів IV групи.

До неморфологічних способів словотворення належать: а) перехід одних частин мови в інші (морфолого-синтаксичний);

- б) злиття словосполучень у слова (лексико-синтаксичний);
в) зміна значення слова (лексико-семантичний).

Розглянемо речення: *Чергові учні підготували кабінет до занять*. Тут слово *чергові* називає ознаку осіб (*учні*) за родом діяльності і відповідає на запитання: *які учні?* — *чергові* (це його лексичне значення), в реченні воно є означенням (це його синтаксична функція), число і відмінок прикметника *чергові* залежать від числа і відмінка іменника *учні* (це його морфологічні ознаки). Якщо опустити іменник *учні*, то речення набуде такого вигляду: *Чергові підготували кабінет до занять*. Тут слово *чергові* виконує функцію підмета, воно набуло нових морфологічних ознак — стало іменником. Змінилося й лексичне значення слова *чергові* — тепер воно називає не ознаку, а осіб і відповідає на запитання: *хто підготував?* — *чергові*. Отже, слово *чергові* (*черговий*) набуло нового лексичного значення (назва особи, а не назва ознаки) внаслідок зміни синтаксичної функції і морфологічних ознак. Тому цей спосіб і називається морфолого-синтаксичним.

- 8) Опрацювання теоретичного матеріалу підручника, с. 103.

V. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА УСВІДОМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

Робота за підручником.

Виконання вправ 144, 148, 156, 170.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Запитання до учнів.

— Що дала вам ця робота?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 10—11, вправа 171, спробувати скласти сценарій комп'ютерної гри, основне завдання персонажів якої було б творити слова. Хто міг би стати головною дійовою особою в такій грі?

УРОК № 25

Тема:	Основні способи словотворення. Ознайомлення зі словотвірним словником.
Мета:	повторити з учнями відомості про основні способи словотворення; удосконалювати вміння здійснювати словотвірний аналіз; ознайомити шестикласників із словотвірним словником; особливостями його побудови, домогтися усвідомленого розрізнення морфемного та словотвірного розборів; збагачувати лексичний запас учнів, виховувати бережне ставлення до слова, інтерес до рідної мови.
Обладнання:	підручник, словотворчий словник української мови.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Бесіда з учнями.
 - Що вивчає словотвір?
 - Чим відрізняється твірна основа від твірного слова?
 - Назвіть способи словотворення. У чому полягає особливість кожного зі способів?
 - Наведіть приклади слів, що перейшли з однієї частини мови в іншу.
 - Поясніть різницю між словотвірним розбором і розбором слова за будовою.

II. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ****IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**

1. Опрацювання вступної статті словотвірного словника «Про особливості словника».

Словотворчий словник допоможе розібратися в тому, як утворюються слова, з яких значущих частин вони складаються.

Знання законів словотворення, будови слова необхідне для міцного засвоєння правил правопису, а вивчення багатьох із них спирається на словотвірний аналіз.

Словотвір тісно пов'язаний з культурою мови. Чуття слова можна розвивати лише уважним ставленням до складових елементів слова, які часто виступають виразниками найтонших відтінків значення.

Нерозуміння структури слова може привести до неправильного слововживання. Так, наприклад, нерідко говорять і пишуть *співставити, співставлення* замість *зіставити, зіставлення*; *признати* замість *визнати*. Таким чином, добре знання правил словотворення, вміння визначати роль і значення частин слів допомагає уникнути багатьох помилок, пов'язаних з уживанням слів, сприяє підвищенню грамотності і культури мови.

У словнику показано, як утворилися похідні слова і з яких значущих частин (морфем) складаються твірні. Етимологія слів не розкривається.

2. Повторення відомостей про морфемний аналіз та пояснення суті словотвірного аналізу.

Мета морфемного аналізу — виявити, з яких значущих частин складається слово в сучасній мові, вказати значення виділених морфем, їх роль і функції в аналізованому слові.

Зробити словотвірний аналіз — це значить з'ясувати, чим мотивоване дане позначення якогось явища дійсності, чому це явище так назване з погляду сучасної мови.

Основна відмінність морфемного аналізу від словотвірного полягає в тому, що при морфемному аналізі враховується значення слова в цілому: смислові зв'язки його з іншими спільнокореновими словами, а також формами одного слова сучасної мови. При словотвірному аналізі встановлюється смислова і формальна співвідносність похідного слова з твірним.

3. Ознайомлення зі структурою словникової статті.

4. Ознайомлення з послідовністю словотворчого розбору.

Послідовність словотворчого розбору

- 1) Похідне слово в початковій формі.
- 2) Твірне слово.

- 3) Твірна основа.
- 4) Словотворчі суфікси та префікси.
- 5) Спосіб словотворення.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Виконання завдань.

Завдання I: зробити письмовий словотворчий розбір поданих слів, звірити виконану роботу зі словником.

Затишок, зачарований, засісти, прикордонник, іменувати, істинний, затінок, цілина, підсудний, знизу, кара, політ, давньоримський.

Завдання II: від слів *хліб, син, брат, сестра* утворити похідні з суфіксами зменшеності та пестливості. Побудувати з ними речення. Визначити, якого стилістичного відтінку надають вони тексту.

2. Робота за підручником.

Виконання вправ 167, 168.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Чим відрізняються між собою морфемний і словотворчий аналіз?

— Що значить виконати словотворчий аналіз слова?

— Де ми можемо на практиці застосувати наші знання з вивченої теми?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Запропонуйте учням уявити, що автори підручника попросили їх підготувати кілька вправ до розділу «Словотвір»; їм треба розробити дві вправи.

УРОК № 26

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Вибірковий переказ тексту наукового стилю.
Мета:	поглибити знання учнів про особливості наукового стилю; вчити вибірково переказувати текст наукового стилю, враховуючи його особливості й дотримуючись вимог до усного мовлення; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння; виховувати повагу до традицій рідного краю.
Обладнання:	підручник, таблиця «Жанри текстів наукового стилю», пам'ятка «Як працювати над вибірконим переказом наукового тексту».

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

1. Робота з таблицею.

Жанри текстів наукового стилю

Жанри	Мета мовлення	Сфера уживання	Мовні особливості стилю
Стаття Підручник Лекція Доповідь Реферат	Повідомлення про результати наукових досліджень, систематичний виклад певних знань	Наука Техніка Освіта	Терміни, складні синтаксичні конструкції (складні речення): логічність, точність, обґрунтованість викладу

2. Бесіда з учнями.

— У яких сферах спілкування користуються науковим стилем?

— Назвіть основні жанри висловлювань.

— Від чого залежить вибір стилю наших висловлювань?

— Назвіть мовні особливості наукового стилю.

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота з пам'яткою.

«Як працювати над вибірконим переказом тексту».

- 1) Прочитайте текст, з якого потрібно вибрати матеріал на задану тему.
- 2) Визначіть його тему й основну думку.
- 3) Вдумайтеся в тему, запропоновану для вибіркового переказу.
- 4) Виберіть із тексту лише той матеріал, який необхідний для повного розкриття запропонованої теми.
- 5) Визначіть основну думку вибіркового переказу (вона може бути тотожною з основною думкою тексту, а може не збігатися з нею).
- 6) Продумайте композицію переказу (наявність початку і кінця, тип мовлення — розповідь, опис, роздум чи поєднання цих типів).
- 7) Складіть план переказу.
- 8) Доберіть слова та речення для зв'язку частин тексту.

2. Постановка завдання.

Розповісти про технологію виготовлення писанок, символіку орнаментів та символічне значення писанки.

3. Прослуховування тексту переказу.

Що таке крашанка та писанка?

Кожен народ має чим пишатися у своїй історії. І найголівніша гордість будь-якого народу — це його мистецтво. За весь період існування людства кожна нація створила щось своє — неповторне і незрівнянне. Так, у японців — це нецке, у росіян — матрешка, українці таким символом можуть вважати писанку. Про писанки збереглося багато легенд. Одна з них така: доля світу залежить від того, скільки писанок кожного року пишеться, доки пишуть писанки, світ буде існувати. Дивовижні, чудові, гарні, барвисті — яких ще слів потрібно дібрати, щоб змалювати красу, що випромінюється від великодніх писанок!

Історія писанки сягає сивої давнини, і писанка не перестала існувати, тому що вона є символом духовності, невід'ємною

складовою міфо-обрядової культури, однією ланкою в ланцюжку народних традицій, втрата чи зруйнування яких може призвести до втрати духовних і моральних орієнтирів у суспільстві. Писанка пов'язана із вшануванням родючості землі, з величанням весняного відродження життя. Яйце символізує сонце і відродження. Наші предки вірили, що писанка наділена магічною силою приносити добро, щастя, захищати від усього злого.

Існує багато способів виготовлення писанок. Яйця, пофарбовані в один колір, називають крашанками. Червоне яйце означає радість, життя, любов, жовте — врожай, блакитне — небо, здоров'я, зелене — плодючість.

Зараз ми пов'язуємо писанку з Великоднем: малюнки на писанці мають символічне значення: зірка і хрест — символи сонця, рослини — юності, краси, здоров'я, колосся — врожаю.

Завжди, ще з прадавніх часів, писанку шанували, у кожному регіоні були свої елементи орнаменту, кольори, у кожного майстра або господині були свої секрети розпису. Для Поділля характерний геометричний малюнок на темному фоні (синьому, чорному, коричневому), для Надніпрянщини характерний рослинний орнамент, у Карпатах геометричний орнамент наносять тоненькими жовтими або блакитними контурами.

Упродовж віків писанка збереглася, вона є яскравим втіленням самої своєї суті — вічного життя. Недарма в багатьох первісних суспільствах за модель світобудови обирається саме яйце — Світове Яйце. За своєю будовою і функцією воно є ідеальною мініатюрною будовою Всесвіту. Але писанка — то не просто гарно декороване яйце, а предмет культу, поклоніння, який має чітко визначене місце в міфологічно-ритуальній системі українського народу, предмет, який формував специфічне бачення довколишнього світу, його сприйняття і ставлення до нього, формував ментальність української нації і саме тому став символом його невмирущої, прекрасної, вічної душі.

(340 сл.)

(Із книги «Світ моєї України»)

4. Бесіда за текстом.

- 1) До якого стилю належить даний текст? Аргументуйте свою думку.
- 2) Визначте тему та основну думку тексту.

- 3) Що таке писанка?
 - 4) Які є способи виготовлення писанок?
 - 5) Чому писанка є предметом культу і поклоніння?
5. Вичленовування з тексту матеріалу, необхідного для переказу.

Орієнтовний план

1. Символіка кольорів та зображень.
2. Регіональні особливості виготовлення писанок.
3. Писанка — символ вічного життя.
6. Повторне читання тексту.
7. Усне переказування на задану тему.
8. Написання тексту переказу.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 196.

УРОКИ № 27—28

Тема:	Зміни приголосних при творенні слів.
Мета:	ознайомити учнів зі змінами приголосних при творенні іменників із суфіксами <i>-ин-</i> від прикметників на <i>-ськ-</i> та зі змінами, що відбуваються при творенні прикметників на <i>-ськ-</i> ; <i>-цьк-</i> ; <i>-зьк-</i> та іменників на <i>-ств(о)-</i> ; <i>-зтв(о)-</i> ; <i>-цтв(о)</i> ; формувати вміння правильно вимовляти і записувати слова, які зазнають змін; розвивати увагу, логічне мислення; збагачувати словниковий запас; виховувати любов до рідної землі, її багатств, духовної та матеріальної культури, природи рідного краю.
Обладнання:	підручник.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Завдання учням.

— Прочитайте групи слів, вставте пропущені літери. Поясніть свій вибір.

нога — ні..ка — на но..і (М. в.)

рука — ру..ка — на ру..і (М. в.)

муха — му..ка — му..і (Д. в.)

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне завдання і запитання.

— Виконайте морфемний аналіз слів. Поясніть, чому слова, утворені за однією моделлю (суфіксальний спосіб творення: + ськ), мають різні суфікси?

Український, козацький, товариський, криворізький.

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКІВ**IV. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ**

1. Робота з текстом.

З а в д а н н я: прочитати текст, визначити його тему та головну думку. Дібрати заголовок.

Виписати слова, в яких відбулося чергування приголосних при словотворенні. Пояснити ці зміни. Зробити висновок.

Український степовий заповідник розташований у Донецькій, Сумській та Запорізькій областях. Кожна ділянка являє собою виключно цінну пам'ятку неторканої рослинності у зонах лістостепу та степу України.

Одна з ділянок — Хомутівський Степ — розташована у межах Приазовської низовини, вздовж правого берега річки Грузький Яланчак, в Новоазовському районі, що на Донеччині. Серед рослин дуже поширені ковила українська, шавлія, катран татарський, льон австрійський, люцерна румунська та ін. Тваринний світ заповідника характерний для степів: тут водиться заєць-русак, лисиця, ласка, тхір степовий, ховрах,

хом'як, гніздиться багато степових та польових птахів, а в прибережних заростях — птахів водяно-болотяних видів.

(Із книги «Світ моєї України»)

2. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 106, 108.

2) Виконання вправ 174, 178.

3. Тренувальні завдання.

Завдання I: замінити словосполучення «іменник + іменник» словосполученням «прикметник + іменник», позначити чергування.

Наприклад: *поле пшениці — пшеничне поле.*

Постріл з рушниці, трактор з гусеницями, кисіль з молока, вузол залізниці, жовток з яйця, корж з ячмінного бо-рошна, промінь сонця.

Завдання II: списати, вставляючи пропущені букви; пояснити орфограми.

Кіровоград..ина, Прикарпа..я, Львів..ина, Миколаїв..ина, Вінни..ина, Слобожан..ина, Доне..ина, Оде..ина, Черніве..ина.

4. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 110—111.

2) Виконання вправ 186—188.

5. Тренувальне завдання.

— Запишіть відповідно до орфографічних норм подані в транскрипції слова.

[си^ер'іц'кий], [пре^зиде^н'с'кий], [швѐдз'с'кий], [пакв'і-л'ан'с'кий], [хмел'ніч:и^ена], [студѐн'с'кий], [громадз'с'кий].

6. Складання діалогів.

Скласти (на основі вправ 194—195) діалоги відповідно до запропонованої ситуації.

V. УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Колективна робота.

Завдання I: прочитати текст, від поданих у дужках слів утворити назви ремесел за допомогою суфікса *-ство*.

Виділити словотворчі суфікси. У разі потреби скористатися словником.

Уже в XV ст. в Україні існував ряд чітких спеціалізацій обробки металів — (ливарник), (коваль), (золотар). Вичинка шкіри коней та волів, з якої шили взуття, була відома в Україні під назвою (чинбар). Розрізнялось ще (лимар) — вичинка сириці, що йшла на виготовлення збруї.

Завдання II: прослухавши лексичне значення, записати назву професії.

- 1) Зведення житлових споруд, господарських будівель (*будівництво*).
- 2) Промисел, пов'язаний із виготовленням транспортних засобів: возів, саней тощо (*стельмаство*).

Завдання III: пояснити лексичне значення слів *гутництво*, *гончарство*.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 12, вправа 192.

УРОКИ № 29—30

Тема:	Складні слова. Правопис складних та складноскорочених слів.
Мета:	сформувати поняття про творення й правопис складних та складноскорочених слів; вчити правильно узгоджувати із складноскороченими словами прикметники та дієслова; збагачувати словниковий запас, виховувати інтерес до великих відкриттів минулого століття.
Обладнання:	підручник, таблиця «Написання складних та складноскорочених слів».

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Виконання вправ на повторення.

Завдання I: за допомогою суфіксів утворити назви мешканців міст та назви областей, регіонів. Суфікси позначити, показати чергування приголосних.

Київ, Харків, Полтава, Запоріжжя, Одеса, Львів, Чернівці.
Зразок

Місто	Мешканець	Область	Назва регіону
Чернігів	чернігів ^е ць; чернігів ^к а	Чернігів ^с ька	Чернігів ^щ ина

Завдання II: за поданим зразком скласти словникові статті.

Бездомний, дружній, дошкільний, залізничний.

Зразок: дорож + н-ий ← дорога (г — ж)

без + робіт + н-ий ← робота (о — і)

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання до учнів.

— Скажіть, будь ласка, як перевірити написання слів:
яхт-клуб, яхт клуб, яхтклуб; стоп-кран, стоп кран, стоп-кран.

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Евристичний експеримент.

Порівняйте групи слів і скажіть, чому всі ці слова складаються з двох основ, є складними, а пишуться по-різному:

чорногуз

універмаг

будинок-музей

першоцвіт

педучилище

лікар-педіатр

Зробіть висновок.

2. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 115.
- 2) Виконання вправ 199—201.

3. Опрацювання узагальнюючої таблиці.

Написання складних та складноскорочених слів.

Складні			
Разом		Дефіс	
<p>голубоокий землемір</p> <p>1-ша частина вело-, мото-, кіно-, фото-, радіо-, мікро- та ін.</p> <p>^{р.в.} п'ятиденка</p> <p>^{наказ.ф.д.} перекотиполе</p>	<p>о →</p> <p>е →</p> <p>є →</p> <p>Але!</p>	<p>прикм. (синьоокий)</p> <p>на тв. приг. (мечоносець)</p> <p>ім. на м'як. приг. (бурелом)</p> <p>голосн. (краєвид)</p> <p>подовж. приг. (життєпис)</p> <p>^{р.в.} шестиденний</p> <p>^{наказ.ф.д.} горицвіт (о, е, є)</p>	<p>(і) школа-інтернат</p> <p>(і) мовно-літера- турний</p> <p>пів-Києва (влас.)</p>
Складноскорочені			
Велика		Мала	
власні назви <i>Держплан</i> Ініціальні букви <i>УТН, ЗІЛ-131</i> (цифра)		загальні назви <i>медінсти- тут</i>	
Увага! <i>БАМу</i> — відмінюється, закінч.— мала літера			

4. Виконання вправ на закріплення.

— Знімаючи ризик, запишіть складні слова разом чи через дефіс. Виконайте звуко-буквений аналіз слова *життєдайний*.

Лісо/степ, сиво/головий, кіно/зірка, фото/репортер, пів/вікна, пів/ящика, пів/Америки, пів/Конотопа, ліжко/диван,

пед/інститут, науково/технічний, українсько/російський, багато/віковий, біло/рожевий, жовто/гарячий.

5. Гра «Хто більше?».

Клас ділиться на три групи.

З а в д а н н я: утворити якомога більше складних слів від поданих коренів: *кіно-, фото-, вод-*. Розібрати слова за будовою.

6. Робота за підручником.

1) Виконання вправ 215, 216.

2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 122.

3) Виконання вправ 220, 221.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Виконання морфемного та словотворчого аналізу.

З а в д а н н я: прочитати текст, виписати складні слова, виконати їх морфемний та словотворчий аналіз, пояснити правопис.

Який кінофільм був першим?

Спочатку це були лише зйомки чогось, що рухається: хвиль прибою, бігу коней, ігор дітей, руху поїздів. Перший фільм, який мав сюжет, було випущено в лабораторіях Томаса Едісона 1903 року. Це був фільм «Велике пограбування поїзда», який викликав загальнонаціональну сенсацію. Перший кінотеатр було відкрито у листопаді 1905 року в місті Пітсбурзі (штат Пенсільванія, США), власники якого називали його «сінематографом» («сінема» — кіно). Одним із найвідоміших перших кінорежисерів і продюсерів був Д. Гриффіт. Він перший почав рухати камеру під час кінозйомок, відкрив широкий план тощо.

(З «Довідника школяра».)

2. Самостійна робота.

3. Словниково-смісловий диктант.

З а в д а н н я: записати слова за їх лексичним значенням, поставити наголоси, підкреслити орфограми.

Голосний, який служить для з'єднання слів (*сполучний*).

Спосіб утворення нових слів за допомогою сполучного голосного з двох або більше твірних основ (*основоскладання*).

Коротка риска, яка сполучає слова або їх основи в одне ціле, а також знак переносу слова з одного рядка на інший (*дефіс*).

Спосіб утворення нових слів унаслідок стягнення в одне слово двох, що виражають одне поняття (*злиття*).

Спосіб творення нових слів шляхом переходу прикметників та дієприкметників в іменники (*субстантивация*).

Спосіб утворення слів від усічених основ (*абрєвіация*).

Слово, що становить скорочення двох або більше слів (*складноскорочене*).

Аналіз, в якому з'ясовується, від якого слова і яким способом утворилося похідне слово, чим мотивоване дане позначення якогось явища дійсності, чому це явище так назване з погляду сучасної мови (*словотвірний*).

Розбір, при якому з'ясовується, з яких значущих частин складається слово в сучасній мові, вказуються значення виділених морфем, їх роль і функції в аналізованому слові (*морфемний*).

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 14, вправа 222.

УРОК № 31

Тема:	Усний переказ тексту.
Мета:	удосконалювати вміння усно переказувати текст розповідного характеру; виробляти вміння визначати тему та головну думку тексту, складати план готового висловлювання, виділяти опорні слова; удосконалювати культуру усного мовлення; формувати навички самостійної творчої роботи, сприяти збагаченню словникового запасу учнів; виховувати інтерес до історії свого народу, визначних особистостей своєї країни.
Обладнання:	підручник.

I. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ**

Бесіда.

— Пригадайте основні особливості типів мовлення: розповіді, опису, роздуму.

— Як будується текст-розповідь?

— Що значить скласти план готового тексту?

— Як визначаються опорні слова та фрази?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Навіщо потрібне вміння переказувати текст?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Підготовча робота до усного переказу тексту.

1) Читання тексту «Казка про козака Боровика та чарівну бджолу» Н. Соломко (підручник, с. 119—120).

2) Визначення теми та головної думки казки, типу мовлення.

3) Бесіда за змістом тексту.

— Що виражає заголовок тексту?

— Від чийого імені ведеться розповідь?

— До якого жанру належить текст? Відповідь аргументуйте.

4) Визначення мікротем висловлювання.

5) Складання плану тексту.

Орієнтовний план

1. Козак Лука-іконописець.

2. Чудесна допомога бджоли.

3. Народження сина.

4. Дивне хлоп'я.
5. Батьків гнів.
6. «Божа іскра».
7. Славетний живописець Володимир Боровиковський.

6) Робота за питаннями, розміщеними після тексту.

2. Робота над картиною В. Боровиковського «Богоматір».

3. Усне переказування тексту.

Завдання: відповідно до плану скласти усний докладний переказ тексту-розповіді.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заклучна бесіда.

— Що цікавого ви дізналися на уроці?

— Яких українських художників ви знаєте? Які їх твори бачили? Чи знаєте ви щось про творчість художників, котрі є нашими земляками?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати повідомлення про цікавий епізод із біографії художника-земляка або розповідь про його полотно (полотна).

УРОК № 32

Тема:	Тематична контрольна робота (диктант).
Мета:	перевірити рівень опанування учнями теми «Словотвір. Орфографія»; уміння застосовувати теоретичний матеріал на практиці, правильно писати слова на вивчені орфографічні правила; розвивати мовну культуру, виховувати любов до рідного краю.
Обладнання:	текст диктанту.

I. ОГолошення теми та мети уроку

II. Основний зміст роботи

1. Проведення інструктажу щодо написання диктанту.
2. Перше читання тексту диктанту вчителем.
3. Написання роботи.

Звенигородський повіт на Київщині. Тут усе: і густа блакить неба, і зелений або жовто-зелений килим поля, і тихий-тихий гомін гаїв, і журливий та сумний вид могил, і течія повноводних річок.

Краса природи, мабуть, перш за все сприяла тому, що в цьому кутку пишалося колись малярство. Звідти, крім добрих художників, вийшов не один письменник, не один учений, перейнятий ідеєю глибокої національної любові до України.

Так от у цьому хвилястому та зеленому кутку Звенигородського повіту є два села: Моринці і Кирилівка. Їх до віку вічного не забуде український народ. Бо назви цих сіл навіки зрослися з ім'ям генія українського слова Тараса Шевченка, що став на сторожі нашої національності.

(109 сл.)

(За О. Кониським.)

4. Заключне читання тексту диктанту вчителем та самоперевірка учнями написаного.

III. Підбиття підсумків уроку

V. Домашнє завдання

Вправа 223, дати відповіді на питання для самоконтролю (с. 123).

МОРФОЛОГІЯ

УРОК № 33

Тема:	Загальна характеристика частин мови.
Мета:	повторити та закріпити знання учнів про самостійні та службові частини мови; формувати вміння розпізнавати частини мови в реченні та тексті; усвідомити принципову різницю між самостійними та службовими частинами мови; розвивати вміння аналізувати, узагальнювати; виховувати культуру спілкування.
Обладнання:	підручник.

ХІД УРОКУ

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне завдання.

Завдання: розділити аркуш паперу на три колонки та заповнити їх.

Що я знаю з розділу «Морфологія»	Що я хочу дізнатися та навчитися робити	Мої очікування від вивчення тем цього розділу

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Коментоване письмо.

Записати під диктовку речення, виділити орфограми. З'ясувати, до яких частин мови належать ужиті в реченнях слова.

«Мова без слів»

Дружня усмішка налаштовує на спілкування, допомагає подолати недовіру, настороженість. Вважають, що вона є ознакою людини відкритої, чесною, вихованою. Багато жестикулювати — неввічливо: твій співрозмовник не може зосередитись.

2. Бесіда з учнями.

— За якими ознаками розрізняються самостійні та службові частини мови?

— Чим лексичне значення відрізняється від граматичного? Наведіть приклади.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 126. Робота з таблицею, с. 127.

2) Виконання вправ 224, 225.

2. Вибірково-розподільний диктант.

З а в д а н н я: розподілити слова, вжиті в реченнях, за частинами мови (спочатку — самостійні, потім — службові).

Самостійні частини мови		
Змінні	Незмінні	Службові частини мови

Жести в різних народів мають неоднакове значення. Наприклад, звичний для нас потиск руки раніше був невідомий у країнах Азії. І хоч нині цей жест тут поширений, багато японських жінок вважають його непристойним. В одних країнах, за традицією, співрозмовники мають перебувати на відстані витягнутої руки, а в інших — двох метрів. А на островах Фіджі,

що в Тихому океані, представники місцевого населення, щоб не зустрічатися поглядом зі співрозмовником, відвертаються.

(Із журналу.)

3. Творча робота в групах.

I група — скласти усно висловлювання на тему «Культура спілкування».

II група — записати правила спілкування, використовуючи спонукальні речення.

III група — скласти діалог «Чи варто в сучасному світі бути культурною, вихованою людиною?».

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 14, повторити таблицю (с. 127), вправа 226. Сильним учням можна запропонувати завдання підвищеної складності, с. 128.

УРОК № 34

Тема:	Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.
Мета:	повторити й систематизувати знання учнів про іменник як частину мови; формувати вміння знаходити іменники в текстах, визначати їх морфологічні ознаки та синтаксичну роль; розвинути вміння доцільно використовувати іменники в усних та письмових висловлюваннях; виховувати зацікавленість духовною культурою наших предків.
Обладнання:	підручник, таблиця «Іменник», кросворд.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.

II. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

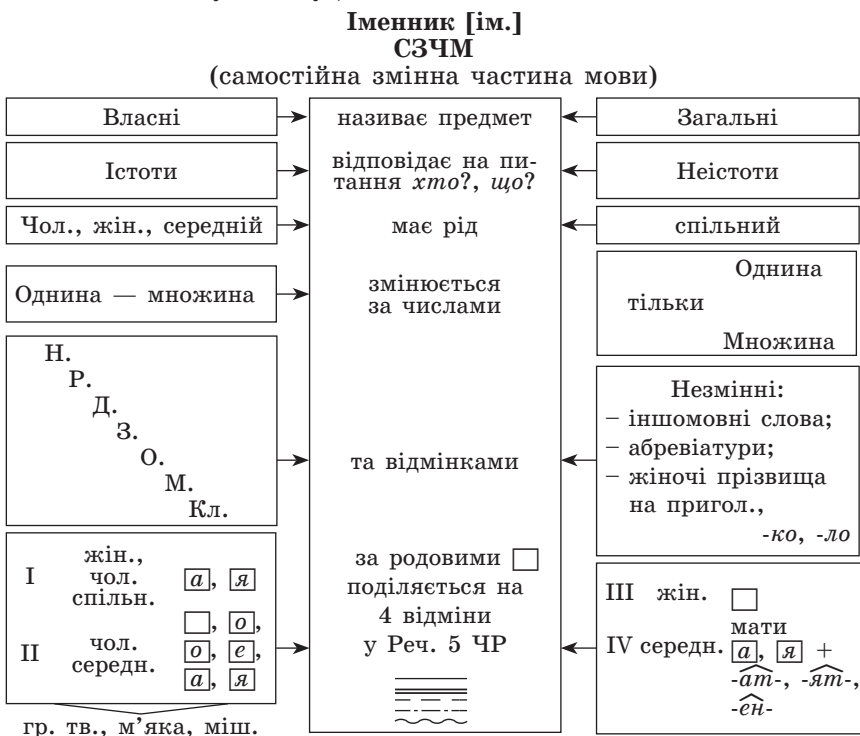
Проблемні запитання до учнів.

- Що ви очікуєте від вивчення теми «Іменник»?
- Що нового ви хочете дізнатися?
- Навіщо нам потрібні відомості про іменник як частину мови?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Систематизуюча розповідь учителя з використанням узагальнюючої таблиці «Іменник»*.

(Розповідь учителя поєднана з елементами бесіди, лінгвістичного аналізу тексту.)

* Пономаренко В. М. Уроки морфології в школі: У двох частинах — К.: Партнер, 1997.— Ч. I: Іменник, прикметник, числівник, займенник.— С. 16.

2. Самостійна робота за підручником.

Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 129—131.

3. Індивідуальна робота.

Завдання: використовуючи узагальнюючу таблицю, скласти зв'язну розповідь на тему «Іменник як частина мови».

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Робота за підручником.

Виконання вправи 227.

2. Виконання вправ на осмислення.

Завдання I: розподілити іменники за групами: I — називають предмет; II — ознаку; III — дію. Виписати іменники-синоніми, додати до них прикметники-означення.

Земля, хата, покірність, шиккування, кравчиня, посуд, Івженко, посередник, синь, свіжість, житло, оселя, голубінь, підведення, спостереження, господа, обійстя.

Завдання II: з-поміж поданих слів виписати іменники, з'ясувати їх значення. Позначити морфеми у виділених словах, з першими трьома іменниками скласти і записати словосполучення.

Гроно, товаришувати, ясний, прекрасно, кетяг, китиця, швидкісний, шлюб, ювелірний, ґатунок, шістнадцять, *чергування*, вартовий, *одруження*, тезко, виноград, Дніпро, починати, початок, початковий, *початківець*.

3. Творча робота.

— Спробуйте описати будь-яку пору року, використовуючи лише іменники та прикметники.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Що нового про іменник ви дізналися на уроці?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати повідомлення на лінгвістичну тему «Іменник як частина мови»; зробити одну картку із завданнями для однокласників для перевірки теми, що вивчається.

УРОК № 35

Тема:	Іменники — назви істот і неістот. Іменники загальні і власні. Велика буква і лапки у власних назвах.
Мета:	удосконалювати знання учнів про іменник як частину мови, повторити відомості про іменники — назви істот та неістот; сформулювати поняття про власні й загальні назви, вчитися правильно писати власні назви; розвивати орфографічні вміння й навички, виховувати інтерес до вірувань давніх слов'ян.
Обладнання:	підручник, узагальнююча таблиця «Іменник», дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Усне повідомлення на лінгвістичну тему «Іменник як частина мови» з використанням узагальнюючої таблиці.
2. Робота з картками.

Картка № 1

1. Об'єднайте іменники в групи за лексичним значенням (назви країн, рослин, птахів тощо).

Доц, Україна, м'ята, одуд, віночок, рушник, гончарство, баштан, омелюх, вишивка, любисток, провалля, мистецтво, прірва, поле, Болгарія, безодня, матіола, туман.

2. Випишіть іменники-синоніми, складіть з ними речення.

Картка № 2

Прочитайте. Підкресліть у реченнях іменники, поставте до них запитання, визначте, якою є їх роль у реченні.

Нема ранку без вечора. Ранок вечора мудріший. Ранні пташки росу п'ють, а пізні — слізки ллють. На годину спізнитися, за рік не доженеш. Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше. Все минеться, одна правда лишиться.

(Народна творчість.)

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні завдання і запитання.

— Виберіть правильне написання слів: Земля, земля, «Земля»; «Кобзар», Кобзар, кобзар; Каменяр, каменяр; кіт, Кіт, «Кіт».

— З якими проблемами ви зіткнулися?

— Які знання вам необхідні, щоб не помилитися у виборі?

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя.

Іменники поділяються на дві групи: назви істот і назви неістот. Іменники — назви істот відповідають на питання *хто?*, *кого?*, *кому?* тощо, а іменники — назви неістот відповідають на питання *що?*, *чого?*, *чому*, *чим?* і т. д.

Категорія істот і неістот охоплює іменники з конкретним значенням.

До назв істот належать назви людей і тварин (*першокласник*, *віл*, *перепел*), решта іменників є назвами неістот.

Грамаічне поняття істот не цілком збігається з уявленням про живе у природі. Так, назви сукупності осіб (гурт, загін, натовп), назви мікроорганізмів (бактерія, мікроб) у грамаіці належать до неістот. Навпаки, до назв істот відносять різні міфологічні назви (чорт, відьма, Перун), назви померлих (небіжчик, покійник).

2. Виконання вправи на усвідомлення матеріалу.

— Прочитайте. Випишіть окремо назви істот та неістот. Поясніть їх лексичне та граматичне значення.

Нема тепер уже таких річок, як ти була колись, Десно, нема. Нема ні таємниць на річках, ні спокою. Ясно скрізь. Нема ні бога, ні чорта, і жаль мене чомусь бере, що вже нема в річках русалок, і водянників-мірошників нема і, очевидно, на досаду, бо чого ж мені і досі так соромно відпочивати там, де працюють люди.

(О. Довженко.)

3. Пояснення вчителя.

Загальний іменник — це узагальнене найменування предмета, що належить до певного класу подібних йому предметів (людей, тварин, речей, явищ, подій тощо), наприклад: *робітник, дельфін, веселка, мозаїка, конференція*.

Власний іменник — це індивідуальна назва окремої особи чи одиничного предмета, наприклад: *Карпати, Василь Чумак, Голова Верховної Ради України, Австро-Угорщина*. Власна назва дає змогу розрізнити ті чи інші особи, предмети: *робітник Шевчук і робітник Коваленко, кінотеатр «Парк» і кінотеатр «Познань»*.

Між власними й загальними іменниками немає постійної межі. Приналежність деяких іменників до розряду власних чи загальних назв визначається тільки в контексті. Так, омонімічні загальні назви *земля* (грунт), *орел* (птах) можуть вживатися як власні назви: *Земля* (планета), *Орел* (місто). До розряду загальних назв повністю перейшли власні назви, що є прізвищами вчених, винахідників, іменами яких названо відкриття або винаходи (*маузер, вольт, дизель*).

Власні й загальні назви розрізняються граматично й орфографічно.

4. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 130.
- 2) Виконання вправ 228 (усно), 229, 230 (письмово).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Пояснювальний диктант.

Біловезька Пуща, Чернеча гора, Слобожанщина, Київська область, Президент України, Всеукраїнське товариство

«Просвіта» імені Т. Г. Шевченка, Харківський авіаційний завод, Національна юридична академія ім. Я. Мудрого, Біблія, Червона Шапочка, Малий Віз, відродження, епоха Відродження, Збройні сили України, цукерки «Вінок Дунаю».

— Підкресліть слова, що означають видову назву, позначте орфограму «Велика буква і лапки у власних назвах».

2. Практична робота.

З а в д а н н я: записати текст, розкриваючи дужки. Іменники — назви істот підкреслити однією лінією, неістот — двома.

Мокош — покровителька жінок і ткацтва

Мокош — єдине жіноче (Б, б)ожество пантеону (К, к)нязя (В, в)олодимира, її культ існував у (С, с)лов'янській народній культурі ще впродовж віків після прийняття (Х, х)ристиянства. Мокош опікувалася всіма жіночими заняттями, особливо прядінням. Її шанувували її переважно жінки.

Мокош — велика богиня милосердя, жіночої працелюбності та майстерності, родючості та животворної жіночої сили. Вона посередниця між (Н, н)ебом та (З, з)емлею, а тому на рушниках зображувалася з руками, піднятими до (Н, н)еба.

У старовину на (Р, р)усі Мокоші поклонялися на таємних жіночих зборах, які проводили посвячені (Ж, ж)риці.

Після затвердження (Х, х)ристиянства багато функцій язичницької Мокоші прийняла на себе свята (П, п)араскева. Свята народження і смерті Пречистої (Б, б)огородиці у (Х, х)ристиян відповідають язичницьким святам на честь Мокоші.

(Із книги «Світ міфології».)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

- Як відрізнити іменники — назви істот від неістот?
- Як граматично розрізняються загальні та власні назви?
- Які іменники належать до власних назв?
- Сформулюйте основні правила написання власних назв.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 15, вправа 232 або скласти словниковий диктант до вивченої теми.

УРОК № 36

Тема:	<i>Зв'язне мовлення. Усний переказ тексту.</i>
Мета:	удосконалювати вміння переказувати тексти-розповіді, розвивати вміння розпізнавати різні види висловлювання, виробляти навички підпорядковувати переказуваний текст темі та головній думці; удосконалювати вміння складати простий план; виховувати мовну культуру.
Обладнання:	підручник, текст переказу.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

Бесіда за питаннями.

- Що означає визначити стиль мовлення?
- Чим відрізняється тема від головної думки висловлювання?
- Як треба складати простий план готового тексту?

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ****IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**

1. Робота за підручником.

Виконання вправи 233.

— Прочитайте текст спочатку мовчки, потім уголос за особами. Визначте тему та головну думку тексту. Дайте відповіді на запитання (с. 133).

2. Прослуховування учнями тексту переказу.

Як народжувався Дніпро

Легенда

У могутнього Дніпра-Славути, що котив свої хвилі до Чорного моря, багато було сестер і братів. Та Десні завжди хотілося бути в усьому першою. Вона прудко побігла до моря, щоб випередити брата. Та як не поспішала, Дніпро її все ж перегнав.

Перетнув їй дорогу.

Стала Десна притокою Дніпра. Влила свої води в його могутню течію.

Зачувши про змагання брата й сестри, і Сож схопився.

Пустився щодуху через пущі й нетрі, через непролазні болота й темні ліси.

Розмиває трясовини, поглиблює яруги, рве коріння дубів. Спішить навперейми Дніпру.

Побачив те яструб і сказав Дніпрові, аби той біг швидше. Пливе Славута, гори перерізає, кам'яні пороги розриває. Ніяких перешкод не обминає.

Покликав Сож на поміч ворона. Умовив його летіти, скільки є сили, та обігнати Дніпро. А як випередить хоч трохи, то щоб каркнув тричі. А сам тим часом у землю заховався, перепочить вирішив, сили набратися, поки ворон голос подасть.

Але тут яструб важким каменем впав на ворона. І той закаркав раніш, чим випередив Дніпро.

А Сож, почувши це, вихопився з-під самої землі і з розгону вскочив у Дніпро.

Ось так завершилося це змагання. Сожу, як і Десні, випала доля стати притокою Дніпра.

(187 сл.)

(За Вадимом Пеною.)

3. Словникова робота.

— Поясніть лексичне значення слів: *щодуху, навперейми, трясовина, яруга* та вислову *випала доля*.

4. Бесіда за змістом тексту.

— Визначте тему та головну думку легенди.

— Які річки України ви знаєте?

— Чи знаєте ви легенди або перекази про ріки, що протікають у вашій місцевості (в Україні)?

5. Повторне читання тексту.

6. Складання плану.

Орієнтовний план

1) Прудка Десна.

2) Дніпро переміг у змаганні.

3) Спішить Сож навперейми Дніпру.

- 4) Яструб допомагає Дніпру, а ворон — Сожеві.
5) Сож — притока Дніпра.

7. Усне переказування тексту.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Аналіз, рецензування та оцінювання роботи однокласників.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Зробити усний переказ тексту вправи 233.

УРОК № 37

Тема:	Рід іменників. Іменники спільного роду.
Мета:	повторити відомості й поглибити знання учнів про рід іменників, сформувати поняття про іменники спільного роду, навчити визначати рід незмінюваних іменників; розвивати логічне мислення, спостережливість, пам'ять; виховувати щедрість, доброту, повагу до оточуючих.
Обладнання:	підручник, таблиця «Не плутай!», дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Бесіда з учнями.

— Визначте рід іменників *хвилина, озеро, брат, степ* та *тонкослізка*.

— Як ви це зробили?

- З якими проблемами ви зіткнулися?
- Чи легко однозначно визначити рід останнього іменника?
- Яких знань вам не вистачає?

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Лексична розминка «Хто швидше».

Діти отримують завдання записати іменники певного роду. Перемагає та група, яка швидше закінчить роботу.

I група (ряд) — іменники чоловічого роду; II група (ряд) — жіночого; III група (ряд) — середнього, які є назвами живої та неживої природи.

2. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 134.
- 2) Виконання вправ 236—238.

3. Переклад українською мовою.

Завдання: перекласти українською мовою. Порівняти рід іменників в українській та російській мовах (на вибір, залежно від рівня учнів).

А Подробная опись, барабанная дробь, горькая полынь, Восточная Сибирь, широкая степь, красноватая сыпь, розовый цветок.

Б 1) Если мы не пойдем, кто-нибудь другой прочтет надпись на камне и найдет счастье. (*А. Гайдар.*) 2) Одна такая собака в Лондоне спасла двенадцать детей, ее звали Боб. 3) Они думали, что машина далеко, влезли на насыпь и пошли через рельсы. 4) Голая степь: ни деревца, ни кустика по дороге. (*Из творів Л. Толстого.*)

4. Практична робота.

Завдання: узгодити з іменниками подані в дужках прикметники і дієслова.

Пропа(в,ла) собака, страшенн(ий,а) біль, далек(ий,а) путь, касир зайш(ов,ла), розпові(в,ла) інженер Іванова, встанови(в,ла) лікар Петришина, велик(ий,а) насип, коротк(ий,а) сажень.

5. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 136.
- 2) Виконання вправ 242—243.

6. Опрацювання таблиці.

Не плутай іменники!

Чоловічого роду	Спільного роду
Іменники, що можуть означати осіб чоловічої та жіночої статі з \emptyset належать до чоловічого роду: директор, доцент, лікар.	Іменники, що означають осіб чоловічої та жіночої статі з \square_a , \square_j належать до спільного роду: <i>староста, вискокча, Гмиря, паливода.</i>

7. Лексико-семантичний диктант.

З а в д а н н я: записати слова за їх лексичним значенням, визначити рід іменників.

Людина, що любить багато говорити. Той, хто цурається фізичної праці, чорної роботи. Вередлива людина. Неслухняна дитина. Ледача людина. Неврівноважена, нерозсудлива людина. Щось непотрібне. Людина, яка любить довго спати.

(Базіка; нероба; білоручка; вереда; неслух; ледащо; зайдиголова; непотріб; соня.)

8. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 137.
- 2) Виконання вправи 245.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Самостійна робота.

З а в д а н н я: прочитати текст. Виписати іменники, визначити їх рід, чи є іменник назвою істоти, чи є назвою неістоти, власна це чи загальна назва.

По щирості

Прийшов один господар з міста, дає своєму сину бублика та й каже:

— На, Васильку, та поділися з Івасиком по щирості.

— Як же то по ширості? — питає Василько.

— А так, синку, — каже батько, — як переломиш бублика, то більшу половину даси Івасикові, а собі залишиш меншу. Ото й зветься — «по ширості ділити».

— Е, — каже Василько, — то дайте, тату, бублика Івасеві: нехай він ділить «по ширості».

(Олена Пчілка.)

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 16, вправа 246.

УРОК № 38

Тема:	Число іменників. Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини.
Мета:	повторити та систематизувати знання учнів про число іменників; дати відомості про іменники, що вживаються тільки у формі однини чи тільки у формі множини; розвивати вміння доцільно вживати однинні та множинні іменники у власному мовленні; виховувати повагу до звичаїв та традицій свого народу.
Обладнання:	підручник, кросворд, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Розподільний диктант.

З а в д а н н я: розподілити слова в чотири стовпчики за родами (I стовпчик — чоловічий рід, II — жіночий; III — середній; IV — спільний).

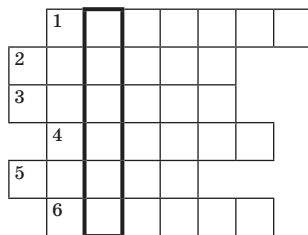
Шатро, стеля, ярмарок, інженер, зілля, сирота, Полісся, Умань, Ростов-на-Дону, ледащо, запис, тюль, шампунь, стаття, волосся, хлопчисько, Запоріжжя, Кіліманджаро, безсоння, майстерність, купе, ООН.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Розгадування кросворда.

— Розгадайте кросворд. У виділеному рядку ви прочитаете назву числа, у якому вживаються зашифровані слова.

- 1) Кольорова рідина, що використовується для письма. (*Чорнила.*)
- 2) Спосіб пересування людини. (*Ходьба.*)
- 3) Продукт переробки нафти, пальне. (*Бензин.*)
- 4) Клейкий ягідний чи молочний напій. (*Кисіль.*)
- 5) Спортивна гра з ракеткою та м'ячем. (*Теніс.*)
- 6) Одна з планет сонячної системи. (*Сатурн.*)

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Лінгвістичний експеримент.

Визначте, що означає кожна група іменників і спробуйте поставити їх в одиниці чи множині. Зробіть висновки зі своїх спостережень.

1. Люди, діти, гуси, дрова. 2. Ножиці, штани, сани, щелепи. 3. Карпати, Суми, Прилуки, Чернівці.	1. Людство, молодь, дівчора, волосся. 2. Залізо, олово, віск, мед, вовна. 3. Хо́да, читання, хоро́брість, жовтизна.

2. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 138—139.
- 2) Виконання вправ 248—250.

3. Вправа на усвідомлення нового матеріалу.

Завдання: прочитати текст, дати йому назву, визначити тему та головну думку висловлювання. Знайти іменники та записати їх у таблицю.

Однина	Множина	Однині	Множинні

Прийшла зима. Випав сніг. Настали морози, вкрилися кригою ріки. В селі закінчено господарські роботи. Господарі ховають реманент, лагодять сани, їздять до млина. Господині прядуть, а дівчата вишивають. Надходить час традиційних розваг молоді. Насамперед дівчата та хлопці збиралися на вечорниці.

Вечорниці 13 грудня незвичайні. Починаються вони з випікання Калити — цієї найвеличнішої ознаки святкового торжества. Випікають цей хліб дівчата у хаті жінки, де будуть проходити вечорниці. В обов'язки господині входило навчати дівчат, допомагати їм порадою і ділом, тримати лад на вечорницях. За це молодь платила господарці переважно харчами.

(Із книги «З живого джерела».)

4. Складання діалогів.

— Складіть діалог між двома товаришами, які мають діаметрально протилежні погляди стосовно питання необхідності знати традиції свого народу. Спробуйте переконати співрозмовника у своїй правоті.

5. Гра «Хто більше?».

Пропонується за певний час записати якомога більше іменників, які мають тільки форму однини:

- назв речовин, матеріалу: *сода, срібло, ...*
- географічних назв: *Харків, Одеса, ...*
- назв почуттів: *біль, сум, ...*

6. Творча робота.

Складіть твір-мініатюру «Традиції моєї родини».

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Чому, на ваш погляд, є іменники, що вживаються лише в однині чи лише у множині?

— Що означають збірні іменники?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 17, вправа 252.

УРОК № 39

Тема:	Відмінки іменників, їх значення.
Мета:	повторити знання учнів про відмінки іменників; формувати вміння визначати відмінки іменників та ставити іменники в необхідній відмінковій формі; поглибити знання учнів про кличний відмінок, вчити доцільно використовувати іменники у кличному відмінку у власних усних та писемних висловлюваннях; розвивати культуру мовлення; виховувати пошану до рідної мови, зацікавленість духовною культурою українського народу.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Вибірковий диктант.

Завдання: прослухати прислів'я, пояснити їх значення. Виписати іменники, що мають тільки форму множини в I стовпчик, а однини — у II.

1. Чиї б двері рипіли, та тільки не твої. 2. Земля як стерняста нива, не пройдеши, ноги не вколовши. 3. Хто обпікся

на молоці, той і на воду дмухатиме. 4. Добрі діти — потіха, а погані — гризота. 5. Люди раді літу, а бджоли — цвіту. 6. Без добра лихо не родить. 7. У доброї господині і півень несеться. 8. Кашу маслом не зіпсуєш.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Гра «Знайди помилку!»

— Діти! У речення вкралася помилка, і воно стало якесь дивне, некрасиве і незрозуміле. виправте помилку. Що ви зробили, щоб речення набуло звичного вигляду?

Поміж хаті в кінці вуличкою близько розвішане крайнебо.

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Колективна робота.

— Прослухайте поезію Д. Білоуса. Скажіть, чому, на вашу думку, кличний відмінок не має запитань?

Називний питає: хто ти? що ти?
 Хочє він про наслідки роботи
 і про тебе чути лиш похвали,
 щоб тебе як приклад називали.
 Родовий доскіпує свого —
 хоче знати він: кого? чого?
 І про тебе знать, якого роду,
 що немає роду переводу.
 Все давальний дасть — не жаль йому,
 але хоче знать: кому? чому?
 Знать про тебе, гожого на вроду,
 що даєш і ти свому народу?
 У знахідного свої потреби:
 він — кого? і що? — питає в тебе.
 І кого всі ми за друзів маєм,
 і що друзі роблять нам навзаєм?
 А орудний хоче знать: ким? чим?
 У труді орудує разом з ним.
 Хочє знать: що здатний ти утнути?
 Чим ти сильний? Ким ти хочеш бути?
 А місцевий — де? В якому місці?
 Хочє знати — у селі чи в місті?
 Кличний закликає всіх навколо:
 гей, Іване, Петре чи Миколо,
 ви не будьте сонні та байдужі...

2. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 140.
- 2) Виконання вправ 253—254.

3. Практична робота.

Завдання I: утворити сполучення, поставивши іменники в потрібному відмінку.

Зустрічати (батько), зустрічатися з (товариш), захоплюватися (живопис), поділитися (радість), опинитися на (околиця), підручник з (математика).

Завдання II: скласти речення з усіма відмінковими формами іменників: *земля, друг, мати, ім'я*.

Завдання III: прочитати текст. Виписати іменники, визначити їх рід, число та відмінок. Знайти спільнокореневі слова, визначити їх роль у тексті. Скласти можливе продовження легенди (усно).

Жила колись дівчинка. Тато її був лісником, а мама йому допомагала. Та ось розпочалася жорстока війна, і пішов лісник Батьківщину від ворогів боронити.

Стала мати більше в лісі бувати, разом із собою і доньку брала. Одного разу потрапили вони під холодний дощ. Застудилася дівчинка і занедужала.

Якось мати пішла до лісу, щоб сухе дерево на паливо зрубати. Підійшла лісничиха до майже всохлої яблуні, аж глядь — з пори джміль вилазить...

(З легенди.)

4. Складання діалогів.

— Складіть діалог, в якому б були використані форми кличного відмінка. Тему оберіть самостійно.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

«Знати відмінки іменників необхідно для того, щоб...»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 18, вправа 255 або виготовити картки для перевірки знань з теми «Відмінки іменників. Значення відмінків».

УРОК № 40

Тема:	Поділ іменників на відміни. Відмінювання іменників.
Мета:	систематизувати знання учнів про поділ іменників на відміни та іменників I—II відмін на групи; розвивати вміння самостійно відмінювати іменники, позначати орфограми у відмінкових закінченнях; поглиблювати вміння опрацьовувати матеріал підручника, робити висновки та узагальнення; виховувати любов до природи.
Обладнання:	підручник, картки, текст диктанту-перекладу.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Самостійна робота з картками, виготовленими учнями.

Картка № 1

Провідмінійте іменники *мед, Харків, радість*. Виділіть закінчення. Поясніть особливості правопису. З двома іменниками складіть речення.

Картка № 2

Спишіть, вставляючи пропущені букви, м'який знак та апостроф. Визначте рід, число, відмінок іменників.

А на долині і на стеж..і знову ні лялечк.., тільки жито покр..ває мене з голово.., тільки со..нце кріз.. житню дрімот.. накупує мене промін..ям і тінями.

Вулиц..ю йде дяд..ко Микола. Раптом біля шкiл..ної огорож.. верхи на коні з..явився дяд..ко Себастьян.

(М. Стельмах.)

Картка № 3

Поставте подані іменники в давальному та місцевому відмінках. Порівняйте відмінкові закінчення. Зробіть висновок.

Жнива, канікули, сходи, роковини, кучері, заздрощі, ворота, ясла.

Складіть кілька речень.

Картка № 4

Спишіть словосполучення, додаючи потрібні закінчення. Два словосполучення введіть до самостійно складених речень.

Йти по стежц..; назва книг..; лист Олен.. Іванівн..; зупинилися біля веж..; принести лиж..; прочитай у статт..; за високою круч..; сидіти під груш..; ростуть на високій груш.. .

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні завдання і запитання.

Провідмініайте іменники *вулиця, степ, мати та хлоп'я*.

Прослідкуйте за змінами відмінкових закінчень і зробіть висновок. Чому, на вашу думку, слова, які вживаються в одних і тих же відмінках, мають різні закінчення?

Над якою темою ми сьогодні будемо працювати? Навіщо нам треба її опанувати?

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 142 (таблиця).
- 2) Виконання вправ 256, 257.

2. Виконання вправи на закріплення знань.

Завдання: прочитати текст, переписати, поставити іменники в дужках у потрібному відмінку. Визначити, до яких відмін вони належать.

Йшов я (луг) і раптом помітив, що високо над (трава), тріпочучи (крила), висить на одному місці птах. Хто б це міг бути?

Я подивився в (бінокль) і побачив невеликого (сокіл-борівітер). Можна було добре роздивитися короткий і кривий, зовсім як у (орел), дзьоб, оранжеві груди в дрібних темних (крапка), кігтісті лапи.

3. Завдання з розвитку зв'язного мовлення.

— Прочитайте діалог. Чи любите ви природу? Поміркуйте, чому слід прислухатися до поради Оленчиної мами? Зверніть увагу на іменники, вжиті в тексті. Визначте їх відмінок та відміну. Яка синтаксична роль іменників кличного відмінка?

— Знайдіть у тексті іменники-синоніми, продовжте синонімічний ряд.

Складіть та розіграйте діалог на запропоновану у висловлюванні тему.

— Доброго ранку, Оленочко! Чому ти так рано прокинулася?

— Привіт, мамо! У мене сьогодні прекрасний настрій, і я вирішила раніше вийти з дому.

— Але ж до уроків ще багато часу?!

— Мамо! Я по дорозі хочу зайти до парку послухати спів птахів, подихати свіжим вранішнім повітрям, просто подумати.

— Це гарна ідея, просто чудова. А ще я раджу тобі, доню, поза щоденним шумом, гамом, метушню намагатися помічати красу і милуватися нею.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Диктант-переклад.

Самое лучшее в мире — смотреть, как рождается день!

В небе вспыхнул первый луч солнца — ночная тьма тихонько прячется в ущелье гор и трещины камней. Прячется

в густой листве деревьев, в кружевах травы, окропленной росой. Вершины гор улыбаются ласковой улыбкой, точно говорят мягким теням ночи:

— Не бойтесь — это солнце!

(М. Горький.)

— Визначте тип тексту, доберіть заголовок, підкресліть іменники, виділіть закінчення та зазначте відміну.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

«На уроці найцікавішим (найскладнішим) було...»

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 19, опрацювати теоретичний матеріал (с. 142), повторити § 14—19, підготуватися до тематичної контрольної роботи.

УРОК № 41

Тема:	Контрольна тематична атестація (тестування). Аудіювання тексту наукового стилю*.
Мета:	з'ясувати рівень засвоєння учнями тем «Іменник як частина мови. Іменники — назви істот і неістот. Іменники загальні і власні. Рід та число іменників. Поділ іменників на відміни», застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності; перевірити вміння розуміти науковий текст; розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення; виховувати повагу до традицій українського народу.
Обладнання:	тестові завдання, текст для аудіювання та запитання до нього.

* Див. також видання: В. Ф. Жовтобрюх. Українська мова. 6 клас: Комплексний зошит для контролю знань (для шкіл з українською мовою навчання). — Х.: Видавництво «Ранок», 2009.

I. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ****III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

1. Проведення тестування.

I варіант

1. Вибіть правильну відповідь.

Класи слів, які характеризуються спільним загальним значенням, морфологічними ознаками та синтаксичною роллю називаються...

- а) морфемами;
- б) лексемами;
- ✓ в) частинами мови.

2. Вкажіть неправильну відповідь.

- ✓ а) В українській мові 10 частин мови: самостійні (іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово, прислівник) та службові (прийменник, сполучник, частка й вигук).
- б) Самостійні частини мови відповідають на питання, мають лексичне та граматичне значення.
- в) Вигук не належить ні до самостійних, ні до службових частин мови.

3. Знайдіть і позначте неправильне твердження.

- ✓ а) *Біля, вгору, перед, зліва* — прийменники.
- б) *Ходьба, молотьба, синь, п'ятірка* — іменники.
- в) *Отам, спересердя, весело, уперед* — прислівники.

4. Знайдіть рядок, у якому є сполучення слів, записані неправильно.

- а) Карпати, пароплав «Лев Толстой», сузір'я Велика Ведмедиця.
- б) Автомобіль «Нива», Успенський собор, Великдень.

- ✓ в) Газета «Вечірній Харків», Харківський Тракторний Завод.

5. Іменники спільного роду — це слова:

- а) директор, професор, слюсар, маляр;
- ✓ б) сирота, плакса, базіка, заїка;
- в) немовля, білчеля, ведмежа, теля.

6. Іменники чоловічого роду — це слова:
 ✓ а) маестро, шевальє, НЛЮ, ТЮГ;
 б) колібрі, фойє, ДАІ, Алатау;
 в) інтерв'ю, попури, АЕС, Душанбе.
7. Встановіть відповідність між рядами слів та відмінами іменників.

левада, Ілля, сердега, праця	IV
вибалок, Кирило, дупло, море	I
пам'ять, любов, розкіш, піч	III
лоша, коліща, немовля, цуценя	II

8. Встановіть відповідність між іменниками та їх граматичним значенням.

кімоно	заг. неіст., жіночий рід, одна, I відміна, Н. в.
вежа	власна назва, неістота, вжив. тільки у множ., Ор. в.
Сумами	заг. неіст., середній рід, незмінний
ученого	заг. назва, чол. рід, одн., Р. в. або З. в.

9. Незмінними є іменники:
 а) кашне, Марокко, ампула;
 ✓ б) заввіділом, Черних, ЮНЕСКО;
 в) авеню, Токіо, фольга.
10. Складіть і запишіть речення зі звертанням, вираженим іменником у формі кличного відмінка.
11. Складіть і запишіть речення, в якому незмінний іменник уживався б у непрямому відмінку.
12. Наведіть приклад іменника, який може виступати іменником чи прикметником. Складіть два речення так, щоб у першому випадку слово було іменником, а в другому — прикметником.

II варіант

1. Виберіть правильну відповідь.
 Слова як частини мови вивчає розділ науки про мову, який називається:
 а) лексикологією;
 ✓ б) морфологією;
 в) синтаксисом.
2. Вкажіть неправильну відповідь.
 ✓ а) Лексичне значення іменників — називають предмети, ознаки, дії, кількість.

- б) Службові частини мови не відповідають на питання, не мають лексичного значення, є граматичними засобами для вираження зв'язків між словами і реченнями.
- в) Найуживанішими у кожній мові є іменники і дієслова.
3. Знайдіть і позначте неправильне твердження.
- а) *П'ять, сьомий, мільйон* — числівники.
- ✓ б) *А, але, щоб, проте, до* — сполучники.
- в) *Я, тебе, вас, кожний* — займенники.
4. Знайдіть рядок, у якому є неправильно написані сполучення слів або слова.
- ✓ а) День Хіміка, Харківський Авіаційний завод, ТЮГ;
- б) журнал «Колосок», ХАТОБ, річка Уди;
- в) вулиця Олени Теліги, Збройні сили України, печиво «Слобожанка».
5. Іменники спільного роду — це слова...
- ✓ а) недоріка, листоноша, каліка, ябеда;
- б) ледащо, забудько, знайко, забіяка;
- в) професор, тесля, сім'я, фізик.
6. Знайдіть рядок іменників — назв істот:
- а) дельфін, мозаїка, конференція, веселка;
- ✓ б) лев, шуліка, Олег, домовик, мрець;
- в) молюск, чорт, хор, колектив, трійка.
7. Встановіть відповідність між рядками слів та відмінами іменників.
стаціонар, обрій, оселедець, здоров'я	_____	I
воля, суддя, троянда, обіцянка	_____	IV
повість, сіль, любов, мати, віддаль	_____	II
хлоп'я, ім'я, чаєня, горобеня	_____	III
8. Встановіть відповідність між іменниками та їх граматичним значенням.
сіллю	_____	вл. назва, неіст., чол. рід, II відм.,
забіякою	_____	одн., М. в.
жури	_____	заг. назва, неіст., незмін. імен.
	_____	заг. назва, неіст., жін. рід, Ор. в.,
	_____	вжив. лише в однині, III в.
у Дніпрі	_____	заг. назва, іст., спільн. рід, Ор. в.,
	_____	I відм.
9. Вкажіть, у якому рядку правильно визначено рід незмінюваних іменників.
- а) Баку, маестро, кенгуру, Капрі — чоловічий рід;
- б) мадемуазель, Марі, кюре, шимпанзе — жіночий рід;
- ✓ в) Туапсе, Токіо, пюре, шосе — середній рід.

10. Складіть і запишіть речення зі звертанням, вираженим іменником у формі кличного відмінка.
 11. Складіть і запишіть речення, в якому незмінний іменник уживався б у непрямому відмінку.
 12. Наведіть приклад іменника, який може виступати іменником чи прикметником. Складіть два речення так, щоб у першому випадку слово було іменником, а в другому — прикметником.
2. Проведення контрольного аудіювання.
- 1) Прослуховування тексту.

Звідки пішли звичаї та обряди?

Усе життя народу зумовлене народною духовною культурою і є її виявом.

Однією з найдавніших форм духовної культури народу є звичаї та обряди. Саме в них відбивається вся історія народу, і вони мають національний, чи етнічний, характер. Геродот стверджував: якби усім народам у світі надали можливість вибирати найкращі з усіх звичаїв та обрядів, то кожен народ вибрав би свої власні.

Звичаї — це повсякденні усталені правила поведінки, що склалися історично, на основі людських стосунків, у результаті багаторазового здійснення одних і тих же дій та усвідомлення їх суспільної значущості. Вони, як неписані закони, народжуються разом з народом і передаються з покоління в покоління свого народу, тобто стають традиційними. Так, звичай вітатися при зустрічі існує в кожного народу. Але робить це кожен по-своєму: українці скидають шапки і подають один одному руки, якщо вони знайомі; китайці вклоняються до землі; лапландці труться носами.

Обряди — це символічні дії, приурочені до відзначення найбільш важливих подій у житті людських гуртів, родин, окремих осіб. Наприклад, посівання на Новий рік, колядування тощо. В обрядовості українців розрізняють два її види — родинну, чи сімейну, і календарно-побутову. Перший вид обрядів тісно пов'язаний з громадським осмисленням важливості події в житті окремої родини чи людини. Сімейні обряди супроводжують громадське відзначення днів народження, повноліття, весілля та похорону. Другого виду обрядів дотримувалися під час урочистого святкування початку чи

закінчення певних сезонів, природних циклів — зими, весни, літа, осені. У давнину обидва види обрядовості становили єдину обрядову систему. Так, за давньою українською традицією весілля відбувались або взимку, або восени, тобто теж були приурочені до народного календаря.

Календарні звичаї та обряди українців формально узгоджувалися з річним циклом православної церкви, головними віхами якого були дванадцять свят і пости. Вони пов'язані з порами року та залежними від них видами хліборобської праці.

Ось чому ми сьогодні не уявляємо собі зими без Різдва Христового, весни — без Великодня і писанок, літа — без Зелених свят, а осені — без поминальних днів.

Кожна пора року мала свою важливу дату — кульмінаційну точку, до якої були приурочені народні звичаї та обряди річного календарного кола. Основні їх фрагменти до певної міри збереглися у календарних циклах зими, весни, літа й осені.

Серед зимових свят українців особливо виділявся період Дванадцятидення, або Святки, з кульмінаційними точками — Різдво Христове, Новий рік і Хрещення.

Ці три головних зимових свята мали чимало спільного, оскільки обрядовість кожного з них повинна була виконувати схожі функції: захищати людей від впливу злих сил, особливо небезпечних у цей період, забезпечити добробут і щастя, визначити перспективи на майбутнє.

Весняний цикл свят та обрядів мав особливе значення, бо люди за їх допомогою намагалися прискорити прихід весни і тепла, адже весна — це період пробудження природи та людських почуттів.

(422 сл.)

(Із книги «Світ моєї України».)

- 2) Проведення тестування.
1. Життя народу зумовлене...
 - а) рівнем вихованості;
 - ✓ б) духовною культурою;
 - в) природно-кліматичними умовами;
 - г) рівнем освіченості.
 2. Який характер мають обряди?
 - а) стихійний;
 - б) колективний;
 - ✓ в) етнічний;
 - г) релігійний.

3. Кому належать такі слова: «Якби усім народам у світі надали можливість вибирати найкращі з усіх звичаїв та обрядів, то кожен народ вибрав би свої власні»?
- а) Аристотелю;
 - б) Т. Шевченкові;
 - ✓ в) Геродоту;
 - г) Есхілу.
4. Повсякденні усталені правила поведінки, що склалися історично, називаються...
- ✓ а) звичаї;
 - б) традиції;
 - в) обряди;
 - г) правила етикету.
5. Символічні дієства, приурочені до відзначення найбільш важливих подій у житті людей — це...
- а) звичаї;
 - б) традиції;
 - ✓ в) обряди;
 - г) язичницькі вірування.
6. Весілля зазвичай відзначали...
- а) взимку чи восени;
 - б) влітку чи восени;
 - ✓ в) взимку чи влітку;
 - г) восени.
7. Скільки кульмінаційних точок мав період Дванадцятидення?
- а) Чотири;
 - ✓ б) три;
 - в) дві.
8. Чому головні зимові свята мали чимало спільного?
- ✓ а) Оскільки обрядовість кожного з них повинна була виконувати схожі функції;
 - б) бо всі вони відзначалися зимою;
 - в) бо так повелося із сивої давнини.
9. Чому весняний цикл свят та обрядів мав особливе значення?
- а) Бо починався час кохання;
 - ✓ б) бо люди за їх допомогою намагалися прискорити прихід весни і тепла;
 - в) бо люди намагалися розпочати нове життя.

10. Напишіть, які види обрядів є в українців?
11. Визначте тему висловлювання.
12. Визначте стиль тексту.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

УРОК № 42

Тема:	Відмінювання іменників першої відміни.
Мета:	формувати в учнів уміння відмінювати іменники першої відміни, навчити розрізняти групи іменників; формувати вміння знаходити іменники I відміни у текстах, правильно вживати відмінкові закінчення; розвивати пам'ять, логічне мислення, вміння самостійної роботи з мовним та теоретичним матеріалом; виховувати любов до рідного краю, своєї малої батьківщини.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Вибірковий диктант.

— Прослухайте поезію В. Бровченка. Випишіть із тексту іменники I відміни, виділити закінчення. Поясніть, за якими ознаками іменники поділено на IV відміни.

Я — з колишнього Дикого поля,
 Перевитого піснею й житом,
 Де коли й ночувала сваволя,
 То на ранок прощалась зі світом;
 Де під ясними зорями в росах
 Виростають землі оборонці
 Та чорнозем, і люди, й колосся
 Набираються сили від сонця.
 У мого степового розволля
 Честь — найперше, не шати й клейноди...
 Я — з колишнього Дикого поля,
 Де раби не водилися зроду.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 143—144.

2) Виконання вправ 259—262.

2. Творче конструювання.

Завдання: з поданих слів скласти загадки, відгадками до яких будуть іменники I відміни.

1) Ворота, любота, піднялися, світу, всьому. 2) Птиця, на-несла, і, під, землю, звила, кубло, яець. 3) Марушка, про-ливає, в, кожущках, семи, сидить, сльози, хто, той, її роздя-гає. 4) Стягне, маленьке, якого, сіреньке, ката, з, місця, хоч. (Відгадки. 1. Веселка. 2. Картопля. 3. Цибуля. 4. Миша.)

3. Практична робота.

Завдання: списати, розкриваючи дужки. Визначити відмінок іменників. Підкреслити іменники, що належать до першої відміни.

— Пояснити лексичне значення виділеного слова. При потребі скористатися тлумачним словником. Скласти речення.

Я беру з татових (рука) *полив'яний* глек, (стерня) виходжу на (дорога), а далі житами та (пшениці), та вівсами біжу на (долинка), де так принадно вимлівають на (сонце) підкучерявлені (верба) і стихенько попискує під (нога) волога земля.

(М. Стельмах.)

4. Лексична розминка. Гра «Хто більше».

За певний час (3—5 хвилини) учасникам гри пропонується записати якнайбільше іменників I відміни. *I ряд* — твердої групи; *II ряд* — м'якої; *III ряд* — мішаної.

5. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 146—147.

2) Виконання вправ 268, 271—272.

6. Практична робота.

Завдання I: записати іменники у називному, знахідному і кличному відмінках в однині і множині. З виділеними іменниками скласти речення, вживши їх у знахідному відмінку з прийменниками *на* чи *у(в)*.

Хата, ріка, береза, Наталія, *земля*, доня, межа, втеча, *матуся*, *Євпраксія*, дзига.

Завдання II: поставити іменники в родовому відмінку множини, групуючи їх за закінченнями: 1) \square ; 2) \square і паралельне \square ; 3) \square . З'ясувати, в яких словах з'являються вставні *о*, *е* і в яких відбувається чергування *о*, *е* з *і*.

Лелека, клятва, верста, дочка, сосна, крихта, тесля, суддя, легеня, сім'я, стаття, круча, крапля, пригорща.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Де ми можемо застосувати ці знання?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити теоретичний матеріал (с. 142—149), вправа 263 або 274.

УРОК № 43

Тема:	Відмінювання іменників другої відміни.
Мета:	навчити учнів відмінювати іменники II відміни, доречно вживати їх у власному мовленні в різних відмінкових формах; розвивати мислення, увагу; збагачувати словниковий запас; виховувати зацікавленість міфологією українського народу.
Обладнання:	підручник, картки, російсько-український фразеологічний словник.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Робота з картками.

Картка № 1

Розкрийте дужки, поставивши іменники в потрібній формі.

Від усієї (душа), зворушити (душа), з відкритою (душа); не чути (душа) в ньому, до (душа) припасти, (душа) рве; чого (душа) забажає.

Закінчення виділіть.

Знайдіть синонімічні фразеологізми, поясніть їх значення.

Картка № 2

Спишіть, поставте іменники в дужках у потрібному відмінку.

Найчастіше хати будували із (сосна), але використовували й (осина), (вільха), зрідка (тополя), які розрізувалися по (довжина) на пленниці. У їх (конструкція) основою залишається зруб (кліть). До неї за допомогою стовпів долучалися (комора), (сіни), (колешня).

(Із книги «Українська хата».)

— Чому, на вашу думу, у тексті вжито слова, які ми не використовуємо у повсякденному мовленні? Як вони називаються?

Картка № 3

З кожним із поданих слів скласти речення так, щоб ці слова стояли у формі орудного відмінка однини. Виділіть у них закінчення.

Історія, мрія, груша, дума.

Доберіть епітети до слова *мрія*.

Картка № 4

Складіть речення зі словами так, щоб вони стояли у формі місцевого відмінка однини. Речення запишіть. Які зміни приголосних відбулися у цих словах?

Дуга, редька, ручка, стріха.

Поясніть лексичне значення слова *ручка*.

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 150—152.

2) Виконання вправ 278—279.

3) Творча робота.

— Складіть усний твір-опис картини Павла Волика «Хутірець» (підручник, с. 150). Опорні слова — іменники II відміни запишіть у зошит.

2. Робота з текстом.

Завдання: прочитати текст і дати йому заголовок. Визначити тему та головну думку. Переказати (усно) за самостійно складеним планом. Виписати з тексту іменники II відміни і поділити їх на групи.

Слов'янська міфологія була виключно демократичною, більш зрозумілою для народу, порівняно із старогрецькою. У давніх слов'ян не було рабства. Вони жили дружними родинами — задругами, де панувала рівність. Тож і персонажі їхньої міфології були простими, людьми.

Найстаровиннішою ж богинею добра й захисту людини від зла була Берегиня. Зображувалася вона на білих рушниках, що вивішувалися над вікнами й дверима.

Традиційний малюнок Берегині — символічна постать жінки із застережливо піднятими руками. Невеликі зображення Берегині (мідні обереги) слов'яни носили на грудях.

(С. Пlachнда.)

3. Практична робота.

З а в д а н н я: утворити від поданих іменників форми давального відмінка однини з можливими паралельними закінченнями. З'ясувати, чому виділені іменники не мають паралельних закінчень.

Учень, тяжіння, громадянин, пляж, Тернопіль, *Київ*, коваль, Канів, жир, *Іванов*, *Миколайв*, звичай, друг, дзиглик, небо.

4. Творчо-пошукова робота

З а в д а н н я: із фразеологічного словника дібрати до поданих стійких словосполучень українські відповідники, в яких виділити й пояснити закінчення іменників у місцевому відмінку.

Быть в затруднении; быть во главе; вести не лежат на месте; плестись в хвосте; по Сеньке и шапка; по горячим следам; видеть в ложном свете; вариться в собственном соку; с болью в сердце; сидеть в печенках; по усам текло, а в рот не попало.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати теоретичний матеріал (с. 150—152), виконати вправу 276.

УРОК № 44

Тема:	Закінчення родового відмінка однини іменників другої відміни.
Мета:	поглибити знання учнів про поділ іменників II відміни на групи, удосконалювати вміння відмінювати іменники II відміни; з'ясувати правила правопису відмінкових закінчень <i>-а (-я)</i> , <i>-у (-ю)</i> в родовому відмінку іменників чоловічого роду; розвивати мовні смаки, виховувати любов до мови, праці.
Обладнання:	підручник, кросворд, дидактичний матеріал.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Бесіда.

— Діти, як, на вашу думку, правильно сказати та написати: *столу* чи *стола*, *вокзалу* чи *вокзала*, *паперу* чи *папера*?

— Як ви думаєте, яких знань нам ще не вистачає, щоб безпомилково визначити правильну форму?

— Над якою темою ми будемо сьогодні працювати?

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Робота в групах.

I група — опрацювати теоретичний матеріал (с. 152—153); скласти опору (схему, таблицю, рисунок) «Написання закінчення *-а*, *-я* у родовому відмінку однини чоловічого роду».

II група — «Закінчення *-у*; *-ю*».

III група — алгоритм чи пам'ятку написання відмінкових закінчень *-а(-я)*, *-у(-ю)* в Р. в. іменників чоловічого роду з .

IV група — скласти запитання та завдання з теми, що вивчається.

2) Презентація робіт.

3) Виконання вправ 280—282.

2. Робота над завданнями, складеними однокласниками.

3. Тренувальна вправа.

Завдання: замініть стійкі словосполучення окремими словами, близькими за значенням. Запишіть їх, правильно вживаючи закінчення *-а(-я)*; *-у(-ю)*.

Зразок. Прибавити ходу — поспішати.

Немає ні слух (-у; -а) ні дух (-у; -а). Збити з пантелик (-у; -а). Людина без род (-у; -а) і племені. Нагнати холод (-у; -а). Не давати спуск (-у; -а). Без рок (-у; -а) тиждень. Не знаючи брод (-у; -а), не лізть у воду. Комар нос (-у; -а) не підточить. Ні крок (-у; -а) назад.

4. Переклад українською мовою.

Завдання: перекласти подані слова українською мовою і записати їх. Усно пояснити, до якої відміни та групи належить кожний іменник в обох мовах.

Каменщик, ручей, двор, муравей, школьник, лице, облако, домишко, лагерь, слесарь, гербарий, звено, пахарь, секретарь, вихрь, зверь, голубь, Сибирь.

— Порівняйте написання цих слів в обох мовах. Іменники чоловічого роду II відміни поставити в родовому відмінку однини.

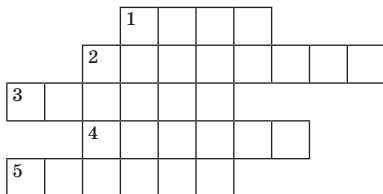
5. Самодиктант.

Пригадати і записати 8—10 іменників II відміни на -р, що означають рід заняття або професію людини. Поставити іменники у формі родового та давального відмінків.

6. Розгадування кросворда.

— Запишіть у горизонтальні рядки іменники, що відповідають поданим визначенням. У виділених рядках ви прочитаєте назву відміни, до якої вони належать.

- 1) Різкий сильний поштовх. (*Удар.*)
- 2) Дійова особа в художньому творі. (*Персонаж.*)
- 3) Заходи, спрямовані на знайдення, виявлення кого-небудь або чого-небудь. (*Розшук.*)
- 4) Спрямованість зору на кого- або що-небудь. (*Погляд.*)
- 5) Прилад для визначення сторін світу, в якому намагнічена стрілка показує на північ. (*Компас.*)

Поставте іменники-відгадки у родовому відмінку однини. Поясніть написання закінчення *-а (-я)*; *-у (-ю)*. Будь-які два слова введіть у речення, визначте синтаксичну роль іменників.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Творча робота.

Завдання: скласти усне повідомлення на лінгвістичну тему в науковому стилі «Закінчення родового відмінка однини іменників другої відміни чоловічого роду».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 19, теоретичний матеріал, с. 152—153, 155—156, вправа 283.

УРОК № 45

Тема:	Відмінювання іменників III відміни.
Мета:	ознайомити учнів з особливостями відмінювання іменників третьої відміни; формувати вміння відмінювати ці іменники, виділяти відмінкові закінчення, доречно вживати їх у власному мовленні; відпрацювати орфограму «Одна і дві літери перед закінченням орудного відмінка однини іменників третьої відміни; розвивати пізнавальну діяльність школярів, логічне мислення, пам'ять; виховувати почуття власної гідності, шляхетність, доброту.
Обладнання:	підручник, алгоритм, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка виконання домашньої роботи.

2. Вибірковий диктант.

З а в д а н н я: виписати іменники III відміни.

1) Пам'ятай, що пам'ять і совість за тобою бредуть, як тінь. (В. Коротич.) 2) Люблю я любов'ю, що раптом зростає, що кропиться кров'ю, веселкою грає. (П. Тичина.) 3) У драмі людській небагато дій: дитинство, юність, молодість і старість. (Л. Костенко.) 4) Тільки бистринь річок цього краю, вільгість та паркість повітря вказує на близькість гір. (О. Гончар.)

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання до учнів.

— Діти, поясніть, чому в орудному відмінку є різні варіанти написання: *кров'ю*, *зустріччю* і *повістю*. У слові *кров'ю* пишемо апостроф, у слові *зустріччю* — подвоєння *ч*, а в слові *повістю* — приголосні не подвоюються.

— Що ми повинні вивчити на уроці?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота з текстом.

З а в д а н н я: прочитати текст, визначити тип та стиль мовлення. Скласти план. Знайти в тексті іменники III відміни, виписати, визначити їх рід, число та синтаксичну роль.

Сидів удома, дивився у вікно. У світлі погожого дня Дніпро виблискував чистотою, святковою блакиттю. І вільний простір над рікою здавався святковим, легким, немов одухотвореним, і гаї на протилежному березі, збігаючи з кручі на кручу, вже усміхались молодою зеленню. Мабуть, Поляруш найбільше любив саме таку зелень, коли в її ніжному свіченні наче живе сам дух весни, її радісна снага.

Тоді ество відкривається назустріч радості природи, ніби на якійсь потаємній його гілці теж зазеленів один-другий листочок...

Вода в сонячному промінні синіла начебто з видимою, неприхованою пристрасстю, і якийсь час Поляруш боявся

відірвати від неї погляд, наче остерігався, що згодом не повториться оце враження натхненності й осмисленості того, як тече і синіє весняна ріка.

(За Є. Гуцалом.)

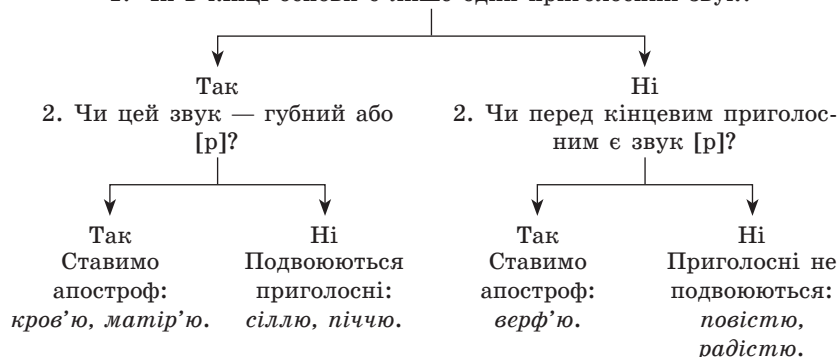
2. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 160—161.

2) Виконання вправи 299.

3. Опрацювання алгоритму правильного написання форми орудного відмінка однини іменників III відміни.

1. Чи в кінці основи є лише один приголосний звук?

4. Робота за підручником.

Виконання вправ 300—302.

5. Диктант-переклад.

На луку пахне влажною і свіжестю. Я доволен зустріччю з друзями. Земля покрита пишною рослинністю. В місто ми вернулись пізньої ноччю. Школяри познайомились з творчістю писателя. Докладом ученика комісія була доволна.

— Підкресліть іменники III відміни, виділіть закінчення. Порівняйте написання іменників III відміни в російській та українській мовах.

6. Гра «Знайди помилки».

Завдання: виправити помилки й записати відкорегований текст.

Є така тонка і ніжна, сильна і мужественна, недоторкана і незламна річ — гідність люцької особистості. В житті людина зустрічається с красою і підлістю, радістю і горем; в її духовном житті бувають часи торжества і стражданя; душу її зтрясає всепоглинаюча любовь і вітчуття мерзенності. Бувають такі повороти і співпадення обставин, коли треба одказуватися від задоволиння й підти на жертву в ім'я блага рідної людини.

(За В. Сухомлинським.)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати теоретичний матеріал, с. 160—161, виконати вправи 303 (письмово), 304 (усно).

УРОК № 46

Тема:	<i>Зв'язне мовлення. Усний переказ тексту з творчим завданням.</i>
Мета:	удосконалювати вміння учнів переказувати художній текст, формувати вміння складати власне висловлювання на основі прочитаного чи почутого; розвивати мислення, пам'ять; виховувати чесність, самоповагу, відповідальність за свої слова та вчинки.
Обладнання:	підручник, текст переказу.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

Бесіда за питаннями.

— Які бувають види переказів? Назвіть характерні особливості кожного.

— Чим відрізняється тема від головної думки висловлювання?

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Робота в парах.

— Прочитайте текст та переказ цього тексту, що його зробив один несумлінний учень. Скажіть, які правила переказування тексту порушено. Складіть пам'ятку «Як переказувати текст».

Аліса в країні Британії

Льюїс Керрол, автор знаменитих книг «Аліса в країні чудес» і «В Задзеркаллі», невдовзі після виходу цих творів у ХІХ столітті став справжньою знаменитістю. Прочитавши про пригоди Аліси, королева Вікторія прийшла в захват і зажадала мати всі до єдиного твори великого письменника. Бажання королеви задовольнили. І як же здивована була королева, коли їй на стіл поклали цілий пакунок книжок — досліджень в галузі вищої математики.

Льюїс Керрол був викладачем математики в Оксфордському університеті, а цікаві розповіді про Алісу він вигадав просто мимохідь.

(Із книги «Калейдоскоп цікавих знань».)

Аліса в Великобританії

Чи читали ви у дитинстві прекрасні романи Льюїса Керрола «Аліса в країні чудес» та «Аліса в Зазеркаллі»? Чи не правда, цікаві та смішні твори.

Написавши їх, автор став дуже відомим не лише в Англії, а й у світі. Коли Англійська королева Вікторія І прочитала про приключення Аліси, вона в захопленні і захотіла мати усі твори визначного письменника. Усе зробили, як веліла королева. І як вона засмутилася і розсердилася, коли побачила у неї на столі підручники з вищої математки!

Виявилось, що Льюїс Керрол був учителем алгебри та геометрії в Лондонському Університеті. А цікаві пригоди дівчинки Аліси Керрол придумав мимоволі.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Підготовка до переказу.

Робота за підручником (учні працюють у парах).

Вправа 306.

— Прочитайте текст мовчки. Чи може він стати зав'язкою фантастичного оповідання?

Заздалегідь обміркуйте тему й головну думку майбутнього оповідання. Усно перекажіть уривок і продовжіть його, додавши самостійно складені кульмінацію та розв'язку.

У тексті висловлювання вживайте іменник *тінь* у формах непрямих відмінків.

2. Робота над переказом.

1) Прослуховування тексту переказу та творчого завдання.

За що мене Лопухом продражнили

Якось мама принесла два величезні кавуни. Один вона зразу ж розрізала, а другий сховала в комору.

«Як він може вирости отакий великий? — з подивом думав я. — Такого навіть Андрійко Джміль не виростить».

І тут в моїй голові промайнула думка: «А що, коли прив'язати його хвостиком до рослини в садку і сказати хлопцям, що сам виростив?»

Я взяв свого велетня на руки і вибіг у садок. Там я обережно поклав кавуна на землю, дістав з кишені зелену ниточку, прив'язав кавунячий хвостик до стебла якогось бур'яну і побіг до школи.

Біля турніка я зустрів хлопців з нашого класу. Вони обступили Андрійка і слухали про болгарський перець.

— Дрібниці все це, — перебив я, — краще ходімо зі мною, побачите, якого я велетенського кавуна виростив.

Через якусь хвилину ми були вже в садку.

— Ой, який же він великий! — скрикнула Оленка. — І це ти сам виростив?

— Сам!

Хлопці обступили кавун з усіх боків і мовчали. Кавун справив на них неабияке враження.

Раптом з'явилася десятикласниця Галя.

— Подивися, якого Яшко кавуна виростив! — скрикнула Оленка.

— Хіба ж на лопухах кавуни ростуть? — посміхнулася Галя.

Вона відірвала стебло, за яке тримався хвостик, і показала всім, як він був прикріплений.

Всі залилися сміхом.

З тих пір мене прозивають Лопухом.

(195 сл.)

(За Панасом Висіканом.)

2) Складання плану.

Орієнтовний план

1. Кавуни-велетні.
2. «Цікава» думка.
4. Кавун під бур'яном.
5. Справив враження.
6. «Хіба ж на лопухах кавуни ростуть?»
7. Отак мене прозвали Лопухом.

3) Повторне слухання тексту.

4) Усний переказ тексту висловлювання.

Завдання: скласти усне висловлювання на тему «Чому не треба обманювати».

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Записати власні роздуми про чесність та брехливість.

УРОК № 47

Тема:

Відмінювання іменників IV відміни.

Мета:

пояснити учням особливості відмінювання іменників IV відміни, вчити правильно відмінювати їх; формувати вміння грамотного вживання іменників різних відмінкових форм у власних висловлюваннях; розвивати логічне та образне мислення, мовлення; виховувати любов до природи, допитливість.

Обладнання:

підручник, дидактичний матеріал.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Проблемні запитання.

— Які іменники відносяться до IV відміни?

— Чому іменники типу *хлоп'я, ім'я, теля, левеня* та подібні належать до середнього роду, мають закінчення *-я* і відносяться не до II відміни, як, наприклад, *подвір'я* (сер. рід, *-я*), а виділяються в окрему IV відміну?

— Скільки відмін у російській мові? Як ви думаєте, чому в українській мові відмін більше?

2. Тренувальна вправа.

З а в д а н н я: прочитати речення, виписати іменники IV відміни, визначити їх рід, число та синтаксичну роль.

1. Теляті й справді було жарко. Воно не паслося, лежало, витягнувши на траві голову, і важко дихало. (*Б. Комар.*) 2. Шапка хмизу сповзла набік, а із купки сухої трави висипали жваві поросята. Усі вони світло-руді, з темними смужками на спинах. (*П. Стефаров.*) 3. Я так заздрив Петрикові, що вирішив також перефарбуватися — зробитися індіанським мишеням. (*Ю. Чеповецький.*) 4. Знадобилася лише одна хвилина, щоб чудодійна пляшечка опинилася перед кошеням. (*Ю. Чеповецький.*)

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Гра «Хто більше».

— Пригадайте і назвіть якомога більше казок, літературних творів, мультфільмів, у назвах яких використано іменники IV відміни.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 164.

2) Виконання вправ 310—311.

3) Творча робота.

З а в д а н н я: розглянути репродукцію картини І. Їжакевича «Тарас-пастух» (підручник, с. 165). Скласти невелике висловлювання про зображене на картині. Ужити в цьому висловлюванні іменники IV відміни.

2. Тренувальна вправа.

— Перепишіть прислів'я, замість крапок вставляючи іменники IV відміни. Визначте відмінок і число кожного іменника.

Пишається, як... в попелі. Пнеться, як жаба до... . Де вже нашому ... та вовка піймати. І хліб пекти, й по ... йти, коли б мені, Господи, Василя знайти! Ой гвалт, сама в хаті, не дам ради й Наше щастя, як в тієї курки, що ... водить. Охляв, як ... в дощ. Розуміється, як ... на пирогах. Ходить, як корова за Заспівав, як ... у тин. Зле, як зінське Гарно, як ... в мішку.

Д л я д о в і д о к: Кошеня. Гусяти. Теляті. Телята. Кошеняті. Качата. Щеня. Теля. Телям. Порося. Теляті.

— Значення двох фразеологізмів пояснити.

3. Робота в парах.

З а в д а н н я: скласти кросворд (шараду), використовуючи іменники IV відміни.

4. Робота за підручником.

З а в д а н н я: розглянути послідовність і зразки розбору іменника як частини мови. Розібрати виділені в реченнях (вправа 336) іменники як частину мови.

5. Складання діалогів.

З а в д а н н я: скласти діалог на одну із запропонованих тем.

1) «Моя улюблена тваринка».

2) «Моя сім'я».

3) «Що означає моє ім'я».

6. Творча робота.

З а в д а н н я: прочитати текст. Скласти письмову мініатюру про своє ім'я.

Ім'я — це назва людини, яка дається їй після народження. Імена походять із різних мов і мають різноманітні значення. Учені, які вивчають вплив імен на характер і долю людини, стверджують, що ім'я певним чином впливає на його власника й характеризує його з того чи іншого боку.

Чи знаєш ти, що ім'я Анатолій означає схід сонця, Андрій — мужній, Валентин — сильний, здоровий, а Євген — благородний.

Жіноче ім'я Анастасія означає та, що повертає до життя, Галина — тиха, спокійна, Софія означить мудрість, а Марія — замислена.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Усне словесне малювання.

(Використовується інтерактивний метод «Кольорова рефлексія».)

З а в д а н н я: зобразити кольорами свій настрій, його зміни на різних етапах уроку.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 19, теоретичний матеріал на с. 164, вправа 312.

УРОК № 48

Тема:	Незмінювані іменники.
Мета:	поглибити знання учнів про незмінювані іменники; формувати вміння знаходити незмінювані іменники в тексті, доцільно вживати їх у власному мовленні; розвивати увагу, логічне та творче мислення, збагачувати словниковий запас учнів; виховувати любов до мистецтва, повагу до рідного слова.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

Бесіда за питаннями.

- Які іменники ми називаємо невідмінюваними?
- Чому вони не змінюються за числами та відмінками?
- Як визначити рід незмінюваних іменників?

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Гра «Редактор».

— Діти! Я вчора перевіряла роботу одного учня і була дуже вражена. Прислухайте цей текст і скажіть, якого правила не знав шестикласник?

Моя вулиця

Моя вулиця дуже красива, вона знаходиться поруч з метром. Вулицю назвали на честь маестра музики Максима Дунаєвського. Мій будинок дев'ятиповерховий, на першому поверсі знаходиться банк, а поруч два казіна. Дуже зручно те, що я живу поряд із кафем і можу в будь-який час поласувати морозивом.

На свята та у вихідні на понях катають дітей, а на великі свята запускають красиві феєрверки.

— Усно відредагуйте текст та сформулюйте проблему, над якою ми сьогодні будемо працювати.

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 166.
- 2) Виконання вправ 314, 316—317 (усно), 322.

2. Творча робота.

— Розгляньте репродукції картин Клода Моне (с. 168). Чи сподобалися вони вам? Усно передайте свої враження.

3. Говоріння. Робота в парах.

Складання діалогів (за вибором — справи 323—326).

4. Гра «Найрозумніший».

Учитель читає тлумачення певних понять, а учні відгадують слова; за кожну відгадку учень отримує одну умовну позначку (зірочку, стрічку паперу тощо). Виграє гравець, що отримав найбільшу кількість позначок.

- 1) Група спеціалістів, яка присуджує премії та нагороди на змаганнях. (*Журі.*)
 - 2) Назва деяких контор, відділів, установ. (*Бюро.*)
 - 3) Спільна валюта Європейського союзу, запроваджена від 1 січня 1999 р. (*Євро.*)
 - 4) Шоколадне дерево. (*Какао.*)
 - 5) Транспортне виробниче підприємство, яке забезпечує експлуатацію та ремонт вагонів, тролейбусів тощо. (*Депо.*)
 - 6) Європейське економічне співтовариство. (*ЄЕС.*)
 - 7) Пустеля в Центральній Азії. (*Гобі.*)
 - 8) Офіційне урядове повідомлення, переважно з питань зовнішньої політики. (*Комюніке.*)
 - 9) Центральна наукова бібліотека. (*ЦНБ.*)
 - 10) Мистецтво відтворення на екрані зображень, які створюють враження живої дійсності. (*Кіно.*)
 - 11) Легковий автомобіль з лічильником, що відзначає відстань і оплату за проїзд. (*Таксі.*)
 - 12) Різновид капусти з товстим кулястим стеблом. (*Кольрабі.*)
 - 13) Столиця Мексики. (*Мехіко.*)
 - 14) Улюблене заняття на дозвіллі. (*Хобі.*)
 - 15) Щит зі світловими показниками на стадіоні. (*Табло.*)
- Відгадані слова записати у зошит.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

«Для мене на уроці найцікавішим було...» або «Мені найбільше сподобалося...», або «Я сьогодні дізнався, що...».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Зібрати інформацію (у бібліотеці, в мережі Інтернет) і підготувати повідомлення про творчість одного зі згаданих у вправі 322 митців. Починається підготовка до розроблення проекту «Митці світу».

УРОКИ № 49—50

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Докладний контрольний переказ тексту розповідного характеру.
Мета:	удосконалювати вміння докладно переказувати текст, усвідомлювати тему й основну думку, тип і стиль мовлення; формувати вміння ділити текст на смислові частини; розвивати вміння здійснювати мовний аналіз тексту розповідного характеру; розвивати образне та логічне мислення; виховувати оптимізм, любов до життя.
Обладнання:	текст переказу.

ХІД УРОКІВ

I. ОГолошення теми та мети уроків

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

III. ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ УРОКІВ

1. Читання тексту переказу вчителем.

Легенда про щастя

Ви чули легенду про щастя? Стверджують, що воно перебувало в золотистому, щільно стуленому пуп'янку тюльпана. Ніхто не міг дістатися до нього, хоча й намагалися: хто — силою, хто — хитрощами, хто — заклинаннями. І йшли до тієї квітки старі й молоді, здорові й каліки, ішли царі зі

шляхетним почтом і жебраки з торбами, ішли багатії-марнотрати й злидарі без шеляга за душею. Натовп біля квітки збирався і згодом розходився ні з чим.

Та ось одного разу луками, де росла ця квітка, ішла натомлена тяжкою працею бідна жінка, вела за руку свого маленького сина. Їй хотілося бодай подивитися на пуп'янок чарівної квітки щастя, якого вона так і не бачила за все своє життя, лише тяжко зітхала, згадуючи про нього.

Жінка тихенько, із завмиранням серця наблизилася до квітки... Раптом її хлопчик, побачивши пуп'янок, дзвінко й голосно, як може лише дитина, розсміявся.

І сталося диво! Тієї самої миті пуп'янок розкрився. Те, що не вдавалося зробити ні силою, ні хитрощами, зробив веселий безтурботний сміх. Дорослому часом важко збагнути, що не все можна купити за гроші, не все можна здобути хитрощами. По-справжньому щасливою може бути лише дитина: їй так небагато для цього треба.

(185 сл.)

(За М. Злотницьким.)

2. Бесіда за текстом.

— Яка основна думка тексту? Що виражає заголовок: тему чи основну думку?

— Який тип мовлення лежить в основі «Легенди про щастя»?

— Що вас найбільше вразило в цій легенді?

— Доведіть, що текст належить до художнього стилю. Які художні засоби ви знайшли у легенді?

— На які частини можна поділити текст? Виділіть мікротеми, проаналізуйте, як вони пов'язані між собою.

3. Складання простого плану.

Орієнтовний план

1) Щастя в пуп'янку тюльпана.

2) У пошуках щастя.

3) Жінка з дитиною на дивовижних луках.

4) «І сталося диво!»

5) По-справжньому щасливою може бути лише дитина.

4. Повторне читання тексту.

5. Робота над чорновим варіантом переказу.

6. Редагування тексту.
7. Написання контрольного докладного переказу тексту.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти лінгвістичну казку про іменник.

УРОК № 51

Тема:	Відмінювання іменників множинної форми.
Мета:	поглибити знання учнів про іменники, що вживаються лише в множині; з'ясувати їх правопис та пояснити особливості відмінювання означених іменників; формувати вміння визначати відмінки використаних у реченнях і текстах іменників, що вживаються тільки в множині; удосконалювати культуру усного та писемного мовлення, збагачувати словниковий запас; виховувати любов до рідного краю, повагу до його минулого і сучасного.
Обладнання:	підручник, кросворд, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Колективна робота.

— Прочитайте прислів'я та приказки. Вкажіть іменники, що вживаються тільки у формі множини. Чи належать вони до якоїсь відміни? Чим це пояснити? З'ясуйте значення двох прислів'їв.

Виміняв сліпий у глухого дзеркало на цимбали. Не хоче курка на вечорниці, та несуть. Пани — на двох одні штани. Хату обдирає, а сіни лагодить. Де ви бачили граблі, щоб від себе гребли? Штовхни стіл — ножиці обізвуться.

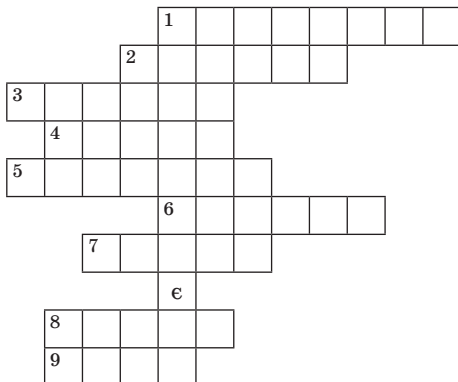
(Нар. творч.)

— До останнього прислів'я доберіть російський відповідник.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Розгадування кросворда.

— Розгадавши загадки та визначивши слова за їх лексичним значенням, заповніть горизонтальні рядки. У виділеному вертикальному прочитаєте назву гір, яка згадується у відомому романі Жульє Верна «Діти капітана Гранта».

- 1) Перерва в заняттях, що надається учням для відпочинку. (*Канікули.*)
- 2) Лежу — одна нога, іду — вже дві, а на ногах стою, то дві голови маю. (*Ножиці.*)
- 3) Обирання голосуванням представників влади. (*Вибори.*)
- 4) Передня частина тулуба від шиї до живота. (*Груди.*)
- 5) У православних і католиків — особисте свято когонебудь, що припадає на день, у який церква відзначає пам'ять однойменного святого. (*Іменини.*)
- 6) Солодкі кондитерські вироби і взагалі все смачне. (*Ласощі.*)
- 7) Гори в Європі. (*Альпи.*)

- 8) Ходять-ходять, а в хату не заходять. (*Двері.*)
 9) Що то за віз, що ходить без коліс? (*Сани.*)
 — Що характерне для всіх цих слів?

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 170.
 2) Виконання вправ 330, 332 (усно), 334 (письмово).

2. Словникова робота.

— Користуючись фразеологічним словником, доберіть стійкі сполучення з поданими іменниками, поясніть значення фразеологізмів та лексичне значення слів. Зробіть висновок.

Баляндраси, байдики, баньки, манівці, чудеса.

3. Тренувальний диктант.

З а в д а н н я: підкреслити іменники, які вживаються тільки в множині, визначити їх відмінок та синтаксичну роль.

Черкаси, Прилуки, Львів, Чернівці... Дивовижну долю мають не тільки деякі люди, а й міста. У кожного своя доля, своя історія.

Черкаси — тихе, вишневе місто в Україні... Якусь дивовижну таємницю заховала в собі його назва! А й справді, чи не дивовижа: виявляється, українців колись називали черкасами. Вперше ми про це довідалися з історичного документа початку XIII століття.

(Із книги «У світі етимології».)

4. Переклад українською мовою.

З а в д а н н я: перекласти українською мовою, порівняти написання іменників множинної форми в обох мовах. Виділені слова розібрати як частину мови.

И вот, наконец, наступили Рождественские каникулы. Пип сидел рядом с *сестрой* и старательно раскрашивал поздравительную открытку. Рядом с красками лежала открытая книга и очки. Друзья должны были вот-вот подоспеть.

Бетс подошла к окну и посмотрела на улицу. В ворота как раз входили Дейзи и Ларри и тащили за собой санки с какими-то пакетами.

(За Е. Блайтон.)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити § 18—19, підготуватися до тематичної контрольної роботи, виконати вправу 335.

УРОК № 52

Тема:	Тематична контрольна робота (диктант).
Мета:	перевірити рівень засвоєння знань, набуття умінь та навичок з теми «Відмінювання іменників»; відпрацювати вміння й навички використовувати здобуті теоретичні знання відповідно до випадків слововживання; розвивати увагу, логічне мислення, орфографічну й пунктуаційну грамотність; виховувати інтерес до етимології слова.
Обладнання:	текст диктанту.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Написання диктанту.

Прізвища і створені на їх основі загальні назви...

На честь німецького інженера і винахідника Рудольфа Дизеля було названо двигун внутрішнього згорання дизель. Піч

для виплавлення сталі мартен і французький металург — П'єр Мартен. Першим було прізвище чи загальна назва? Звичайно, прізвище.

Прізвища переходять також на деякі назви одягу людини. У кінці XIX століття маркіз Гастон-Огюст Галіфе, французький генерал, захоплювався удосконаленням військової форми. Він створив фасон штанів особливого крою. Штани облягали коліна і розширювалися догори. Слідом за ними виникла й назва галіфе від прізвища генерала.

Якось шотландець Чарльз Макінтош, хімік за професією, винайшов прогумовану тканину. Почали шити з прогумованого матеріалу плащі. Вони відомі під назвою макінтошів. І знову прізвище винахідника допомогло назвати конкретний предмет.

(110 сл.)

(За І. Вихованцем.)

2. Вправа з розвитку зв'язного мовлення

Завдання: прослухати текст, визначити його тему та основну думку.

Коли з'явилися прізвища?

Люди мали імена впродовж багатьох тисяч років. Потім, близько 1066 року, коли нормани захопили Англію, почали вживати прізвища, аби краще розрізнити людей. Адже лише імені недостатньо, щоб відрізнити одну людину від іншої, оскільки в місті могло бути дві Марії чи три Джека.

З'явилися різноманітні способи вигадкування других імен. Наприклад, за ім'ям батька: Віталій, син Івана став Віталієм Івановим, а пізніше Віталієм Івановичем; за зовнішніми ознаками: Євгена з рудим волоссям називали Руденко, Рудий; за місцем проживання: Артем Забродський — той, що живе «за бродом»; за родом діяльності: Гончар, Бондаренко, Пасічник, Котюга, Палій.

— Складіть план та усно перекажіть текст за планом.

III. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Спробувати пояснити походження свого прізвища.

УРОК № 53

Тема:	Написання <i>не</i> з іменниками.
Мета:	ознайомити учнів з правилами написання <i>не</i> з іменниками; виробити вміння застосовувати ці правила на практиці; збагачувати словниковий запас учнів, розширювати кругозір; розвивати логічне мислення, пам'ять, зв'язне мовлення; вміння аналізувати, робити висновки; викликати зацікавлення до пізнання нового; виховувати любов до прекрасного.
Обладнання:	підручник, підручник з української літератури, фразеологічний словник, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Слово вчителя.

Ви добре знаєте, що будь-який шлях краще долати разом з друзями й добрими приятелями. Ми мандруємо цікавою і складною країною «Морфологія». І щоб у нашій мандрівці ми були впевнені один в одному, давайте дізнаємося один про одного якомога більше.

Передаючи один одному уявний мікрофон, назвіть своє ім'я, поясніть його значення. Як, на вашу думку, ім'я відповідає вашому характеру? Якщо зможете, поясніть і походження прізвища.

3. Орієнтовне повідомлення учениці.

Я Олесья. Ім'я похідне від Олександра. Давні греки так називали сміливих воїнів, захисників слабких. Як і захисники, я справедлива, добра. Моє прізвище Дзюба — означає «обличчя, побите віспою», напевне у когось із моїх предків була саме така зовнішність.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Продовження слова вчителя.

На світі існує безліч таємниць, дивовижних речей та явищ. Невичерпним завданням людства є розкриття цих загадок, якими б вони не були. Виходячи з принципу «немає нічого неможливого», пропоную вам перенестися до таємничого світу Пізнання, де сьогодні ми будемо шукати істини. Одна з них — правопис *не* з іменниками.

III. ОГолошення теми та мети уроку

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота в групах.

I група (дослідники) — аналізують мовний матеріал.

— Прочитайте уважно текст, знайдіть *не* з іменниками і спробуйте сформулювати правила правопису *не* з іменниками.

Чому плаче адмірал?

У червні 2002 року в Україні в місті Херсоні сталося неймовірне явище. У мореходному училищі портрет адмірала Макарова Степана Йосиповича «заплакав».

Першою це помітила прибиральниця, яка, розглядаючи вологу пляму, що з'явилася, подумала, що це бешкетують студенти. Жінка витерла вологу, але як же вона була вражена, коли знову з'явилася «сльоза». Скептики говорили, що це неправда.

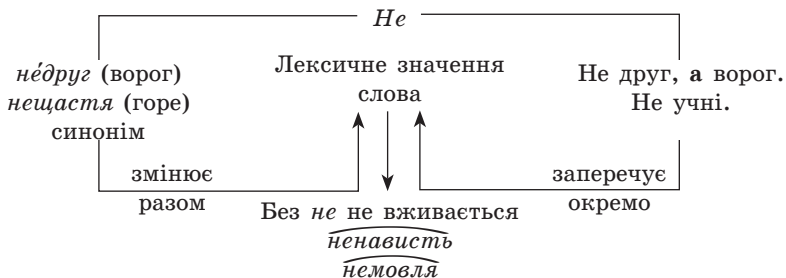
Але волога пляма з'являлася не день чи два, а тижні. Недовіра скоро розвіялася. З часом працівники училища переконалися, що це не витівки курсантів, з ока намальованого адмірала насправді тече «сльоза». Цим дивовижним явищем зацікавилися вчені та мистецтвознавці. Вони зафіксували факт, що з ока адмірала Макарова виділяється непрозора рідина у формі сльози.

Щодо цього феномена вчені поки що не висловили жодного припущення.

(Із книги «Цікаве, дивовижне, таємниче».)

II група (теоретики) — складають усне повідомлення — Користуючись матеріалом підручника (с. 173) складіть усне повідомлення на лінгвістичну тему «Написання *не* з іменниками» та систематизуйте матеріал у вигляді опори (схеми, таблиці, алгоритму).

Наприклад:

III група (текстологи) — добирають ілюстрації

— Із підручника української літератури доберіть ілюстрації до кожного правила вживання *не* з іменниками.

2. Презентація роботи груп.

3. Вправа на переклад.

З а в д а н н я: користуючись російсько-українським фразеологічним словником, перекласти фразеологізми українською мовою. Порівняти правопис частки *не* з іменником в обох мовах.

Не в бровь, а в глаз. Не иголка — найдется. Не догма, а руководство к действию. Недосол на столе, а пересол на спине. Не жизнь, а малина. Не в службу, а в дружбу. Не хлебом единым жив человек. Несчастье свалилось на голову.

4. Робота за підручником.

Виконання вправ 340—342.

5. Тренувальна вправа.

— Прочитайте й скажіть, коли подані іменники пишуться з *не* разом, а коли окремо? Які з них пишуться тільки разом? Доберіть до кожного синонім без *не*.

(Не)года, (не)хіть, (не)рішучість, (не)слава, не(вдача), (не)лад.

(Для довідок: сльота, безлад, відраза, вагання, ганьба, поразка.)

5. Гра «Знайдіть помилки».

Завдання: виправити помилки й записати правильний варіант тексту.

Це може здатися не правдою... У південій Америкі в пребережних скалах річки Оріноко люди чують стогін скал. Раніше марновірні Індіанці вважали, що там осилилися душі небіжчиків і тих хто чує ці стони чатує не щастя.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Що дивовижного, незвичайного, таємничого ви дізналися на уроці?

— Що навчилися робити?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 20, вправа 343.

УРОК № 54

Тема:	Особливості творення іменників.
Мета:	дати учням відомості про основні способи творення іменників, звернувши увагу на згрубілі та зменшено-пестливі суфікси; формувати вміння визначати способи творення іменників та утворювати іменники різними способами; розвивати культуру усного й писемного мовлення; збагачувати лексичний запас учнів; виховувати відчуття слова.
Обладнання:	картки із завданнями, аркуші, маркери, фішки п'яти кольорів за кількістю учнів у класі.

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні завдання і запитання до учнів.

— Розберіть слова *синій* — *синь*; *бігати* — *біг* за будовою.

— Яке, на вашу думку, слово є твірним, а яке похідним?

— Ви будете здивовані, але твірними будуть слова з більшою кількістю морфем. Як ви думаєте, чому?

II. ОГолошення теми та мети уроку

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

Скориставшись формулою «Сьогоднішній урок навчить мене...» учні висловлюють мету заняття.

Занотувавши на дошці загальне формулювання, вчитель прикріплює на дошці аркуш, на якому записано конкретні очікувані результати.

Очікувані результати

Сьогоднішній урок навчить нас:

— творити нові іменники за допомогою відомих словотворчих афіксів та визначати способи творення іменників:

— правильно вживати суфікси;

— правильно, стилістично вмотивовано вживати іменники зі зменшеними, пестливими та збільшеними, згрубілими суфіксами;

— збагатить словниковий запас словами, утвореними за допомогою антонімічних суфіксів.

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Міні-лекція вчителя.

Для успішного опрацювання й засвоєння матеріалу уроку вам необхідно пригадати основні способи словотвору.

Іменники утворюються чотирма способами: морфологічним, морфолого-синтаксичним, лексико-синтаксичним та лексико-семантичним.

1) Морфологічний спосіб полягає у творенні нових слів за допомогою: а) афіксів — *кобзар, пралис, запічок*; б) безафіксним способом — *даль, стук*; в) словоскладанням й основоскладанням — *ракета-носій, мовознавець*; г) аббревіації — *дзот, фізорг, ПТУ*.

2) При морфолого-синтаксичному способі одна частина мови переходить в іншу. Найчастіше слова інших частин мови переходять в іменники. Наприклад: *будівничий, вартувий, учений, військовозобов'язаний*.

3) Лексико-синтаксичний спосіб полягає в злитті в одне ціле синтаксично оформленого словосполучення — *Вишгород, пройдисвіт*.

4) Лексико-семантичний спосіб полягає у творенні слова шляхом переосмислення значення старих слів у нових умовах життя (*гвардієць, «Запорожець»*).

Найпродуктивнішим способом творення іменників є морфологічний.

2. Інтерактивна вправа.

(Основна інтерактивна вправа уроку здійснюється за допомогою методу «Ажурна пилка».)

— Ви опануватиме матеріал про особливості творення іменників. Поставтесь до завдань серйозно та відповідально.

Діти об'єднуються в групи. Для цього учням спочатку роздаються кольорові фішки, а потім вони «розраховуються» за номерами.

Рахунок за номерами потрібний для об'єднання в «домашні» групи, за кольоровими фішками — в «експертні».

Всі групи отримують картки із завданням (див. с. 157—159). Упродовж п'яти хвилин кожен повинен самостійно опрацювати матеріал, а потім упродовж наступних п'яти хвилин висловитися з приводу отриманої інформації: запитати про те, що лишилося незрозумілим у членів групи, переказати однокласникам теоретичний матеріал.

Після опрацювання карток в домашніх групах учні об'єднуються в «експертні» групи (за кольорами). Упродовж семи хвилин пропонується висловитися в групах кожному номерові та поділитися інформацією, отриманою в «домашніх» групах.

Картка № 1

Прочитайте теоретичний матеріал і зробіть висновок стосовно творення суфіксальним способом іменників, що матимуть нове значення.

За допомогою суфіксів утворюються іменники з новим значенням.

1. Назви осіб за характером діяльності; за приналежністю до організацій, напрямів; за національністю; за місцем проживання; за ознакою родинних стосунків з допомогою суфіксів: *-ар, -яр (газетяр), -ець (творець), -ик, -ник, -івник (класик, десантник), -ист, -іст (хорист), -ер, -ор, -атор, -ент (фантазер, президент), -к, -ак, -як (юнак, земляк), -ч (читач), -тель (учитель).*
2. Назви абстрактних і збірних понять. У їх творенні беруть участь суфікси: *-ств(о) (братство, убогство), -изм, -їзм (героїзм), -енн(я), -єнн(я) (ділення, подвоєння); -к(а), -ці(я) (доставка, типізація), -ість (приємність), -іння (терпіння).*
3. Назви речей, рослин, істот (крім назв людей), просторових понять, місця, засобів і результатів праці людини. Суфікси *-к(а), -ак, -як (сопілка, суняк), -ин(а) (перлина), -иц(я) (китиця), -н(я) (олійня), -ок (струмок).*

Картка № 2

Прочитайте теоретичний матеріал і зробіть висновок стосовно безафіксного способу творення іменників.

Безафіксне творення властиве лише іменникам. Цим способом іменники творяться від прикметників (*синій — синь, широкий — шир*) та дієслів (*тріщати — тріск, запливати — заплив*).

Прочитайте речення і випишіть у стовпчик іменники, що утворилися безафіксним способом, напишіть до кожного з них твірне слово.

1) Поплинемо з тобою ген на розтоки. 2) Навколо вогнища блиски світла. 3) В лісі озиваються співи солов'їні. 4) За непослух забере тебе «той, що в скалі сидить». (З «Лісової пісні» Лесі Українки.)

Картка № 3

Прочитайте теоретичний матеріал і зробіть висновок стосовно творення іменників з новим відтінком значення.

Суфікси для творення іменників з новим відтінком у значенні вживаються на означення таких якостей:

1. Зменшеності (здрібнілості) та пестливості: *-к, -ок* (рибка, дубок), *-очок, -ечк-, -инок-* (ставочок, пиріжечок), *-иц(я); -ець, -иц(е)* (травиця, хлібець, озерце); *-оньк; -еньк; -ионьк* (кізонька, серденько), *-ен(я)* (ноження).
2. Збільшеності чи згрубілості, зневаги: *-иськ(о); -ищ(е)* (хлопчисько, бацище); *-ур(а); -юра* (носюра); *-уган, -юг* (дідуган, катюга); *-юк* (шаблюка).

Від поданих іменників утворіть похідні, що дають предметам позитивну чи негативну оцінку.

Дівчина, рука, дід, язик, береза, злодій, пісня.

Які ще суфікси ви використали?

Картка № 4

Прочитайте теоретичний матеріал і зробіть висновок стосовно префіксального та префіксально-суфіксального способу творення іменників.

Префіксальний спосіб творення іменників використовується рідше порівняно із суфіксальним. Префікси, що додають до твірного слова, не змінюють частину мови, від якої утворюються.

Префікс змінює лише лексичне значення слова: *пра-*; *па-* (прабаба, пагорб), *су-* (сутінь), *уз-* (узлісся), *контр-* (контрудар), *ультра* (ультразвук), *про-* (прозень), *спів-* (співрозмовник); *не-*, *без-* (недоля, неслав, безцільність).

Суфіксально-префіксальний спосіб — це одночасне приєднання до твірної основи суфікса та префікса: *вода — паводок, шия — ошийок, піч — зачіпок.*

Картка № 5

Прочитайте теоретичний матеріал про творення іменників сполученням основ і способом абрєвіації.

Основоскладанням утворюються складні іменники трьох різновидів:

- а) від слів, незалежних одне від одного граматично, але з близьким лексичним значенням (*лісопарк, залізобетон*);
- б) від словосполучень (*лісоруб, півострів, новобудова*);
- в) від слів, що не поєднуються в синтаксичні словосполучення (*паровоз, фотоательє*).

Переважає більшість складних іменників утворюється за допомогою сполучних голосних (інтерфіксів) *о, е* (*хлібороб, землетрус*). Характерна ознака основоскладання — поєднання основ (а не слів) та інтерфікси. Основоскладання може супроводжуватися суфіксацією (*чорноморець, гуртожиток*).

Абрєвіація — продуктивний тип творення іменників. Розрізняються абрєвіатури трьох типів: 1) ініціальні (*ХНУ, ВНЗ*); 2) комбіновані (*райво*), 3) часткові (*юннат*).

Словоскладанням утворюються складені іменники, що поділяються на самостійні одиниці (*фільм-опера, літак-розвідник*).

Через сім хвилин учні знову повертаються в домашні групи і переповідають отриману інформацію. Далі висловлюються представники кожної групи (за схемою).

Схема обговорення

— Над яким завданням працювала група? Що здалося найскладнішим під час його виконання?

— Яку інформацію ви отримали після роботи в «кольорових» групах?

— Чи все з почутого від однокласників є зрозумілим?

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

1. Бесіда.

- Над якою темою ми працювали на сьогоднішньому уроці?
- Які є способи творення іменників?
- Які зі способів словотвору іменників найпродуктивніші?
- Як ви думаєте, чи виконали ми ті завдання, що поставили на початку уроку?
- Що допомогло нам опанувати громіздкий теоретичний матеріал?
- Що сподобалося вам при роботі з використанням технології «Ажурна пилка»?
- Які труднощі виникали у вас протягом уроку?
- Що ви порадите однокласникам для подолання таких труднощів?

2. Самооцінювання.

Учитель пропонує учням оцінити свою роботу на уроці, виставивши собі від 0 до 3 балів за кожним із критеріїв.

- 1) Я активно працював(ла) у групі —
- 2) Я вносив(ла) вдалі пропозиції, що були враховані групою —
- 3) Я допомагав(ла) іншим учасникам, заохочував(ла) їх до роботи —
- 4) Я узагальнював(ла) думки інших та просував(ла) роботу групи вперед —

Кілька учнів (за бажанням) називають і обґрунтовують свої оцінки.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти опору (схему, рисунок, таблицю) «Способи творення іменників»; виконати вправу 345.

УРОК № 55

Тема:	Літери <i>е, и, і</i> в суфіксах <i>-ечк-</i> (<i>-єчк-</i>), <i>-ечок-</i> , <i>-ичк-</i> , <i>-ичок-</i> , <i>-инн(я)</i> , <i>-інн(я)</i> , <i>-енн(я)</i> , <i>-ив(о)</i> , <i>-ев(о)</i> .
Мета:	пояснити учням правила вживання букв <i>е, и, і</i> в суфіксах <i>-ечок-</i> , <i>-ечк(а)</i> , <i>-ичок-</i> , <i>-ичк(а)</i> , <i>-інн(я)</i> , <i>-енн(я)</i> ; <i>-н(я)</i> ; <i>-инн(я)</i> ; <i>-ив(о)</i> , <i>-ев(о)</i> в іменниках; формувати вміння виділяти відповідні орфограми та обґрунтовувати правилом; розвивати вміння використовувати іменники з поданими суфіксами у власних висловлюваннях; розвивати мовну культуру, виховувати любов до природи.
Обладнання:	підручник, таблиця «Букви <i>е, и, і</i> в суфіксах іменників».

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.

Користуючись самостійно складеною опорою (таблицею, схемою, рисунком), розкажіть про способи творення іменників.

Зразок опорного конспекту
«Способи творення іменників».

┌	неволя ← воля
∧	лісок ← ліс
┌ + ∧	суглинок ← глина
складання	крик ← кричати
	кінозал ← кіно, зал
	юннат ← юний натураліст
	ВНЗ ← вищий навчальний заклад
прикметник →	іменник
	вартовий $\left\{ \begin{array}{l} \text{солдат} \\ \text{доповідає} \end{array} \right.$

2. Переклад українською мовою.

Завдання: перекласти речення українською мовою і виписати у дві колонки іменники, утворені префіксальним і суфіксально-префіксальним способами.

1) Тесна тебе улица, не говоря уже про переулки. 2) С дитишками попрощался, бегу к вагону, уже на ходу вскочил на подножку. 3) Откусил маленький кусочек хлеба, остаток положил на стол. 4) Как сквозь сон вспоминаю, как ехал вместе с подполковником на большой машине.

(Із творів М. Шолохова.)

II. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Пояснення вчителя з використанням таблиці.

Букви *e, u, i* в суфіксах іменників

<i>-инн-</i>	іменники на позначення сукупності однакових предметів	<i>квасолиння, бурячиння</i>
<i>-енн-, -єнн-</i>	іменники на позначення узагальнених і абстрактних понять, якщо наголос падає на корінь	<i>напруження, озброєння</i>
<i>-інн-</i>	іменники на позначення абстрактних понять, якщо наголос падає на суфікс	<i>говоріння, горіння</i>
<i>-ичк-, -ичок</i>	іменники, у твірній основі яких є суфікси <i>-иц, -ик</i>	<i>вуличка, вулиця вулик, вуличок</i>
<i>-ечк-, -єчк-, -єчок-</i>	в інших іменниках	<i>ложечка, краєчок</i>
<i>-ив-</i>	іменники, які означають матеріал, продукт праці (але <i>мариво, зарево</i>)	<i>печиво, меливо</i>

2. Тренувальна вправа.

Завдання: списати, вставляючи пропущені букви, позначити суфікси, визначити спосіб творення іменників.

Ліж..чко, верш..чок, чубч..к, відер..чко, стеж..чка, мисл..
ння, буряч..ння, зар..во, добр..во, лиси..чка.

3. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 176—177.

2) Виконання вправ 347, 349, 350.

4. Вправа на закріплення вивченого.

Завдання: вписати у три колонки слова із суфіксами: I — з літерою *и*; II — *е(є)*; III — *і(ї)*. З'ясувати вживання і правопис цих суфіксів.

Вогн..ще, побо..ще, хлібн..чка, мереж..чка, мереж..во, мар..во, печ..во, дал..ч, дал..на, дал..ч..нь, гарбуз..ння, кор..ння, ворож..ння, люб..тель, запорож..ць, орл..ня, орл..к, ча..ня, кіш..чка, істор..к, добр..во, міс..во, розумн..чка.

— Поясніть лексичне значення виділеного слова. Складіть із ним речення.

5. Тренувальний диктант.

Сьогодні Андрійко вирішив дійти до галявини на узліссі. Він тільки подивився, що там за жовті зірочки визирають з молодесенької травички. Хлопчик підійшов до них. Далі він побачив нешироку річечку і синенькі проліски на березі. Ніде не видно було тієї гущавини, якою його лякали старші. На деревах ще не було густого листя, і ліс здавався прозорим, тільки вкритим зеленим серпанком.

(За В. Іваненко.)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Навіщо кожному з нас треба знати правила написання літер *е*, *и*, *і* в суфіксах іменників?

— Які помилки можуть виникнути, якщо забути ці правила?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 21, вправа 355 або скласти словниковий диктант (15—20 слів) на вивчені правила.

УРОК № 56

Тема:	Написання та відмінювання імен по батькові.
Мета:	домогтися засвоєння учнями правильного написання і відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові; формувати вміння користуватись кличним відмінком при звертанні до певної особи; розвивати навички роботи зі словником власних імен людей та іншою довідковою літературою; виховувати любов до рідного краю, його мови, культури.
Обладнання:	підручник, таблиця «Написання чоловічих та жіночих імен по батькові», енциклопедичні видання («Я пізнаю світ», «Світ моєї України» тощо), кодоскоп.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Робота з текстом.

Текст проєктується на екран через кодоскоп.

З а в д а н н я: прочитати текст. Визначити тип та стиль мовлення. Пояснити правопис великої літери. Поставити імена у кличний відмінок. Утворити від імен імена по батькові (чоловічі та жіночі).

Найдивніше творіння Городецького

Навесні 1901 року за столиком одного з ресторанів Києва зустрілися Владислав Городецький, Олександр Кобелев і Володимир Леонтович. Архітектор Городецький розповів своїм друзям-колегам, що недавно придбав ділянку землі на крутому схилі по вулиці Банковій. Співрозмовники здивувалися, адже там будувати неможливо. Проте через два роки Владислав Городецький показав украй здивованим колегам свій шедевр, згодом названий «будинком з химерами».

(За С. Цаликом.)

II. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

«Від сьогоднішнього уроку я сподіваюся...»

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя з використанням таблиці.

Написання чоловічих та жіночих імен по батькові

Син ± $\begin{matrix} \widehat{\text{ович}} \\ \widehat{\text{йович}} \end{matrix}$, $\widehat{\text{ич}} +$	Батько	$\begin{matrix} \widehat{\text{івна}} \\ \widehat{\text{івна}} \end{matrix}$ = Дочка
Петрович	← Петро →	Петрівна
Іванович	← Іван →	Іванівна
Андрійович	← Андрій →	Андріївна
Миколайович	← Микола →	Миколаївна
Кузьмич	← Кузьма →	Кузьмівна
Ілліч	← Ілля →	Іллівна

Запам'ятайте!

Чоловічі, жіночі імена та імена по батькові відмінюються як іменники відповідної відміни.

2. Тренувальні вправи.

Завдання I: записати всі чоловічі імена учнів, що навчаються у вашому класі, утворити чоловічі та жіночі імена по батькові.

Завдання II: провідмінювати власне прізвище, ім'я та по батькові.

3. Робота за підручником.

- 1) Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу, с. 178—179.
- 2) Виконання вправ 357—358 (письмово), 359—360 (усно).

V. УСВІДОМЛЕННЯ НОВИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Робота за підручником.

Виконання вправ 363, 364.

2. Самостійна робота із взаємоперевіркою.

З а в д а н н я: списати, утворивши від слів у дужках — ім'я по батьковій, позначити суфікси, поставити імена по батьковій у кличному відмінку.

Батьківщина — це твоє рідне слово. Бережи і вивчай мову українську. Це мова великого народу. Українською мовою написані безсмертні твори Івана (Петро) Котляревського, Тараса (Григорій) Шевченка, Івана (Яків) Франка, Ольги (Юліан) Кобилянської, Олександра (Євдоким) Корнійчука, Максим (Тадей) Рильського, Михайла (Панас) Стельмаха, Олеся (Терентій) Гончара.

Українська мова живе у прекрасних піснях твого народу.
(*За М. Стельмаховичем.*)

3. Переклад українською мовою.

З а в д а н н я: перекласти українською мовою. Порівняти написання імен та імен по батьковій в обох мовах. З іменами трьох видатних діячів скласти речення.

Ілья Ефимович Репин, Александр Сергеевич Пушкин, Николай Виталиевич Лысенко, Владимир Иванович Вернадский, Юрий Алексеевич Гагарин, Василий Назарович Каразин.

4. Робота в парах.

З а в д а н н я: скласти й розповісти один одному діалог на тему «Відомі постаті рідного краю (України)».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)
«Чи справдилися ваші очікування?».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 22, вправа 365.

УРОК № 57

Тема:	<i>Розвиток зв'язного мовлення. Складання діалогів.</i>
Мета:	удосконалювати вміння шестикласників складати та розігрувати діалоги, вчити учнів аналізувати діалогічне мовлення щодо його змісту, мовного оформлення, відповідності ситуації спілкування; розвивати культуру усного мовлення; виховувати допитливість, вміння логічно мислити, аргументувати свої думки.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Бесіда.

- Що ми називаємо діалогом?
- У яких стилях мови доцільне діалогічне мовлення?
- Які існують правила ведення діалогу?

II. ОГолошення теми та мети уроку
III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ
IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ
1. Творче спостереження.

— Прочитайте уривок із фантастико-пригодницької казки Анатолія Георгійовича Костецького «Мінімакс — кишеньковий дракон, або день без батьків». Назвіть учасників діалогу, його вид. Охарактеризуйте ситуацію спілкування (тема, основна думка діалогу та умови спілкування).

Особливо добре на Мінімакса впливала Лізка, до якої дракончик увесь час, поки точилася розмова, горнувся й тулився, мов кошеня.

— А звідки в тебе таке ім'я? — Олег вирішив з'ясувати все, а заодно й перевірити своє припущення.

— Просто я можу меншати чи більшати, як захочу. «Міні» — це від слова «мінімум», тобто маленький, а «Макс» — від «максимум», що означає великий.

— І до яких розмірів ти можеш більшати? Може, як слон? — усміхнувся Олег.

— Зараз побачиш! — грізно відказав Мінімакс і почав так швидко рости, що одразу сягнув Лізиноного плеча!..

— А чому ти не просто Мінімакс, а Мінімакс І? Адже порядковими номерами називають тільки королів та царів.

— Ніякий я не король і не цар, — одмахнувся Мінімакс. — Просто я — перший з нової експериментальної серії драконів типу «Мінімакс».

2. Виконання ситуативних завдань. Розігрування діалогів.

Завдання І: прочитати текст та висловити свої думки щодо прочитаного. Чи хотіли б ви, щоб і у вашій школі за провадили штрафи за прогули? Скласти та розіграти діалог на запропоновану тему.

2000 євро за прогули

У Швеції школярі навіть не думають без поважних причин пропускати уроки. Бо за це з батьків стягують штраф. Коли тато й мама дванадцятирічного сина-прогульника не сплатили невеликий штраф, а той продовжував нехтувати навчанням у школі, суд змусив їх сплатити за порушення дисципліни 2000 євро — це майже 13 тисяч гривень!

(Із журналу.)

Завдання ІІ: прочитати статтю про експерименти в японській системі освіти, висловити свою думку щодо прочитаного. Скласти та розіграти діалог, у якому висловитися за чи проти такого нововведення, аргументуючи власну думку, і запропонувати свій вихід із ситуації, коли учні дримають на уроках.

«Сонна» перерва

Тому, хто любить дримати на уроці, варто всього-на-всього вивчити японську мову і перебратися на навчання до однієї з тамтешніх шкіл. У багатьох із них запроваджено «сонну» перерву. Керівники шкіл з'ясували, що недосипають не тільки учні, а й учителі. Тому на 15 хвилин у класах вимикають світло, звучить класична музика — учитель і учні дримають на своїх місцях. Результат не забарився — підвищилась успішність і зменшилася кількість прогулів.

(Із журналу.)

3. Робота за підручником.

Виконання вправ за вибором 366—367.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

- Що корисного ви навчилися робити на уроці?
- Що для вас було найцікавішим (найскладнішим)?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти та записати ситуативне завдання для однокласників; повторити тему «Іменник» та скласти уявну карту, де за допомогою географічних об'єктів показати найлегші та найпроблемніші теми.

УРОК № 58

Тема.	Підсумковий урок з теми «Іменник».
Мета:	перевірити рівень знань, умінь і навичок, здобутих при вивченні теми «Іменник»; удосконалювати вміння застосовувати теоретичні знання на практиці; правильно вживати іменники у мовленні, знаходити вивчені орфограми та пояснювати їх; розвивати пізнавальний інтерес; виховувати повагу до традицій українського народу.
Обладнання:	дидактичний матеріал, карта.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку

Слово вчителя.

Діти, ми з вами закінчили вивчення великої та важливої теми «Іменник». І сьогодні наш урок присвячений

узагальненню й систематизації знань з теми «Іменник». Ми повторимо, закріпимо знання, що вивчили про іменник як частину мови, підготуємося до тематичної атестації, а підготовкою до цього випробування стане подорож до Країни обізнаних учнів.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Колективна робота.

Учні разом з учителем виробляють правила поведінки у мандрівці. (Використовується інтерактивний метод «Мозковий штурм».)

Орієнтовні правила поведінки
у мандрівці

Один за всіх — всі за одного.

Умій говорити та слухати.

Поважай усі висловлені думки.

Будь ввічливим: не ображай і не ображайся.

Будь активним.

Пиши та говори правильно.

III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Етапи мандрівки до Країни обізнаних учнів.

1. Галявина Знайомств.

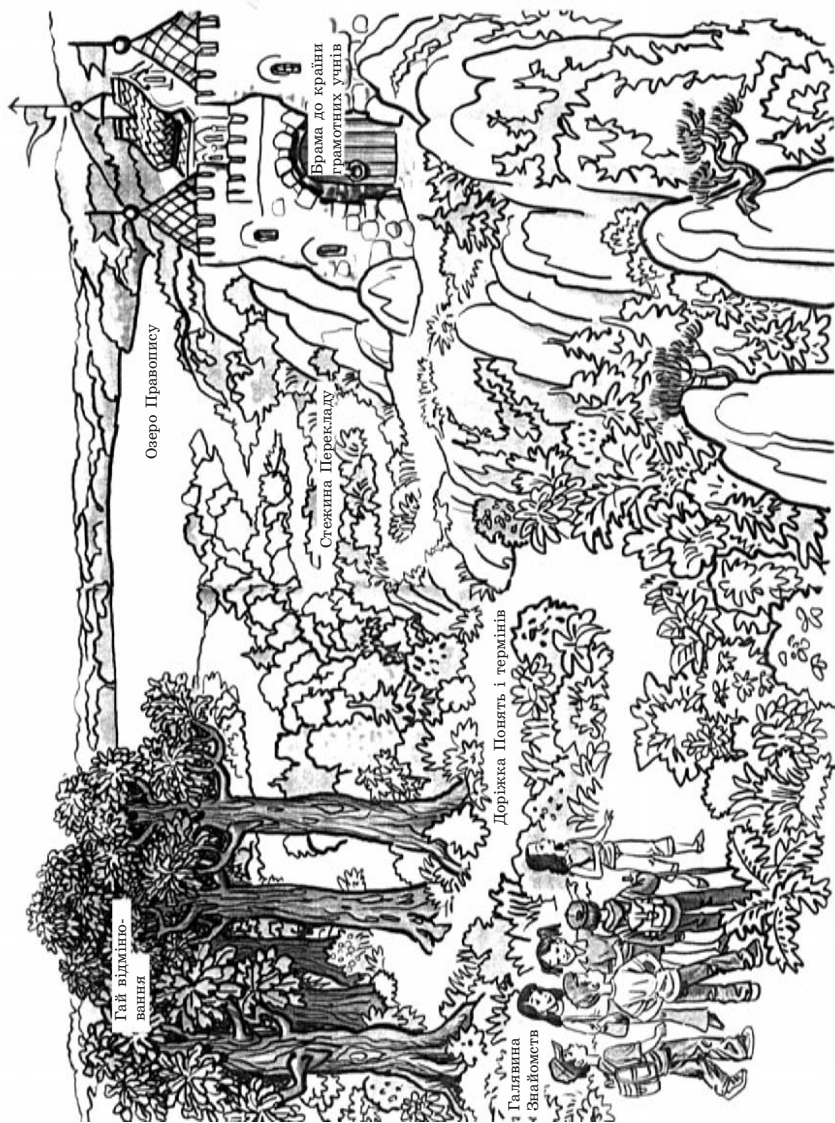
Діти, ви добре знаєте, що будь-який шлях краще долати разом із друзями й добрими приятелями. Опинившись на галявині Знайомств, придивіться одне до одного.

Передаючи одне одному уявний мікрофон, назвіть своє ім'я та одну рису характеру (іменник), що свідчить про вас як про виховану, моральну людину.

Наприклад: Вікторія — перемога, Євген — благородність, шляхетність тощо.

2. Доріжка Понять і Термінів.

Від галявини в'ється доріжка — це доріжка Понять і термінів, які ви опрацьовували впродовж двох місяців. Кожен наступний крок цією доріжкою можливий за умови, що ви згадали потрібне визначення. Не засмучуйтеся, якщо не відтворите його точно. Отже, спробуйте.

Гай відмінно-
вання

Озеро Правомислу

Стежина Перекладу

Брама до країни
грамотних учнів

Доріжка Понять і термінів

Галлянина
«Знайомств»

Бесіда з учнями.

— Яка частина мови називається іменником?

— Як розрізнити іменники — назви істот і назви неістот?

— Які іменники є власними назвами, а які — загальними?

— На основі яких ознак іменники розрізняються за родами?

— Які іменники належать до спільного роду?

— Що означають збірні іменники?

— Які ви знаєте відмінки іменників? На яке питання відповідає кожен відмінок?

— За якими ознаками іменники поділяються на відміни?

— Які іменники не належать до жодної з відмін?

3. Гай Відмінювання.

Ви чудово впоралися з випробуваннями! Доріжка привела вас до гаю Відмінювання. Придивіться пильніше: посеред цього гаю росте сім предковічних кремезних дубів. Це й не дивно, адже кожен дуб — це відмінок. Пропоную вам виконати декілька тренувальних вправ.

Тренувальні вправи.

Завдання I: прочитати текст, списати, ставлячи іменники в дужках у потрібному відмінку, вказати також відмінок іменників.

Свято весни

Весняний цикл (свята) та (обряди) мав особливе значення, бо люди за (допомога) їх намагалися прискорити прихід (весна) і (тепло), адже весна — це період пробудження (природа) і людських (почуття).

На (честь) весняного пробудження (природа) давні слов'яни відзначали свято Масляної. Це язичницьке свято (проводи) (Зима) майже не зазнало християнського (вплив). Масляна лишилась (свято) (розваги), (забави), (музика) і веселих збіговиськ.

На цьому (тиждень) каталися на (коні), ходили в гості, готували (вареники), (млинці).

(Із книги «Світ моєї України».)

Завдання II: записати іменники у формах давального, орудного і місцевого відмінків множини, виділити закінчення.

Плем'я, хлоп'я, тигрєня, лоша, гуся.

Завдання III: замінити стійкі сполучення окремими словами, близькими за значенням. Записати їх, правильно використовуючи в закінченнях одну з букв, що в дужках. З двома прислів'ями скласти речення (усно).

Зразок: прибавити ходу — поспішати.

Немає ні слух (-у, -а) ні дух (-у, -а). Збити з пантелик (-у, -а). Людина без род (-у, -а) і племені. Не давати спуск (-у, -а). Багато галас (-у, -а) даремно. Без рок (-у, -а) тиждень. Не знаючи брод (-у, -а), не лізь у воду. Комар нос (-у, -а) не підточить.

Завдання IV: поставити в кличному відмінку окремі іменники та іменники в сполученні з іншими частинами мови. Виділити закінчення.

Читач, учитель, майстер, дорогий батько, високошановний Петро Васильович, друг Сергій, дорогий мій хлопець.

— Які приголосні основи чергуються?

4. Озеро Правопису

Проминувши гай, ви опинитеся на березі великого озера.

Це озеро Правопису. Впевнено почуватися в його кришталевих чистих водах вам допоможе бездоганне знання правил. А для цього виконайте ще дві тренувальні вправи.

Тренувальні вправи.

Завдання I: розкрити дужки, пояснити написання не з іменниками разом та окремо. Чи можливі різні варіанти написання?

(Не)года, (не)лад, (не)хіть, (не)рішучість, (не)слава, (не)вдача, (не)щастя, (не)віглас, (не)вміння, (не)мовля, (не)друг.

Завдання II: відредагувати і записати текст. Визначити граматичні ознаки іменників та їх синтаксичну роль.

Ішов я вчора додому ввечері. Дорога додому пролягає понад самісеньким озером. Вже Сонце повернуло на захід, майже злилося із лінією обрію. Весь обрій мерехтить золотавим мережевом. Вздовж обрію пролягла чирвоняста смуга. То Сонце поселає на Землю останні проміні.

5. Стежина Перекладу.

Наша подорож наближається до завершення. Крок за кроком — і ви вийшли на стежину Перекладу. Вас бентежить, що вона така звивиста? Озбройтеся словником — і вперед.

Переклад тексту.

Завдання: перекласти текст. Виконати морфологічний розбір виділеного іменника.

На порогі весни

Весна чувається ще тільки в повітрі. Сонце так і сліпить очі. Небо уже по-весенньому голубіє, і по ньому, бачити лідинки в весняному разлив, плывуть легкі білі хмарки. Небесний лідход уже тронувся, а земля все ще покрита снігом. Дерев'я і кустарники теж в снігу, зовсім по-зимньому.

(Г. Скребицький.)

6. Брама Країни грамотних учнів.

Стежина перекладу привела нас до брами, за якою починається Країна грамотних учнів. Щоб із впевненістю пройти крізь браму, треба зробити ще одну важливу справу: написати тренувальний диктант.

Тренувальний диктант.

Своєрідним жіночим оберегом в Україні завжди був віночок. До вінка влітають багато різних квітів з лікувальними властивостями. Всього у повному українському вінку двадцять квіток і кожна з них є лікарем і оберегом.

Плетіння вінка — це ціла наука і дійство. Живуть у народі давні секрети плетіння вінків та зберігання квітів у вінку.

(За М. Крищуком.)

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключне слово вчителя.

Отже, ми біля цілі. Всі перешкоди ви подолали успішно. Сподіваюся, що знання, здобуті під час вивчення теми, будуть міцними і допоможуть вам гідно здолати найскладніший шлях.

Висловіть, будь ласка, свої враження від уроку.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити § 15—22, підготуватися до тематичної атестації.

УРОК № 59

Тема:	Тематична контрольна робота (диктант).
Мета:	оцінити рівень орфографічної й пунктуаційної грамотності шестикласників, перевірити вміння грамотно писати слова на вивчені правила, навички застосовувати теоретичні знання на практиці; розвивати логічне мислення, вміння аналізувати, культуру писемного мовлення; виховувати любов до природи, бережне ставлення до неї.
Обладнання:	текст диктанту.

 ХІД УРОКУ

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ****III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

Написання контрольного диктанту.

За що цінують дуб

Дуб був священним стволом у давніх слов'ян, кельтів, латинян, греків і присвячувався могутнім Юпітеру, Перуну, Зевсу. У християнстві дуб — символ гордості й пихатості.

Вінок із дубового листя символізував силу, міць, гідність. Слов'яни-язичники дубові гаї вважали житлами богів, тому вшановували їх, категорично забороняли вирубувати. Їм у жертву приносили биків, кабанів, півнів, хліб.

Обожнювання дуба, очевидно, зумовлено його довговічністю, надзвичайною міцністю деревини.

Славнозвісний Хортицький дуб прожив майже дві тисячі років, а на Рівненщині зараз росте патріарх — красень, якому тисяча триста років.

В Україні дуб особливо цінували за міцну деревину, з якої робили житло, мости, домашнє начиння.

Традиційно на відзнаку народження хлопчика садили молоденький дубок.

(106 сл.)

(За О. Потапенком.)

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Чи справдилися ваші очікування від вивчення теми «Іменник»?

— Як ви думаєте, чи виконали ми ті завдання, що поставили на початку вивчення теми?

— Що нам допомогло опанувати складний граматичний матеріал?

— Які теми виявилися найскладнішими?

— Над чим ще треба працювати самостійно?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Випереджальне завдання: повторити відомості про прикметник як частину мови та скласти лінгвістичну казку.

УРОК № 60

Тема:	Прикметник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.
Мета:	поглибити й систематизувати знання учнів про прикметник, формувати вміння відрізняти прикметники від інших частин мови, визначати рід, число, відмінок та синтаксичну роль прикметників; розвивати усне та писемне мовлення, логічне та образне мислення; виховувати любов до рідної землі.
Обладнання:	узагальнююча таблиця «Прикметник», кросворд, підручник.

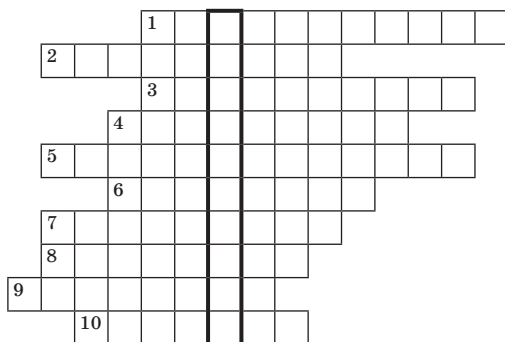
ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Розгадування кросворда.

— Розгадавши кросворд, у виділеному вертикальному рядку ви прочитаєте назву частини мови, яку ми починаємо вивчати.

- 1) Який справляє враження, звертає на себе увагу, поважний, статечний. (*Імпозантний.*)
- 2) Можливий; який припускається. (*Імовірний, ймовірний.*)
- 3) Вередливий, що любить капризувати. (*Примхливий.*)
- 4) Ясно-синій. (*Блакитний.*)
- 5) Який виражається у різних варіантах, різний, всілякий. (*Різноманітний.*)
- 6) Щирий, відвертий, сердечний. (*Душевний.*)
- 7) Благородний. (*Шляхетний.*)
- 8) Який відзначається чіткістю, легко зрозумілий, розбірливий. (*Виразний.*)
- 9) Який володіє знаннями. (*Розумний.*)
- 10) Який знаходиться або відбувається на великій відстані. (*Далекий.*)

2. Проблемне завдання учням.

— Згадайте все, що ви знаєте про прикметник.

3. Зачитування самостійно складених лінгвістичних казок про прикметник.

II. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Робота в парах.

— Самостійно поширте поданий текст прикметниками та порівняйте свій варіант з повісті Ю. Збанацького «Таємниця

Соколиного бору». Зробіть висновки щодо функції прикметників у мові.

Глибокі урвища Соколиного бору, порослі чагарниками, ніколи не бачили сонця за стіною дубів та грабів; в зарослях завжди стояли сутінки, пахло листям і травами. Сотнями барв мінилося осіннє мереживо лісу. Тисячі пташиних голосів зливались у лісову симфонію. Великими уступами, мов східцями, можна було спуститися до річки. За річкою — луки, річечки й озера, а десь там, удалині, — Дніпро.

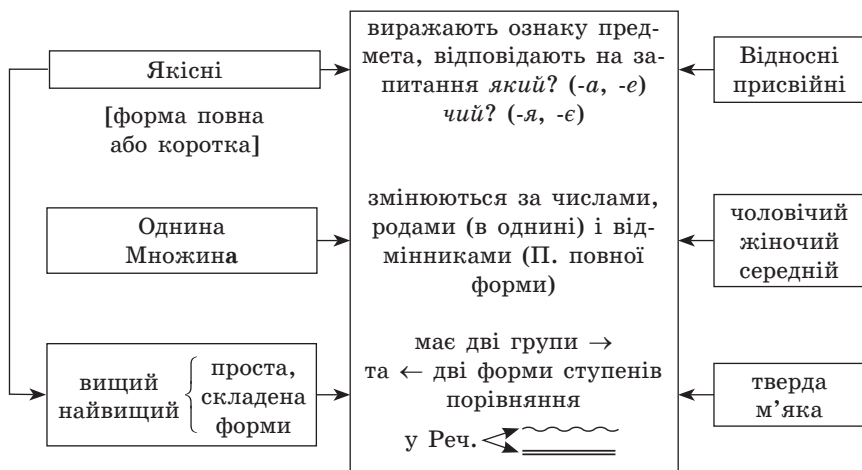
Оригінальний текст

Глибокі урвища Соколиного бору, порослі густими чагарниками, ніколи не бачили сонця за високою стіною дубів та грабів; в густих зарослях завжди стояли сутінки, пахло прилим листям і травами. Сотнями барв мінилося розкішне осіннє мереживо лісу. Тисячі пташиних голосів зливались у чарівну лісову симфонію. Великими уступами, мов східцями, можна було спуститись до річки. За річкою — луки, річечки й озера, а десь там, удалині, — повноводний Дніпро.

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя з використанням узагальнюючої таблиці*.

Прикметник СЗЧМ**

* Пономаренко В. М. Уроки морфології в школі: У двох частинах. — Ч. 1: Іменник, прикметник, числівник, займенник. — К.: Партнер, 1997. — С. 86.

** СЗЧМ — самостійна змінна частина мови.

2. Тренувальна вправа.

Завдання: прочитати текст, виписати з нього прикметники, поставити до них питання, визначити їх рід, число та відмінок.

Про що розповідають кольори

Невже кольори щось означають? Так, скажімо, червоний асоціюється з кров'ю й вогнем. Його символізм багатозначний: з одного боку, колір цей енергетичний, активний, символізує повноту життя, свободу, урочистість, а з другого — ворогування, помсту, війну, агресивність. Червоні троянди, гвоздики та плоди калини й горобини допомагають від нечисті. Червоний колір — знак влади й величі. У Візантії тільки імператриця могла носити червоні чобітки.

Білий колір — нейтральний, усе збільшує й підкреслює. Квіти білого кольору — символ невинності, чистоти, радості.

Жовтий колір — теплий, веселий. Символізує світло, радість, повагу. Це колір золота, зрілого колосся пшениці, зів'ялого листя, але й колір хвороби, смерті. У Європі жовтий прапор означав карантин, а хрест — чуму. В Україні жовтий сприймається як колір ревнощів, зради, тому жовті квіти чорнобривців, хризантем, нагідок дарують дівчатам і жінкам у крайньому випадку.

Жовтогарячий колір — веселий, життєрадісний. Він символ влади, розкоші, сонця, радості й марнославства.

Синій — спокійний і серйозний — означає довір'я, безкінечність, сум. Це колір неба й моря.

А от зелений колір спокійний і символізує мир, надію, життєдайну силу. У багатьох народів зелений колір — знак юності, надії, радості, але разом із цим — незрілості.

Який колір тобі найбільше до вподоби? Що розповість він про тебе?

(За В. Куйбідю.)

3. Творча робота.

— Складіть усний твір «Мій улюблений колір».

4. Робота за підручником.

Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 182—184.

V. УСВІДОМЛЕННЯ НОВИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

1. Робота за підручником.

Виконання вправ 370—372.

2. Колективна робота.

— Прочитайте текст.

Назвіть прикметники. Що вони виражають? Випишіть словосполучення «прикметник + іменник».

Які ще слова в тексті вказують на ознаку? Якими вони є членами речення?

Сонце в синяві над садом,
Наче жовтий лист, летить...
В золотому листопаді
Будем сонце золотить.
Але листя жовта згряя
Свій завершує обряд
І у вирій відлітає,
І не вернеться назад.

(В. Мороз.)

3. Евристичне завдання.

— В одній гумористичній телепередачі прозвучало речення «Зберігайте гроші в банках».

Поясніть, що в цьому реченні смішного. Чим зумовлена двозначність тлумачення і як її усунути. Введіть в речення прикметники, які усунули б цю двозначність.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Творча робота.

Завдання: користуючись узагальнюючою таблицею «Прикметник», скласти усне повідомлення на лінгвістичну тему «Прикметник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 23, вправа 373.

УРОК № 61

Тема:	Якісні, відносні, присвійні прикметники, їхнє творення та правопис.
Мета:	ознайомити учнів із групами прикметників за значенням — якісними, відносними та присвійними; формувати вміння їх розрізняти; пояснити їх творення та правопис, удосконалювати вміння доречно вживати прикметники різних груп за значенням в усному та писемному мовленні; розвивати вимовну і слухову культуру, мислення, пам'ять; виховувати любов до близьких людей.
Обладнання:	підручник, узагальнююча таблиця «Розряди прикметників».

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Гра «Добери слово».

— Відгадайте, які прикметники пропущені в поданих прислів'ях і приказках.

Сніг землі — ... кожух.
 ... сміх — здоров'я.
 ... часи — ... пісні.
 У нашій ... оселі — всі люди
 Весна ... не любить, вона ... голубить.
3. Вибіркове опитування.

З а в д а н н я: розказати про прикметник як частину мови.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ
III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання.

Чи в усіх прикметниках ознака може виражатися в більшій або меншій мірі? Відповідь аргументуйте.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вибірково-пошукова робота.

З а в д а н н я: прочитати текст, визначити його тему та головну думку. Яким стилем і типом мовлення написаний текст?

Виписати у три колонки прикметники, у яких ознака: а) може бути виражена в більшій чи меншій мірі; б) ознака виражалась би за відношенням до інших предметів; в) ознака виражається за приналежністю чого-небудь собі.

Мама

Ти стежив за матір'ю, як вона ступає на підлозі, як осміхається, як тримає вже посічену сивиною голову. Але найчастіше, мабуть, твій зір ловив її проворні руки. Навіть тоді, коли не мала ніякого діла, материні руки не залишаються в абсолютному спокої, вони легенько ворухились, як ворухаться під водою стебла водяних лілій від ледь чутної течії.

...І завжди пахли чимось... чи свіжовипраною й щойно випрасуваною білизною, або пшеничним борошном і гарячим хлібом, а то кропом і петрушкою, і терпким гудинням огірків, або яблуками, грушами і медом у Спасівку, а то просто вітряним осіннім полем, або шпарким морозцем і снігом, або першими весняними бруньками.

А ще її очі... Вони, постійно освітлені зсередини м'яким живим сяйвом, були наче видимим, предметним вираженням її душі.

(За Є. Гуцалом.)

2. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 185.
- 2) Виконання вправ 375, 376.

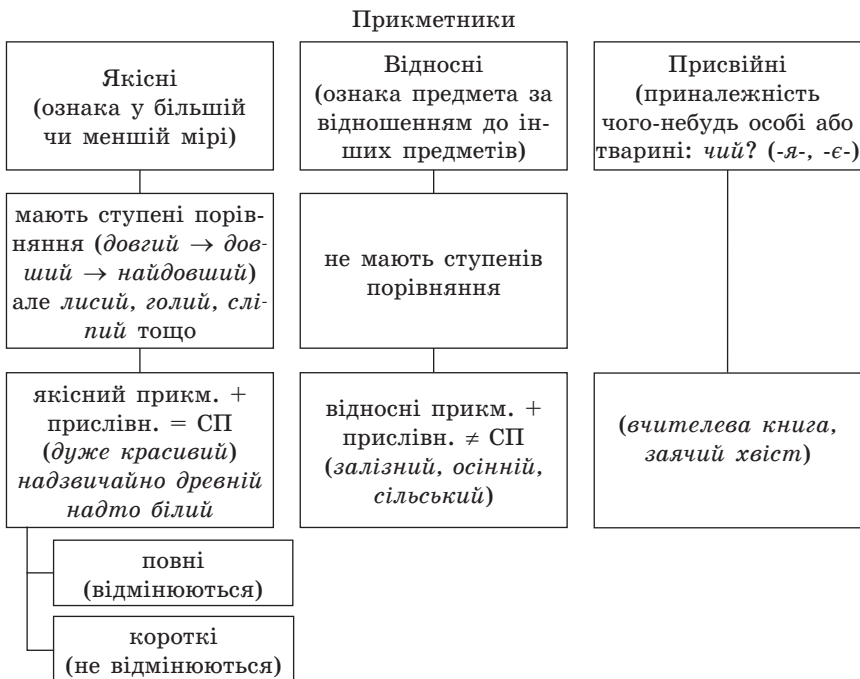
3. Робота з узагальнюючою схемою «Розряди прикметників» (див. стор. 186).

4. Тренувальна вправа.

З а в д а н н я: згрупувати прикметники в синонімічні ряди. У дужках позначити групи прикметників за значенням.

Вірний, цікавий, незрадливий, морозний, відданий, неприхований, відвертий, прямодушний, холодний, великий, студений, рослий, здоровий, допитливий.

Розряди прикметників

5. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 186—187.
- 2) Виконання вправ 377, 378, 381.

V. УСВІДОМЛЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

1. Тренувальний диктант.

Завдання: записати текст під диктовку, якісні прикметники підкреслити зеленим кольором, відносні — жовтим, а присвійні — синім.

В'юрки

На Галапагоських островах живуть птахи — дятлові в'юрки. Вони обстежують стовбури й гілки дерев, лазячи вниз

і вгору головою, як повзики. Постукуючи дзьобом по корі, в'юрки притуляють вухо, щоб уловити шурхіт шкідливих личинок. Потім в'юрок роздзьобує кору — розкриває личинковий хід. Личинка виповзає, і птах скльовує її.

(Із журналу.)

2. Гра «Четверте зайве».

— Знайдіть «четверте зайве».

світлий, місячний, кривий, далекий
круглий, західний, народний, український
сестрина, качиний, дощова, собачий

дівочі уста, дівочий танок, ведмеже хутро, риб'ячий жир

— Поясніть, за якою ознакою ви визначали «зайве» слово.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 24, вправа 382 або придумати казкову історію, котра б пояснювала назву якоїсь рослини, згаданої у вправі 380. Розказати вигадану історію батькам, а потім у класі. Користуючись довідковими виданнями, спробувати знайти наукове пояснення цих назв.

УРОК № 62

Тема:	Перехід прикметників з однієї групи в іншу.
Мета:	пояснити учням явище переходу прикметників з однієї групи в іншу; удосконалювати вміння визначати групи прикметників, які вживаються у переносному значенні; удосконалювати культуру усного й писемного мовлення; виховувати любов до природи рідного краю.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.

2. Практична робота.

Завдання: описати, поширити текст якісними, відносними прикметниками. Визначити їх рід, число, відмінок.

Поле. Жито нахиляється під вагою колосків і хвилюється, як море, від вітру. А над полем піднімаються сосни, освітлені сонцем. Шумлять на вітрі їх гілки. Дорога в'ється між полями. Вона стрічкою біжить у долину, потім зникає. Обабіч дороги ростуть волошки, ромашки, зеленіє трава.

(Із журналу.)

— Складіть два речення з присвійними прикметниками, які б були продовженням чи частиною тексту або відповідали темі.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання.

— Діти, допоможіть мені розібратися з плутаниною.

Прикметник *золотий* у словосполученні *золотий перстень* належить до розряду відносних прикметників, оскільки виступає назвою ознаки за відношенням її до предмета, тобто *перстень із золота*.

А чи можна сказати те саме стосовно прикметника *золотий* у словосполученні *золоті руки*? Аргументуйте свої думки.

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 189.

2) Виконання вправ 385—386 (усно), 387 (письмово).

2. Тренувальна вправа.

Завдання до кожного прикметника дібрати по два такі іменники, щоб в отриманих словосполученнях прикметники належали до різних розрядів.

Наприклад: червоний: червона (якісн.) троянда — червоний (відн.) терор; заячий: заячий (присв.) хвіст — заяча (відн.) шапка, заяча (якісн.) вдача.

Оксамитовий, вовчий, батьківський, материнська, ведмежий.

3. Робота з текстом.

Завдання: прочитати текст, визначити його тему та головну думку.

Виписати прикметники, визначити їх розряд за значенням, те, які прикметники можуть переходити з одного розряду за значенням до іншого.

Пречудовий літній ранок. У холоднім легенькім вітрі ледве-ледве мліється широкий лан жита. Жито мов золото. Колосся, наче праники, аж похилилося під вагою зерна та перлових крапель роси, що позвисала з кожної стеблини.

Стебла стоять високі та рівні, жовті та гладкі між зеленим листям полетиці, осоту та іншого бур'яну, що стелиться сподом.

(І. Франко.)

— Поясніть значення невідомих слів. При потребі скористайтеся тлумачним словником.

4. Творча робота.

1) Робота в групах.

— Складіть усний твір-мініатюру на одну з тем.

I група — «Весна у рідному краї»

II група — «Літо-літечко веселе»

III група — «Падає останній листочок»

IV група — «Красуне-зима»

2) Презентування творів-мініатюр.

3) Підбиття підсумків роботи в групах.

— Уявіть собі, що за роботу у групах ви одержали великий пиріг. Поділіть цей пиріг на всіх у залежності від того, хто як працював. Скажіть, чому саме так ви поділили пиріг?

(На дошці намальоване коло, яке учні ділять на частки.)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 388.

УРОК № 63

Тема:	<i>Розвиток зв'язного мовлення. Особливості побудови опису природи. Усний вибірковий переказ з елементами опису природи.</i>
Мета:	пояснити учням особливості побудови опису природи, відмінність між науковим та художнім описами природи; вчити робити усний вибірковий переказ з елементами опису природи; розвивати образне мислення, спостережливість, збагачувати словниковий запас; виховувати естетичний смак, любов до природи.
Обладнання:	підручник, текст переказу.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Робота за підручником.

— Прочитайте текст вправи 389. Які типи мовлення поєднано в тексті? Який куточок природи описано в ньому? Які предмети описав автор, щоб відтворити картину природи? Як ви розумієте вислів *мова природи*? Доберіть до тексту заголовок.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні запитання.

(Використовуються інтерактивні методи «Мікрофон» і «Мозковий штурм».)

— Скажіть, навіщо людині необхідно вміти будувати опис природи?

— Що ви очікуєте від цього уроку?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 191.
- 2) Виконання вправ 390—391.
- 3) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 192.
- 4) Виконання вправ 392—393.

2. Практична робота.

З а в д а н н я: прочитати уривок, довести, що він є описом природи. Визначити стиль опису, свою думку довести.

Уночі була гроза, а ранок видався ясний на диво. Небо чисте, лагідне-лагідне. Сонце веселе, тепле, бадьоре. На бур'янах рясніли блискучими діамантами краплі нічного дощу, світились, як із золота ковані, листочки сухої кропиви, круто пахли високі буйні ромашки.

(За С. Васильченком.)

— Визначте у реченнях опису «відоме» та «нове».

3. Робота над вибіркоvim переказом.

З а в д а н н я: прочитати, визначити тему тексту та його головну думку. Які типи мовлення у ньому поєднано? Колективно скласти план опису природи. Усно переказати опис природи за планом.

Іде Харитя селом, і якось їй чудно. Ніколи не ходила вона сама так далеко від хати. От вже й крайню хату минула, вийшла на поле й стала, задивившись в далечінь на чудовий краєвид. І справді було гарно на ниві, неказано гарно! Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита й вилискувались на сонці. Червоніло ціле море колосків пшениці. Долиною повилась річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на зелену траву. А за річкою, попід кучерявим зеленим лісом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко

стелиться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче риза рути, темніє просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білити на сонці. В долині, край лісу, висить синя імла. І над усім тим розкинулось погідне блакитне небо, лунає в повітрі весела пісня жайворонка. Віють з поля чудові пахощі од нестиглого зерна і польових квіток. Як тільки Харитя увійшла межи жита, гарний краєвид зник. Босі ноженята ступали по втоптаній стежці, над головою, межи колосками, як биндочка, синіло небо, а з обох боків, як стіни, стояло жито й шелестіло вусатим колоссям. Харитя опинилась наче на дні в морі. В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркастий ромен, червоніла квітка польового маку. Польова повитиця полізла догори по стеблині жита і розтулила свої білі делікатні квіточки. Харитя мимохідь зривала дорогою квіточки та йшла все далі.

(225 сл.)

(М. Коцюбинський.)

Орієнтовний план

- 1) Перша далека прогулянка.
 - 2) Чудовий краєвид:
 - а) небо дихає теплом;
 - б) половіють жита;
 - в) гора, вкрита яриною;
 - г) зелені килими.
 - 3) «Харитя опинилася наче на дні в морі».
 - 4) Дівчинка йде далі.
4. Аналіз та оцінювання усних переказів.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Чи справдилися ваші очікування від уроку?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Виконати завдання для тих, хто хоче розуміти красу (с. 193). Прочитати поезію, розглянути картину В. Патика. Розпочати роботу над розробкою проекту «Природа — наша мати». Дібрати репродукції пейзажів, які подобаються, спробувати намалювати завірюху, а потім «оживити» пейзаж.

УРОКИ № 64—65

Тема:	Ступені порівняння прикметників.
Мета:	ознайомити учнів із відомостями про ступені порівняння прикметників та їх творення, вчити правильно утворювати форми вищого та найвищого ступенів порівняння якісних прикметників, правильно вживати їх в усному та писемному мовленні; розвивати увагу, логічне мислення; виховувати повагу до усної творчості народу, його духовної скарбниці.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Бесіда.

— Які прикметники називаються якісними? Наведіть приклади.

— Як ви розумієте визначення «Якісні прикметники вказують на змінну ознаку, що сприймається органами чуття безпосередньо і порівняно з ознакою іншого предмета може виявлятися більшою чи меншою мірою»?

II. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКІВ
III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемні запитання до учнів.

— Діти, перевіряючи роботу одного шестикласника, я прочитала таке: «Морозиво — сама солодка ласощ у світі». Чи нічого вам не здається дивним у цьому реченні? Яких правил не знає учень? Над чим нам з вами треба попрацювати?

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя.

Ступені порівняння — це такі форми якісних прикметників, що означають різну міру вияву ознаки, якості чи властивості

в предметі. Так, при порівнянні в одних предметах ознака виступає меншою мірою (*менш сильний*), в інших — більшою (*сильніший*), ще в інших — якнайбільшою мірою, якнайповніше (*найсильніший*).

Розрізняють два ступені порівняння: вищий і найвищий.

2. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 194—195.

2) Виконання вправ 395 (усно), 396—398.

3. Тренувальна вправа.

Завдання: від поданих прикметників утворити, де це можливо, вищий і найвищий ступені порівняння різними способами.

Могутній, крутий, порожній, залізний, здоровий, дзвінкий, весняний, гострий, місячний, зелений, грушевий, кремовий, гарячий, пізній, гірський, тугий, приємний.

— Чому ви утворили ступені порівняння не від усіх слів?

4. Гра «Знайдіть помилку».

— Знайдіть помилку, закресліть «зайве» слово.

Щонайдальший, кращий, багатіший, багатий.

Старший, старіший, менш мокріший, більш віддалений, найбільш здібніший.

5. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 196—197.

2) Виконання вправи 404.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Переклад українською мовою.

Завдання: перекласти текст українською мовою і записати його. Позначити закінчення прикметників. Визначити їх рід, число, відмінок, групу за значенням, ступінь порівняння.

Верная примета

В приметах заключено много точного знания и поэзии. Есть приметы простые и сложные. Самая простая — это дым

костра. То он поднимается столбом к небу, спокойно струится выше самых тонких ив, то стелется туманом по траве, то мечется вокруг огня.

Глядя на дым, можно сказать, будет ли завтра дождь, ветер или солнце подыметься в глубокой тишине, в синих прохладных туманах.

(К. Паустовский.)

2. Творчий розподільний диктант.

Завдання: від поданих слів утворити вищий ступінь порівняння прикметників, записати в одну колонку слова з кінцевим основи *ш*, у другу — *щ*, у третю — *жч*.

Дорогий, дешевий, тонкий, товстий, довгий, короткий, слабкий, дужий, м'який, солодкий, важкий, легкий, глибокий, низький.

Взаємоперевірка диктанту.

4. Розігрування діалогів.

На основі вправ 409—410, с. 200.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Заключне завдання учням.

— Оцініть свій настрій на кінець уроку.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 25, вправа 405 або скласти усний опис зимової вулиці в селі чи місті, вживаючи прикметники вищого і найвищого ступенів порівняння.

УРОК № 66

Тема:	<i>Зв'язне мовлення. Усний докладний переказ тексту з елементами опису природи.</i>
Мета:	вчити школярів докладно переказувати текст з елементами опису природи, удосконалювати вміння усвідомлювати тему й основну думку висловлювання, тип і стиль мовлення; розвивати уяву, пам'ять, образне мислення; виховувати любов до природи.
Обладнання:	підручник, текст переказу.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Бесіда.

- Що таке пейзаж?
- Якими засобами твориться пейзаж в образотворчому мистецтві й художній літературі?
- Яких ви знаєте художників-пейзажистів?
- У яких літературних творах ви зустрічали пейзажі?

II. ОГолошення теми та мети уроку**III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

Робота в групах.

- 1) Завдання для 1-ї групи: скласти опис заходу сонця на морі;
завдання для 2-ї групи: скласти опис лану достиглого жита;
завдання для 3-ї групи: скласти опис узлісся навесні;
завдання для 4-ї групи: скласти опис краєвиду гірської місцевості.
- 2) Презентація робіт.
- 3) Проблемне завдання і запитання.
(Використовується інтерактивний метод «Рефлексія».)

— Зобразити, як змінювався ваш настрій протягом роботи в групі.

— Що дала вам робота в групі?

IV. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Підготовка до переказу. Робота за підручником.

Виконання вправи 407.

2. Робота над переказом.

1) Прослуховування тексту.

З а в д а н н я: прослухати текст переказу. Визначити тему та головну думку тексту, дібрати заголовок.

Трудові дні для малого Івася починалися рано. Це були дні, повні клопоту, тривоги, радощів, хвилювання... Хлопчик просинався від лоскотливого дотику сонячного проміння. Він мружив очі і солодко потягався.

Умившись і нашвидку поснідавши, Івасик біг до моря.

Море — це така невичерпна скарбниця цінностей, що тут бліднуть усі описи. Досить згадати про мальків, головатих медуз, рачків і крабів. І все це можна впіймати власними руками, можна принести додому й посадити в банки! Не дивно, що юний мисливець часто забував з'являтися на обід, і тоді його йшов шукати дід Савелій.

А після обіду знову на берег! На морі з'явилися білі баранці, білі, наче перший сніжок. Сонце припікає гаряче, бовваніє на обрії пароплав, і, наче застигли, мріють у морі рибальські вітрильники.

Непомітно надходить вечір. Величезне, криваве, сідає в море сонце і запалює на небі вогненні факели. Ось воно знову зникло, пірнуло в безодню, а захід усе ще горить, міниться тріпотливим відсвітом заграви.

Навантажений здобиччю, безмірно стомлений, залазить Івасик на великий камінь. Гладенький, полірований хвилями камінь теплий, як людська долоня. Хлопчик сидить і задумливо стежить, як зникає в морі останній зелений промінь на заході. Хлопчик сидить довго, забувши про крабів і медуз, а камінь повільно холодне, віддаючи своє тепло ночі, морському вітерцеві, шумові прибою...

(198 сл.)

(За О. Донченком.)

2) Складання плану.

Орієнтовний план

1. Ранок Івася.
2. Море — це невичерпна скарбниця.
3. Баранці на морі.
4. Криваве сонце запалює на небі вогняні факели.
5. Хлопчик спостерігає захід сонця.

3) Усне переказування тексту.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)
— Що було на уроці найцікавішим?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Виконати вправу 408.

УРОК № 67

Тема:	Повні і короткі форми прикметників.
Мета:	дати шестикласникам відомості про повні та короткі форми прикметників та особливості їх вживання, вчити доречно використовувати ці форми прикметників в усному та писемному мовленні; розвивати навички самостійної роботи, образне мислення, культуру мовлення; виховувати любов до народної пісні, рідної землі; формувати найкращі людські риси.
Обладнання:	підручник, картки.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Колективна робота.

— Прочитайте поезію В. Симоненка. Які почуття викликають у вас ці рядки? Які художні засоби використовує автор для розкриття ідеї?

Найогидніші очі порожні,
 Найгрізніше мовчить гроза,
 Найнікчемніші люди вельможні,
 Найпідліша брехлива сльоза.
 Найпрекрасніша мати щаслива,
 Найсолодші кохані уста,
 Найчистіша душа незрадлива,
 Найскладніша людина проста.
 Але правди в брехні не розмішуй,
 Не ганьби все підряд без пуття,
 Бо на світі той наймудріший,
 Хто найдужче любить життя.

— Випишіть усі прикметники найвищого ступеня порівняння у два стовпчики: у I — з позитивним забарвленням, у II — з негативним.

— Усно поясніть, як творяться вищій та найвищій ступені порівняння прикметників, які фонетичні зміни відбуваються при цьому в основі слова.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Спостереження над мовним матеріалом. Робота в групах.

— Прочитайте народні пісні, виділіть прикметники та скажіть, чи всі форми прикметників характерні для нашого мовлення, чим вони відрізняються від літературної норми. Як би ви назвали ці форми прикметників.

I група

Зеленеє жито, зелене,
 Хороші гості є в мене,
 Зеленеє жито жінці жнуть,
 Хороші гості в хату йдуть.
 Зеленеє жито, зелене,
 Хороші гості є в мене,
 Зеленеє жито за селом,
 Хороші гості за столом.

II група

Ой сивая тая зозуленька.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
Усі сади та і облітала,
А в одному та і не бувала.
А в тім саді три тереми:
А в першому — красне сонце,
А в другому — ясен місяць,
А в третьому — дрібні зірки.
Ясен місяць — пан господар,
Красне сонце — жінка його,
Дрібні зірки — його діти.

III група

Ой весна, весна — днем красна,
Що ж ти, весно, принесла?
— Принесла я вам літечко,
Ще й рожевую квіточку ...
Ще й запашненьке зіллячко,
Ще й зеленую травицю,
І холодную водицю.

— Зробіть висновок про те, чим ми будемо займатися на уроці?

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**

1. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 200—201.
- 2) Виконання вправ 413—415.

2. Практична робота.

— Прочитайте вірш, виберіть одну з наведених у дужках форму.

Поясніть свій вибір. Що вам допомогло у цьому? У яких стихах вживаються нестягнені форми прикметників?

Гнала їх (давня, давняя) (людська, людская) мрія,
Мрія поміряти силу (людську, людськую),
Силу одважного духа й стихії.

Тож байдуже й за дорогу (хібку, хібкую)
 І (смертоносні, смертоносні) хвилі (лихі, лихіі).
 Радо вперед! Не (страшні, страшніі) ті простори
 Моря холодного й хвилі бурхливі,—
 Мрії (одважні, одважніі) сяють, як зорі,
 Мріями тими (одважні, одважніі) щасливі.

(Олена Пчілка.)

3. Творча робота. Робота в групах чи парах.

З а в д а н н я: спробувати скласти вірш, заримувавши:

- а) короткі прикметники *дрібен, ладен, повен, зелен;*
- б) повні нестягнені форми прикметників *вечірняя, вірная, милая, молодая, святая.*

4. Робота над усним твором-описом природи

— Розгляньте фрагмент репродукції картини В. Орловського «Дніпро» (підручник, с. 202). Чи вдалося художникові створити образ України? Складіть усний твір-опис природи за картиною, вживаючи повні й короткі форми прикметників.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— На цьому уроці я для себе відкрив (відкрила)...

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 26, вправа 416, дібрати репродукції чи фотографії пейзажів, які зображують рідні місця.

УРОКИ № 68—69

Тема:	Прикметники твердої і м'якої груп. Відмінювання прикметників.
Мета:	дати учням уявлення про принцип поділу прикметників на тверду та м'яку групи, навчити відмінювати прикметники твердої та м'якої груп, обґрунтовувати вибір написання літер у відмінкових закінченнях прикметників відповідним правилом; розвивати пам'ять, логічне мислення; виховувати любов до природи.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКІВ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Гра «Знайдіть помилку».

Діти, у текст вкралася Помилка-лиходійка. Давайте спробуємо виправити помилки та з'ясувати, над чим нам необхідно попрацювати, щоб ця непрохана гостя не потрапила-бува у ваші зошити.

Уявіть собі сірєньки бджілки, що ловлять квітку, яка хилиться від подиху польового вітерця. Уявили? Так ось бджілки — це очі Марійки з першої парти, а приваблива квітка, звичайно ж, вчителька Лариса Миколаївна.

Тепер уявіть двох неспокійних, швидких синичок, які довго не зупиняюця на одному місті. Це очі Миколки — сусіда Марійки — вертляваго, як дзига, хлопчика, з їжакуватем чорнім чубчиком на голові.

— Миколко, будь уважній! — тихим спокійнем голосом просить вчителька, не підводячи погляду від дошки.

(За В. Святовець.)

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКІВ

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Спостереження над мовним матеріалом. Бесіда з учнями.

— Чому, на вашу думку, прикметники *легкий, важливий, тривожний* мають закінчення *ий*, а *зовнішній, осінній, давній* — *ій*?

— Чи має значення кінцевий приголосний основи?

2. Слово вчителя.

Прикметники поділяються на групи залежно від кінцевого приголосного основи, що певною мірою впливає на характер відмінкових закінчень, а особливо на їх написання. Порівняння показує, що у м'якій групі після м'якого кінцевого приголосного основи у називному і знахідному відмінках вживаються закінчення *-ій*; *-є*, в орудному *-ім*. В інших відмінках виступають спільні закінчення для твердої та м'якої груп, а м'якість кінцевого приголосного основи позначається вживанням м'якого знака: *висок[ого]*, *висок[ому]*, *синь[ого]*, *синь[ому]*.

Тверда і м'яка групи прикметників жіночого роду мають однакову систему закінчень, причому закінчення *-я*; *-ю* у називному і знахідному відмінках м'якої групи відповідають закінченням *-а*, *-у* твердої групи.

3. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 203—204.

2) Виконання вправ 220—222.

4. Робота з текстом.

З а в д а н н я: прочитати й переказати текст, дати йому заголовок. Виписати окремо прикметники твердої і м'якої груп. Поставити їх у формі називного відмінка однини чоловічого, жіночого та середнього родів, пояснити правопис відмінкових закінчень прикметників.

У той день до пізнього вечора працювали всі школярі, навіть обідати не хотілося. Надвечір вода закривала дно майбутнього ставка. Другого дня, коли вивершували гребельку, вода вкрила всю *глибоку балку*. А ще через тиждень тут утворився

справжній ставок. Тоді Платон Осика привіз у бочці маленьких дзеркальних коропів. Гриць з Павлом принесли у відрі багато червоної рибки з акваріумів, і всю рибу обережно пустили в ставок.

(В. С. Кучер.)

— Провідмініайте в однині виділені словосполучення і запишіть їх, поясніть правопис відмінкових закінчень.

5. Творча робота.

(Можна об'єднати учнів у пари чи групи.)

З а в д а н н я: придумати початок і кінець оповідання.

6. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 205—206.

2) Виконання вправ 426, 427.

V. УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

1. Словникова робота.

З а в д а н н я: пояснити лексичне значення слів *природний* і *природній*, *дружний* і *дружній*.

2. Навчальне корегування.

З а в д а н н я: прочитати прикметники. Знайти неправильне написання, записати, виправляючи помилки.

Кварцовий, помаранчовий, шавлієвий, грушевий, вишньовий, життєвий, миттевий, красвий.

3. Тренувальний диктант.

Велике переселення *пташиного* роду тривало. От уже з півночі полетіли галасливі гуси, ключі струнких журавлів, незграбні чаплі і поважні черногузи. Деякі тільки сурмили привітання, махали правим крилом і летіли далі, деякі зупинялися на перепочинок коло болота за *старими* вербами і знайомилися з тутешніми птахами.

(О. Іваненко.)

— Виконайте морфологічний аналіз виділених слів.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Чи вдалося вам засвоїти тему «Прикметники твердої та м'якої груп. Відмінювання прикметників»?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 27, вправа 423.

УРОК № 70

Тема.	Творення прикметників. Перехід прикметників в іменники. Морфологічний розбір прикметників.
Мета:	ознайомити учнів зі способами творення прикметників; вчити утворювати прикметники від різних частин мови всіма можливими способами словотворення, правильно розбирати прикметник як частину мови; розвивати пам'ять, логічне мислення; виховувати любов до природи.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

Бесіда.

— Назвіть усі відомі вам способи словотвору.

— Які способи словотвору найпродуктивніші при творенні іменників?

— На вашу думку, якими способами найчастіше творяться прикметники?

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Колективна робота.

Марійка з Сергієм заперечалися. Марійка твердить, що слово *прикордонний* твориться префіксально-суфіксальним способом, а Сергійко — префіксальним. Розсудіть, хто правий. Відповідь аргументуйте.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ УРОКУ

1. Розповідь учителя.

Найчастіше прикметники творяться префіксальним, суфіксальним, префіксально-суфіксальним способом та за допомогою основоскладання. Префіксальним способом прикметники утворюються:

- від прикметників: *давній* — *прадавній*, *чемний* — *нечемний*. При цьому граматичні ознаки похідного слова залишаються такими, якими були у твірного прикметника;
- від іменників (з прийменником *без*): *без крил* — *безкрилий*.

Суфіксальним способом прикметники утворюються від:

- іменників: *зуб* → *зубний*; *зубатий*, *зубастий*; *земля* → *земний*; *земляний*; *земельний*; *землистий*;
- прикметників: *синій* → *синенький*; *синесенький*, *синюватий*;
- дієслів: *говорити* → *говіркий*; *подвоїти* → *подвійний*.

Префіксально-суфіксальним способом прикметники утворюються від іменників: *кордон* → *прикордонний*; *реформа* → *пореформений*; *час* → *сучасний*.

Основоскладанням утворюються прикметники від:

- двох прикметників: *світлий і зелений* — *світло-зелений*;
- словосполучення іменника і прикметника або числівника: *широкі плечі* — *широкоплечий*; *одна нога* — *одноногий*.

2. Робота за підручником.

- 1) Виконання вправ 428, 429.
- 2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 220—221.
- 3) Виконання вправ 472 (усно), 473 (письмово).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тренувальна вправа.

Завдання: від поданих слів утворити спільнокореневі прикметники, словотворчі афікси виділити.

Україна, село, поле, Дніпро, вода, радість.

2. Творчий диктант.

Завдання: дібрати до поданих словосполучень грама-тичні синоніми (словосполучення «прикметник + іменник»); визначити, до якої групи за значенням належать прикметники, пояснити їх спосіб творення та орфограми.

Варення з малини, суп із грибів, будинок із цегли, посуд із глини, звіт за рік, хор студентів, береги Десни, вулиці Києва, кімната для вчителів, рами для вікон.

3. Робота з текстом.

Завдання: прочитати, визначити стиль і тип мовлення тексту. Виписати прикметники. Вказати їх розряд, будову, спосіб творення. Виконати морфологічний розбір виділених прикметників.

Вода в ставку стала *каламутна*. Понабухали бруньки на вільхах, а на *старих* вербах, що росли на греблі, з'явилися навіть молоді світло-зелені листочки. Весело шумів водоспад, цвірінькали горобці.

Весна будила життя. А життя було усюди: і на землі, і у воді, і в повітрі. Перебувши довгу, холодну зиму на самому дні, у глибокій ямі, вплив на прогулянку володар ставу — старий королівський короп. Не сподобалось йому тут: дуже вже багато сонячного проміння попадало у воду і сліпило очі. Він подався знову до свого темного палацу. Похмурий чорний рак виліз зі своєї нори під корінням дерева і зараз же попрямував до купи водоростей на дні в надії поласувати черепашками. Він збирався незабаром линяти і тому починав відгодовуватись. Водяний пацюк, котрий теж був з невеселих, і той лагідніше дивився навколо. Жаби у своєму болоті і у невеликій затоці голосно співали веснянок, а поважна черепаха сиділа на старому перекинутому човні, що плавав по всьому ставку, і немов контролював прихід весни.

Пройшло якихось три тижні. Коли б ви подивились тепер на став, то не пізнали б його. Усі дерева, що росли над водою, вдяглися у зелене вбрання, береги поросли травною, а з води повитикався очерет; поверх став вкрився різними водяними рослинами і листям купави.

(О. Ольжич.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Творча робота.

Скласти усне повідомлення на лінгвістичну тему «Способи творення прикметників».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 32, вправа 474.

УРОК № 71

Тема:	Тематична контрольна робота з теми «Прикметник як частина мови» (тестування). Контрольне аудіювання тексту-розповіді наукового стилю*.
Мета:	з'ясувати рівень засвоєння учнями теми «Прикметник як частина мови», оцінити рівень навчальних досягнень, виявити недоліки; здійснити перевірку здатності учнів сприймати текст наукового стилю; розвивати пам'ять, логічне мислення; розвивати кругозір, допитливість, бажання здобувати знання; удосконалювати навички самостійної роботи.
Обладнання:	тести, текст для аудіювання; післятекстові завдання.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку

* Див. також видання: В. Ф. Жовтобрюх. Українська мова. 6 клас: Комплексний зошит для контролю знань (для шкіл з українською мовою навчання). — Х.: Видавництво «Ранок», 2009.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Інструктаж щодо виконання роботи.

2. Виконання тестових завдань.

I в а р і а н т

1. Вкажіть правильне твердження.

- а) Прикметники змінюються за відмінками та групами.
- ✓ б) Прикметники змінюються за родами, числами та відмінками.
- в) Прикметники змінюються за особами та числами.

2. Укажіть ряд якісних прикметників.

- а) Запашний, науковий, чистий, західний;
- б) поганий, зелений, журнальний, трав'яний;
- ✓ в) гострий, веселий, солодкий, твердий.

3. Не можуть утворювати ступені порівняння:

- а) якісні та відносні прикметники;
- ✓ б) відносні та присвійні прикметники;
- в) якісні та присвійні прикметники.

4. Укажіть ряд, у якому кожен прикметник має вищий ступінь порівняння:

- ✓ а) молодий, мудрий, сильний, тонкий;
- б) молоденький, порожній, місячний, зручний;
- в) тоненький, мертвий, малиновий, прекрасний.

5. Знайти ряд прикметників, у відмінкових формах яких допущено помилки:

- а) на батьковому, на синіх, на безкраїм;
- б) блідолицим, блідолицьою, синьою;
- ✓ в) високої, синьой, безкраєму.

6. Укажіть ряд, у якому всі прикметники вжито у повній нестягненій формі:

- ✓ а) весняная, красивая, святее;
- б) дрібен, ясен, потрібен;
- в) добра, високе, славний.

7. Укажіть ряд прикметників твердої групи:

- ✓ а) чистий, висока, батькові;
- б) давній, синя, безкрає;
- в) степовий, пізня, вечірне.

8. Укажіть ряд, у якому всі прикметники утворені префіксальним способом:
 - а) неповторний, без'язикий, колючий;
 - б) недорогий, надпотужний, соковитий;
 - ✓ в) небалакучий, безвідповідальний, прадавній.
9. Укажіть ряд прикметників, у якому допущено помилки:
 - а) материн, братів, сусідкин;
 - ✓ б) Галинін, Васильова, Марусіна;
 - в) езопова мова, піфагорова теорема, ахіллесова п'ята.
10. Утворіть усі можливі форми вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників *високий* та *гарний*.
11. Всіма можливими способами утворіть від слів *мова* та *вітер* прикметники.
12. Виконайте морфологічний розбір прикметника.
Зоре моя вечірняя, зійди над горою, поговорим тихесенько в неволі з тобою. (*Т. Шевченко*.)

II варіант

1. Укажіть правильне твердження.
 - ✓ а) Якісними називаються прикметники, що позначають ознаку предмета, яка може бути виражена більшою чи меншою мірою.
 - б) Присвійні прикметники позначають ознаку предмета стосовно інших предметів.
 - в) Присвійні прикметники утворюються від іменників II та III відміни.
2. Укажіть ряд відносних прикметників:
 - ✓ а) дощовий, науковий, дерев'яний, обідній;
 - б) математичний, лічильний, важкий, качиний;
 - в) батьківський, металевий, сестрин, червоний.
3. Укажіть ряд прикметників, які не можуть утворювати ступені порівняння:
 - а) могутній, крутий, здоровий, дзвінкий;
 - б) близький, високий, пізній, гарячий;
 - ✓ в) сивенький, вечірній, грушевий, весняний.
4. Укажіть ряд, у якому кожен прикметник має найвищий ступінь порівняння:
 - а) босий, грубезний, гарнесенький, чистий;
 - ✓ б) рішучий, далекий, дорогий, близький;
 - в) порожній, тіснуватий, широченний, ранковий.

5. Укажіть ряд, у якому всі прикметники вжито у повній стягненій формі:
 - а) добрая, високая, стальніі;
 - б) повен, зелен, красен;
 - ✓ в) золота, красивий, святе.
6. Укажіть ряд прикметників м'якої групи:
 - а) шкільний, сонячна, липові;
 - ✓ б) вечірній, рання, останне;
 - в) музичний, степовий, злітне.
7. Знайдіть ряд прикметників, у відмінкових формах яких допущено помилки:
 - ✓ а) чистім, давним, батьковім;
 - б) на синьому, на безкрайому, на блідолицьому;
 - в) на синім, на безкраїм, на блідолицім.
8. Укажіть ряд, у якому всі прикметники утворені суфіксальним способом:
 - а) чорнявий, вечірній, завеликий;
 - ✓ б) білявий, зернистий, дерев'яний;
 - в) чистенький, життєвий, праслов'янський.
9. Укажіть ряд прикметників, у якому допущено помилки:
 - ✓ а) Ольгин, качкин, тіткін;
 - б) доччин, мушин, лисиччин;
 - в) лелече, мамине, куріпчина.
10. Утворіть всі можливі форми вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників *тонкий* та *поганий*.
11. Всіма можливими способами утворіть прикметники від слів *книга* та *доц*.
12. Виконайте морфологічний розбір прикметника.
Український народ називає Тараса Шевченка Прометеєм.
(О. Гончар.)

3. Інструктаж щодо проведення контрольного аудіювання тексту-розповіді наукового стилю.

4. Прослуховування тексту.

З давніх часів люди знаходили в землі закам'янілі кістки, мушлі, панцири та інші останки істот, що вимерли багато років тому. Але наука про давніх тварин з'явилася не одразу.

Спочатку, в епоху середньовіччя, кістки мамонтів вважали за останки велетнів або драконів, з якими боролися герої

народних легенд. А вчені епохи Відродження вважали їх за прояви творчих сил природи. Вони гадали, що природа постійно відтворює живе з неживого, та закам'янілі риби виникли з каменю. І ніхто не здогадувався, що це — останки істот, які колись насправді жили. Справа в тому, що в науці того часу не було такого поняття, як розвиток. Давні вчені вважали, що весь світ рухається по колу. При цьому завжди повторюється одне й те саме. А ці закам'янілі залишки не були схожі на кістки жодної із сучасних тварин.

І тільки у XVIII столітті, коли нарешті з'явилася ідея розвитку, стало відомо, що це зовсім не чудеса. Кістки не виникали з каменю, а навпаки, пролежавши багато часу в землі, самі стають каменем. І якщо вони не схожі на кістки сучасних тварин, то це значить, що одні тварини вимирають, а інші з'являються. Значить, немає ніякого руху по колу і світ розвивається без повторень. Освічені люди XVIII століття збирали закам'янілі останки та намагалися зрозуміти, що ж це таке.

Колекції останків були навіть у царя Петра I. Петро I заснував у Росії перший музей-кунсткамеру, де серед інших експонатів були й останки давніх тварин.

Наука, яка займається вивченням копалин (викопних тварин), називається «палеонтологія», що в перекладі з грецької значить «вивчення давніх форм життя». Засновником палеонтології вважають французького вченого Жоржа Кюв'є. Кюв'є не тільки зібрав велику колекцію копалин, але й систематизував їх. Він розробив методу вивчення копалин та відтворив вигляд багатьох давно вимерлих тварин. Саме він довів, що на місці Європи було колись тепле море, в якому жили іхтіозаври, мезозаври та інші морські ящери. Вивчаючи копалини, Кюв'є впевнився, що тваринний світ минулого був дуже своєрідним та майже всі тварини, що жили тоді, вимерли. Продовжуючи свої дослідження, Кюв'є виявив, що копалини знаходяться в шарах земної кори у визначеному порядку. У давніх шарах — залишки морських плазунів та риб. У більш пізніх — птахи, плазуни та перші ссавці. Нарешті, у відкладеннях, що передують сучасним, Кюв'є знайшов викопного мамонта, печерного ведмедя та носорога. Усе це значить, що можна виявити відносну давність копалин. Так виникла споріднена палеонтології наука про послідовність шарів земної кори — стратиграфія.

(381 сл.)

(Із книги «Калейдоскоп цікавих знань»)

5. Проведення тестування.

1. В епоху середньовіччя кістки мамонтів вважалися:
 - а) божественними речами;
 - ✓ б) залишками велетнів або драконів;
 - в) кістками динозаврів;
 - г) проявами творчих сил природи.
2. Чому ніхто не здогадувався про справжнє походження мамонтових кісток?
 - ✓ а) В науці не було поняття «розвиток»;
 - б) бо закам'янілі залишки не були схожі на сучасних тварин;
 - в) вірили, що увесь світ рухається по спіралі;
 - г) люди вірили в їх надприродне походження.
3. Коли з'явилася в науці ідея розвитку?
 - а) У XVI столітті;
 - в) у XIX столітті;
 - б) у XVII столітті;
 - ✓ г) у XVIII столітті.
4. Навіщо освічені люди збирали закам'янілі останки?
 - а) Щоб налякати ворогів;
 - ✓ б) щоб зрозуміти, що це таке;
 - в) із цікавості;
 - г) колекціонували.
5. Хто заснував у Росії перший музей-кунсткамеру?
 - а) Павло Другий;
 - б) Олександр Третій;
 - ✓ в) Петро Перший;
 - г) Князь Голіцин.
6. Палеонтологія в перекладі з грецької означає:
 - ✓ а) вивчення давніх форм життя;
 - б) вивчення корисних копалин;
 - в) вивчення давніх цивілізацій;
 - г) вивчення давніх тварин.
7. Засновником палеонтології вважають:
 - а) Ернста Рема;
 - в) Франсуа Аруе;
 - б) Джеймса Уатта;
 - ✓ г) Жоржа Кюв'є.
8. Які залишки містяться у давніх шарах земної кори?
 - а) Птахи, плазуни, перші ссавці;
 - ✓ б) залишки морських плазунів та риб;
 - в) динозаври, брахіозаври, плазуни;
 - г) мамонти, мускусний бик, карибу.

9. Стратиграфія вивчає:
- а) розселення найдавніших тварин;
 - ✓ б) послідовність шарів земної кори;
 - в) шари земної кори;
 - г) викопних тварин.
10. Визначіть тип мовлення:
- ✓ а) розповідь;
 - б) роздум;
 - в) опис;
 - г) розповідь з елементами роздуму.
11. Сформулюйте тему тексту.
12. Напишіть, якими є результати досліджень Жоржа Кюв'є?

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити матеріал про написання *не* з іменниками.

УРОК № 72

Тема:	Написання прикметників.
Мета:	повторити основні способи творення прикметників, дати учням відомості про правопис прикметникових суфіксів <i>-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -ськ-, -цьк-, -зьк-, -ев-, -ов-, -ін-, -ічн-</i> ; розвивати вміння зіставляти, порівнювати, моделювати мовні явища; відтворювати деформоване висловлювання; удосконалювати культуру мовлення; виховувати любов до природи, допитливість.
Обладнання:	підручник, текст переказу.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Бесіда.

— Назвіть основні способи творення прикметників.

— Який спосіб творення прикметників є найпродуктивнішим?

2. Диктант по пам'яті.

Завдання: записати першу строфу вірша Лесі Українки «Колискова».

Місяць ясененький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
— Спи, мій малесенький,
Пізній-бо час.

— Якого значення надає суфікс *-есеньк-* прикметникам?
З якою метою вживаються подібні слова у мовленні?

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ****IV. ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ УРОКУ**

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 207—209.

2) Виконання вправ 431, 433, 437.

2. Практична робота.

Завдання: прочитати, виписати прикметники, пояснити правопис суфіксів. Виділені прикметники розібрати як частину мови.

1. З гір Ісландії течуть багатководні порожисті ріки, на яких чимало *мальовничих* водоспадів. 2. Сніг є сніг, хіба що один пухкий, незлежаний, а інший кристалічний, зернистий. 3. Шукаючи ефективних засобів боротьби з тропічними циклонами,

учені ведуть дослід з *йодистим* сріблом. 4. У багатьох легендах і міфах народів ховаються якості історичні факти.

(Із книги «Енциклопедія чудес».)

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тренувальна вправа.

З а в д а н н я: переписати, вставляючи в суфіксах прикметників замість крапок *и* або *і*, пояснити правопис цих слів.

1. Феєр..чна картина відкривається вночі. 2. Уперше на величезному факт..чному матеріалі Дарвін показав нам родовід. 3. Лікареві вдалося швидко приспати пацієнта гіпнот..чним сном. 4. Ми мовчки стояли перед загаслим вогненным гейзером, все ще зачаровані цим справді фантаст..чним видовищем. 5. Припущення про хім..чну природу сну напрошувалося мимоволі. 6. Під тиском злітають високо в атмосферу вулкан..чний пил і каміння.

(Із книги «Енциклопедія чудес».)

2. Редагування тексту.

Яка сіль сама корисна? Однозначно — це сіль, добута з морської води, за якою і мандрували чумаки. Випарювання солі з морської води — самий давніший спосіб видобування. Це Єгиптяни із морської води під пекучим сонцем випарювали сіль у спеціальних ванах. Така сіль була дорогим товаром, справді навагу золота. Її обмінювали не тільки на товари, а й на землю, рабів. Морська сіль має найбільш природніше співвідношення елементів, що містяться в біологічних рідинах людського організму.

(Із журналу.)

3. Самостійна робота.

З а в д а н н я: від поданих слів утворити прикметники.

I варіант	II варіант
За допомогою <i>-ов-</i> ; <i>-ев-</i> ; (<i>-ев-</i>)	за допомогою <i>-уват-</i> (<i>-юват-</i>)
груша, сторож, життя, край, форель, матч, гроші, галузь, літр	остюки, кущі, синій, грубий, гіркий, порожній, коричневий, зелений, гордий

4. Творча робота.

З а в д а н н я: прослухати текст, визначити його тему та головну думку. Докладно переказати текст, з'ясувати тип та стиль мовлення.

У безмежному морі пшеничних ланів острівцями розкидані Україною села. Хати ховаються у садочках. А поряд з ошатними хатками обов'язково є хоч невеличка грядочка з квітами. Віддавна українські жінки любили квіти — вони рясніють на рушниках, сорочках, ними розмальовані не лише писанки, а й колисочки, печі, тарілки і глечики.

Сьогодні біля наших осель палахкотять невибагливі та яскраві чорнобривці, рудбекії; над ними тріпочуть легенькі хмарки космосу, поряд — барвисті жоржини. Нині ці квіти творять образ українського села. Здається, так було завжди...

Однак ще кілька століть тому ці красиві рослини прикрашали святилища та домівки американських аборигенів. Виявляється, там також любили квіти. З доісторичних часів індіанські матері сіяли чорнобривці, а може, і їхні сини про це складали пісні.

Як виглядають «наші світанкові сади», ми знаємо. А в давнину в заможних ацтеків були чудові «світанкові» міні-садочки, які плавали на воді. Рослини в спеціальних посудинах вирощували на очеретяних плотах. І серед багатьох інших рослин — яскраві й невибагливі чорнобривці. У цих садочках родина обідала, тут відпочивали, як на човнах, їздили в гості.

(Із журналу.)

— Доберіть епітети до слів *квіти* та *сад*.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Як визначати правильність вживання того чи іншого суфікса?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 28, вправа 434; користуючись «Словником української мови», дібрати по два прикметники з суфіксами *-еньк-*, *-ісіньк-*, *-ськ-*, *-цьк-*, *-льн-*, *-альн-*, *-ильн-*, *-енн-*, *-ов-*, *-ев-*, *-єв-*.

УРОК № 73

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Письмовий твір-опис природи за картиною.
Мета:	розвивати вміння учнів розуміти зміст живописного твору, виражальні засоби, помічати деталі, розкривати художню майстерність митця; удосконалювати культуру писемного мовлення, збагачувати словниковий запас учнів; виховувати любов до природи рідного краю.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ**

1. Бесіда.

- Які ви знаєте види образотворчого мистецтва?
- Що називається пейзажем?
- У чому полягає відмінність між художнім та літературним пейзажем?
- Яких художників-пейзажистів ви знаєте?

2. Робота за підручником.

Виконання вправи 441.

III. ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ УРОКУ

1. Бесіда за картиною.

(Репродукція Василя Климка «Туман на Поліссі», підручник, с. 211.)

- До якого жанру належить картина?
- Чи можна визначити її тему та головну думку?
- Що зображено на першому плані?
- На що звертає увагу художник на другому плані?

- Чим досягається відчуття простору?
- Які кольори переважають — теплі чи холодні? Чому?
- Яку пору року зобразив Василь Климик?
- Що можна сказати про погоду?
- Яке загальне враження справляє картина?

2. Добір робочого матеріалу для твору.

Образотворча лексика, художник, пейзажист, майстер пензля, написати, намалювати, відтворити, відобразити, передати, втілити, розкрити, показати, створити; картина, полотно, художній твір, пейзаж, картина природи; гама кольорів, світлотіні, плани, композиція; фарби, фон, тло, мазки.

Зображені об'єкти: ліс, гайок, дерева, трава, куці.

Кольори холодні: фіолетовий, бузковий, блідо-голубий, блакитний, зелений, темно-зелений, коричневий.

Горизонт, виднокіл, виднокрай, обрій.

Дерева — зелені, високі, крилаті, гордовиті, гіллясті, стрункі.

Повітря — чисте, свіже, прохолодне.

3. Усне складання твору-опису за картиною.

(Учні складають твір-опис, користуючись планом, поданим на с. 212.)

4. Заслуховування двох-трьох творів та їх аналіз за планом.

План аналізу твору

- 1) Чи розкрито в тексті твору тему?
 - 2) Чи втілено головну думку?
 - 3) Чи вдало дібрано та систематизовано матеріал?
 - 4) Чи правильно поєднано типи мовлення?
 - 5) Чи дотримано вимоги стилю?
 - 6) Чи є вдалою композиція твору?
 - 7) Охарактеризуйте рівень мовного оформлення.
5. Самостійна робота над твором на чернетках.
 6. Редагування написаного.
 7. Написання чистового варіанта твору-опису.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Гра «Визнач настроїв».

(Використовується інтерактивний метод «Кольорова рефлексія».)

З а в д а н н я: зобразити зміну настрою протягом уроку за допомогою кольору (смайликів).

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підібрати репродукції картин-пейзажів; до однієї з них дібрати лексичний матеріал.

УРОК № 74

Тема:	Написання <i>не</i> з прикметниками.
Мета:	навчити учнів писати частку <i>не</i> разом та окремо з прикметниками, формувати вміння знаходити відповідну орфограму та обґрунтовувати вибір написання; розвивати логічне мислення, збагачувати словниковий запас; виховувати допитливість, любов до землі.
Обладнання:	підручник, схема «Написання <i>не</i> з прикметниками».

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Проблемні запитання.

- Згадайте, як пишеться частка *не* з іменниками?
- Чому в центрі аналізу схеми «Написання *не* з прикметниками» знаходиться лексичне значення слова?

II. ОГолошення теми та мети уроку

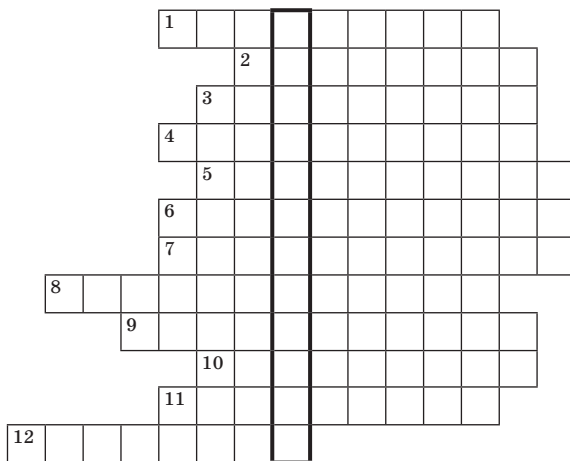
III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

1. Розгадування кросворда.

— Розгадавши слова з *не* по горизонталі, у виділеному рядку прочитаете характеристику людини з надто скромними вимогами до чого-небудь.

- 1) Невеликий щодо кількості, розміру, сили вияву. (*Незначний.*)
- 2) Який мусить бути виконаний зразу, без затримки. (*Негайний.*)
- 3) Якого не можна втішити чим-небудь, заспокоїти. (*Невтішний.*)
- 4) Який не має яскравих, виразних ознак, особливостей. (*Невиразний.*)
- 5) Який чимось виділяється серед інших. (*Небуденний.*)
- 6) Який має певні причини, підстави. (*Недаремний.*)
- 7) Який не може заспокоїтися, перестати діяти. (*Невгамовний.*)
- 8) Який не можна відкладати, який вимагає негайного виконання. (*Невідкладний.*)
- 9) Який відрізняється від інших. (*Незвичайний.*)
- 10) Який не знає, не відчуває втоми. (*Невтомний.*)
- 11) Який не вживає спиртних напоїв. (*Непитущий.*)
- 12) Який закінчився, завершився не так, як хтось бажав. (*Невдалий.*)

(По вертикалі: невибагливий.)

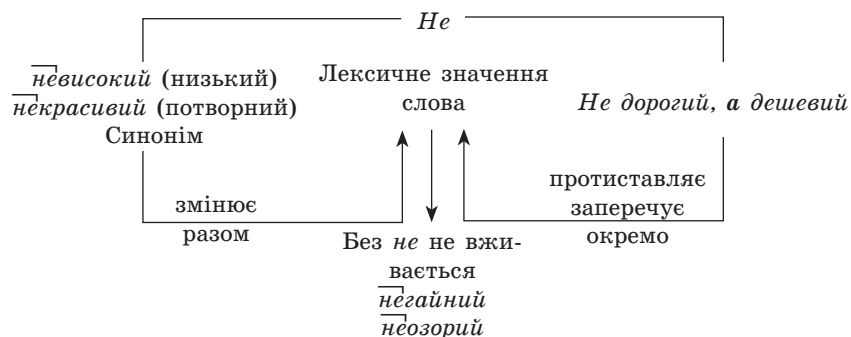
2. Проблемне запитання.

— На вашу думку, у яких випадках не з прикметниками пишеться окремо?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь вчителя з використанням схеми.

Написання *не* з прикметниками

2. Творча робота.

— Спробуйте дібрати синоніми до слів-відгадок у кросворді. Які слова без *не* не вживаються? При потребі скористайтеся словником синонімів.

3. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 213.
- 2) Виконання вправ 449—451.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Практична робота.

З а в д а н н я: прочитати прислів'я, переписати речення без дужок і пропусків, визначити, де *не* — частка, де — частина кореня, а де — префікс.

- 1) Шукай друга (не)хвас..ливого, а правдивого. 2) Дружн..й ч..р..ді вовк (не)страшний. 3) У доброго господаря і на (не)добр.. з..млі вродить... 4) Де (не)втомні руки, там (не)має скуки.

(Народна творчість.)

2. Творче завдання.

— Усно складіть мініатюру за одним із прислів'їв, у творі використайте прикметники з *не*.

3. Тренувальний диктант.

Загадкові печери

Існують печери та гроти, які вражають людину своєю неймовірною красою. Велетенські бурульки звисають зі стель печер, інколи нагадуючи кришталеві люстри. Нерідкі випадки, коли ці химерні витвори бувають різнокольорові.

Є печери, небезпечні для людей. У них може скупчуватися вуглекислота, тому довго перебувати у таких місцях небезпечно. А є лікувальні печери. Знаходячись у них протягом нетривалого часу, людина почуває себе краще, загоюються рани, зникають деякі захворювання, викликані мікробами.

(Із книги «Цікаве, дивовижне, таємниче».)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Що спільного, а що відмінного у написанні *не* з іменниками та прикметниками?

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Які нові слова запам'ятали?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 29, вправа 453 або описати гобелен «Дерево життя», використовуючи прикметники з *не*.

УРОК № 75

Тема:	Написання <i>-нн-</i> і <i>-н-</i> у прикметниках.
Мета:	повторити відомості про творення прикметників, пояснити написання <i>-н-</i> та <i>-нн-</i> у прикметниках; формувати вміння позначати відповідну орфограму та обґрунтовувати написання; розвивати здатність аналізувати, співставляти, порівнювати; удосконалювати усне та писемне мовлення, виховувати найкращі риси людського характеру: благородство, чесність, порядність.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКУ

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ**

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Творче спостереження з елементами аналізу.

З а в д а н н я: прочитати текст, дібрати до нього заголовок. Визначити тему та головну думку, стиль та тип мовлення.

Виписати іменники та прикметники з пропущеними літерами *-нн-* та *-н-*, порівняти написання іменників та прикметників. Зробити висновок про правопис *-н-* і *-нн-* у прикметниках. Звірити свої міркування з теоретичним матеріалом підручника.

Айсберги — це велетенські плаваючі льодові гори різноманітної форми, які відкололися від льодовиків. Найбільші з них мають довжину до 180 кілометрів. Айсберги можуть нагадувати величезні кристали дорогоцінного каміня. Трапляються льодові гори яскраво-зелені, сині, незвичайного чистого бірюзового кольору. Саме так переломлюються сонячні промені в ідеально чистих полярних льодах. Айсберги небезпечні для судноплавства, адже вони охолоджують повітря та сприяють утворенню туманів. Окрім цього, більша їх частина

знаходиться під водою, і зіткне..я кораблів зазвичай відбувається саме з цією невидимою частиною айсбергів.

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 215.
- 2) Виконання вправ 457 (письмово), 458—459 (усно), 461.

2. Словотворча робота.

З а в д а н н я: утворити прикметники з допомогою суфіксів і записати так, як показано в таблиці.

Пишемо <i>nn</i> у прикметниках		Пишемо <i>n</i> у прикметниках
$\overbrace{\text{н}} + \overline{\text{н}}$	- $\widehat{\text{енн}}$; - $\widehat{\text{анн}}$ (- $\widehat{\text{янн}}$), що вказують на збільшену ознаку	при відсутності збігу
туман — туманний	нездóланий — нездола́нний	лев — левиний

Чавун, незрівняний, оса, звір, здоровий, пісок, *вощина*, широкий, осінь, голуб, солома, неблаганний, цілина, честь, родина, незлічений, рано, овес, злість, страшний, контраст, бджола, ціна, рій, *неска́заний*.

— Поясніть утворення та написання прикметників. З виділеними словами складіть і запишіть речення.

IV. УСВІДОМЛЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Самостійна робота з картками.

Картка № 1

Від слів, що в дужках, утворіть прикметники і поясніть подвоєння *-н-* у них. Складіть і запишіть кілька речень з цими словосполученнями.

(Ячмінь) колос, (стіна) годинник, (туман) ранок, (картина) галерея, (чавун) колесо, осінь (день), кінь (завод).

Картка № 2

Спишіть, вставляючи потрібні букви. Складіть з кількома прикметниками речення (на вибір).

Незрівня(н,нн)ий, невблага(н,нн)ий, неказа(н,нн)ий, незліче(н,нн)ий, нездола(н,нн)ий.

Картка № 3

Спишіть, вставляючи пропущені букви, розділові знаки; правильно вживайте в суфіксах прикметників *-н-* чи *-нн-*.

І все шумлять шумлять квартали там, де бе..смертн..м пам'ятник стоїть біля свяще(н,нн)их мурів «Арсеналу». (В. Сосюра.) Над веч..р(н,нн)..ми ланами грає сурма золота. (В. Сосюра.) Багато вогне(н,нн)их бур пронеслось над рідн..м Ки..вом. Вечір був чарів(н,нн)ий зоря(н,нн)ий пісе(н,нн)ий. (О. Гончар.)

2. Розподільний диктант.

— Запишіть прикметники у два стовпчики: у I — з однією буквою *н*; у II — з двома, поясніть орфограму.

Орлиний, солов'їний, кінний, лимонний, блакитний, блаватний, осінній, цінний, неказаний, незлічений, олов'яний, свячений, денний, шалений.

— Поясніть лексичне значення слова *блаватний* (застарілий прикметник до *длават*, *блават* — 1) волошка; 2) заст. шовкова тканина блакитного кольору; взагалі шовк; одяг із такої тканини).

3. Творча робота «Услід за автором».

— Використовуючи довідку, вставте потрібні прикметники, запропонуйте заголовок до тексту.

Більше розуму і хисту,
Талану без краю,
Мати душу ..., ...,
Вдачу ..., ... —
Ось чого бажаю.

...
 Не ходить рабом ...,
 Плачучи з одчаю,
 А з обличчям ..., ...,
 Бути ..., бути ... —
 Ось чого бажаю.

(Д о в і д к а: ясний, сильний, чистий, чесний, добрий, смілий, певний, мужній, відважний, плечистий, кременистий, милий, безсилий.)

УРОК № 76

Тема.	Написання складних прикметників через дефіс або разом.
Мета:	поглибити знання учнів про способи творення прикметників, зокрема про складання основ; пояснити правила написання складних прикметників разом та через дефіс, формувати вміння знаходити й виправляти помилки у написанні складних прикметників; доречно вживати складні прикметники у власному мовленні; виховувати любов до природи.
Обладнання:	підручник, алгоритм «Написання складних прикметників», дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

1. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Словниковий диктант.

Численний, здоровенний, бруквяний, верховинний, нескінченний, безкінечний, бездонний, безмірний, незмірний, щовечірній, щогодинний, повсякчасний, повсякденний, достеменний, олов'яний, самовіддане, неказанна.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Слово вчителя.

Діти, я нещодавно їхала у транспорті й побачила таке оголошення: «Куплю м'ясо-молочну, сільськогосподарську і птахотваринну продукцію». Я була неймовірно вражена цією безграмотністю. Скажіть, які правила порушив рекламодавець?

III. ФОРМУЛЮВАННЯ УЧНЯМИ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Творче спостереження з елементами аналізу. Робота в парах.

Завдання: прочитати текст, визначити, до якого стилю він належить. Що означає заголовок: тему чи основну думку? Виписати слова, які утворені способом основоскладання у два стовпчики: у I — пишуться разом; у II — окремо. Простежте закономірності.

Природні національні парки

Природні національні парки — це природоохоронні, *рекреаційні*, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення й ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Національними природними парками України є: Шацький, Подільські Товтри, Яворівський, Святогірський, Азово-Сиваський, Карпатський, Синевир та інші.

(Із книги «Світ моєї України».)

— Поясніть лексичне значення виділеного слова.

2. Робота з алгоритмом

Написання складних прикметників

1. Прикметник утворено від залежних чи незалежних одне від одного слів?

3. Робота за підручником.

- 1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 217.
- 2) Виконання вправ 465—467.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Зорово-слуховий диктант.

Білявий день втомився і притих,
і з глибини блакитного спокою
Прямує сонце тихою ходою
До роздоріжжя вечорів смутних,
Недовгий час спиняється у них,
Поломеніє пізньою красою,
Немов на обрій зводить за собою
Примари мрій криваво-золотих.
І дня нема. Та променисто-ніжний
На ясне небо, на простір надсніжний
Розлився світ і не пускає тьми,
Лиш місяць срібний тихше і смутніше
Ті ж візерунки темно-сині пише
На білих шатах пишної зими.

(П. Филипович.)

2. Гра «Півслова за тобою».

Ведучий читає першу частину складного прикметника, а учасники повинні швидко його закінчити і скласти з ним словосполучення.

Високо-; світло-; дорого-; звуко-; одно-; широко-; яскраво-; багато-; хлібо-; сонце.

3. Навчальне корегування.

Завдання: виправити помилки в реченнях. Записати, позначити орфограми.

1) Жовто-гаряча ягітка плода розкрилася, і с неї визирало блискуче вічко насіння. 2) Тут були темно зелені гарбузи у яскраво жовтих плямах були картаті, і смугасті, кругло-виді, і довгі. 3) Заяц лякливий,— затріщит млинок, косо-окий боягуз зараз же навтіки. 4) Це була звичайна стипова станція — біло-сніжна й самітна.

(За О. Донченком.)

4. Самостійна робота.

Задання: від поданих словосполучень та сполучень слів утворити складні прикметники, пояснити їх правопис.

I варіант:

Короткий час; знати край, красно мовити, подібний до купола, кривавий і червоний, круті гори, культура і побут, легко розчинити, Європа і Азія, Південна Осетія, народна поезія, висока якість.

II варіант

Лікувальний і профілактичний, знати мистецтво, середні віки, очистити нафту, осінь і зима, людина високої кваліфікації, 75 літ, відомий на весь світ, зовнішня політика, видобувати золото, Західний Сибір, червоний і білий.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

- 1) «Найважчим на уроці для мене було...»
- 2) «Я хочу навчитися...»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 31, вправа 468 або скласти словниковий диктант для товаришів для перевірки знань із теми «Написання складних прикметників» (16—20 слів).

УРОК № 77

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису природи.
Мета:	удосконалювати вміння учнів переказувати художні тексти, здатність усвідомлювати тему й основну думку висловлювання, відпрацьовувати текстотворчі вміння, удосконалювати культуру писемного мовлення; збагачувати словниковий запас школярів; виховувати любов до природи.
Обладнання:	підручник, репродукція картини А. Куїнджі «Місячна ніч на Дніпрі».

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ**

Бесіда.

- Яку будову мають тексти-описи?
- Які види опису вам відомі?
- Як будуються тексти-розповіді?
- З якою метою письменники вдаються до поєднання різних типів мовлення?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

1. Розповідь учителя.

1880 року у Санкт-Петербурзі було відкрито незвичайну виставку — виставку єдиної картини.

У затемненому залі демонструвалося нове полотно Архипа Куїнджі «Ніч на Дніпрі». З обох боків від картини було встановлено неяскаві лампи. В їхньому мерехтінні полотно видавалося вікном, розчиненим у чарівну українську ніч...

Місячне сяйво на полотні Куїнджі було таким природним, що приголомшена публіка чудувалася: як це зроблено? Підозрювали підступ. До чого тільки не додумувались спантеличені шанувальники! Говорили про кольорові скельця, кризь

які художник, малюючи, спостерігає природу. Фантазували про місячні фарби: проведи ними по полотну — враз засяють зорі... Дехто поривався перевірити, чи не сховано за картиною джерела освітлення.

Художник реготав, бо його віртуозність була результатом не стільки вродженого почуття кольору, скільки титанічної праці митця.

Діти, а ви хочете побачити це незвичайне полотно?

2. Демонстрація репродукції картини А. Куїнджі «Місячна ніч на Дніпрі».

IV. ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ УРОКУ

1. Читання тексту учнями.
(Підручник, с. 219, вправа 469.)
2. Визначення теми і головної думки тексту, добір заголовка.
3. Робота над визначенням стилю тексту.

Учні разом з учителем визначають стиль тексту, з'ясовують покладений в його основу тип мовлення та допоміжні типи мовлення.

4. Колективне складання плану тексту.

Орієнтовний план

- 1) Рідкісне ім'я та прізвище.
 - 2) Тернистий шлях талановитого юнака.
 - 3) Дивовижний талант.
 - 4) Неймовірна ніч на Дніпрі.
 - 5) Живе сприйняття картини.
5. Повторне читання тексту.
 6. Самостійна робота учнів над переказом на чернетці

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Запитання до учнів.

— Що вас найбільше вразило на уроці?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Відредагувати чорновий варіант, закінчити написання переказу.

УРОК № 78

Тема:	<i>Зв'язне мовлення. Особливості будови роздуму. Усний докладний переказ розповідного тексту, що містить роздум.</i>
Мета:	поновити в пам'яті учнів матеріал про особливості побудови роздуму, формувати вміння визначати складові роздуму; пояснити різницю між роздумом розгорнутим і стягненим; формувати вміння переказувати текст, що містить роздум; розвивати логічне та образне мислення, зв'язне мовлення; виховувати любов до природи, бережливе ставлення до землі.
Обладнання:	підручник, текст переказу.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Робота з текстом.

З а в д а н н я: прослухати текст, визначити тип мовлення, тему та головну думку.

Французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері писав: «Усі ми пасажери одного корабля, що називається Земля». Тому священний обов'язок усіх нас полягає у постійній турботі про благо нашого спільного дому, про його майбутнє. Обережно, чутливо, з любов'ю ставитися слід не лише до людини, а й до природи. Ставлення до природи є ознакою моральності й мірилом рівня культури людини.

Культурна, вихована людина завжди почуває постійний зв'язок із природою, ставиться до неї з позицій екології. Але коли цей зв'язок втрачено, наслідки можуть бути вкрай негативними. Дехто вважає: «Може, нічого й не трапиться, якщо я зламаю лише одну гілочку, зірву одну квітку, роздушу метелика, нап'юся березового соку». Такі «любители природи» здебільшого лише вряди-годи бувають у лісі, на березі ріки, і надто вихованими їх не назвеш. Напевно, й вам доводилося споглядати жахливі сміттєзвалища, випалені галявини,

поламани дерева і кущі, залишені ними після «чудово проведеного на природі часу».

(З підручника.)

— Визначте складові частини тексту.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 222.

2) Усне виконання вправи 476.

2. Прослуховування тексту.

Ми сидимо на березі моря. Мовчазно дивиться на нас місяць із темного неба. Світла смуга сріблястих плям віддаляється на чорній воді. З легеньким шурхотом ліниво знаходять на берег ледь помітні хвилі. Не ворухнуться дерева. Природа спить. Навіть прозорі хмари застигли у вишині.

Добре, що є Місяць, чи не так?

При місяцеві дивовижно добре мріяти.

Самі собою пишуться вірші на аркушах, осяяних його світлом. Але сам місяць завжди був недоступним для людини, загадковим...

Яке це щастя бути людиною, чи не так? Ну, а як ви гадаєте, навіщо люди летять у космос?

Може, на Землі стало тісно? Та ні. Місця скрізь скільки завгодно. Можливо, на Землі уже все зроблено-перероблено?

Також неправильно. Роботи скрізь багато. Може, летять по золото чи інші скарби? Ні! Людині не вистачає знань. Це тільки здається, що ми так багато знаємо. Тому що людина з кожним роком усе сміливіше, розумніше господарює на своїй планеті.

Досягнення людини величезні. І все ж цього мало. Наша Земля може дати нам набагато більше. Але щоб використати

її неоціненні багатства, нам необхідно вивчити природу Землі, порівняти її з іншими планетами, навчитися піклуватися про неї, любити, як живу істоту.

(За П. Клушанцевим.)

3. Бесіда за текстом.

— Визначте тему та головну думку висловлювання. Доберіть заголовок.

— Які типи мовлення поєднано в тексті?

— Перечитайте роздум, визначте його складові частини.

4. Складання плану.

Орієнтовний план

1) Вечір на березі моря.

2) Мрії під місяцем.

3) Навіщо люди летять в Космос?

4) Людині не вистачає знань.

5) Люди! Вивчайте Землю!

5. Усне переказування тексту.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Що нового ви дізналися на уроці?

— Покажіть за допомогою смайликів, як змінювався ваш настрій на різних етапах уроку.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Написати міні-твір-роздум «Земля — наш дім. Бережіть її!».

УРОК № 79

Тема:	Написання й відмінювання прізвищ.
Мета:	пояснити шестикласникам правила написання прізвищ прикметникової форми, вчити передавати на письмі засобами української графіки російські прізвища, обґрунтовувати вибір написання відповідним правилом; формувати вміння правильно відмінювати жіночі та чоловічі прізвища прикметникового типу; розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення; виховувати допитливість, зацікавленість історією своєї землі, назв, прізвищ; прищеплювати почуття поваги до свого роду.
Обладнання:	підручник, таблиця «Передача на письмі засобами української графіки російських прізвищ прикметникової форми»*.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

II. ОГолошення теми та мети уроку**III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

1. Запитання до учнів.

— Діти, скажіть, на вашу думку, як з'явилися прізвища?

2. Слово вчителя.

Чи знаєте ви, що наші прізвища виникли порівняно недавно? Князі Київської Русі мали тільки імена. Десь з XIII ст. до імен стали додавати прізвиська. І лише з кінця XVIII ст. в усіх верствах українського суспільства закріпилися постійні родові прізвища.

* Пономаренко В. М. Уроки морфології в школі: У двох частинах.— Ч. I: Іменник, прикметник, числівник, займенник.— К.: Партнер, 1997.— С. 63.

Найтиповіші українські прізвища утворилися за допомогою суфіксів *-енк(о)* і *-ук*. Колись вони виражали значення «син». Наприклад, Іваненко — син Івана, те саме значення мало прізвище Іванюк.

Прізвища походили від професії, прізвиська, місця проживання, національності тощо.

(За І. Вихованцем.)

— А яке походження вашого прізвища?

2. Колективна робота.

(Учні разом з учителем аналізують кілька прізвищ.)

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 224.

2. Колективний аналіз таблиці.

Передача на письмі засобами української графіки російських прізвищ прикметникової форми

Російська мова			Українська мова		
Прізвища в російському написанні	Звукове значення букви	Буква	Буква	Звукове значення букви	Прізвища в українському написанні
Бестужев, Чехов, Лермонтов	[э]	е	е	[е]	Бестужев, Чехов, Лермонтов
Ершов, Алексеев, Васильев	[йє]		є	[йє]	Єршов, Алексеев, Васильєв
Белов, Лесков, Потехин	[є]			[е]	Бєлов, Лєсков, Потєхін

Російська мова			Українська мова		
Прізвища в російсько-му написанні	Звукове значення букви	Буква	Буква	Звукове значення букви	Прізвища в українсько-му написанні
Огарёв, Шишмарёв	[o]	ё	ьо	[o]	Огарьов, Шишмарьов
Бугаёв, Соловьёв, Ёлкин	[йо]		йо	[йо]	Бугайов, Соловийов, Йолкін
Пугачёв, Ковалёв, Щипачёв	[o]		о	[o]	Пугачов, Ковшов, Щипачов
Семёнов, Фёдоров	[o]		е	[e]	Семенов, Федоров
Иванов, Николаев, Филиппов	[и]	и	і	[і]	Іванов, Ніколаєв, Філіпов
Воинов, Захарьин	[йи]		ї	[йі]	Воїнов, Захар'їн
Чичиков, Пуцин, Жилин	[и]		и	[и]	Чичиков, Пуцин, Жилін
Интересный		-ый	-ий		Інтересний
Горький		-ий	-ий		Горький
Крайний			-ій		Крайній
Полевой		-ой	-ой		Полевой
Белая		-ая	-а		Бела
Крайняя		-яя	-я		Крайня
Донской		-ск	-ської		Донської
Городецкий		-цк	-цький		Городецький

3. Робота за підручником.
Виконання вправ 479—481.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Практична робота.

— Запишіть прізвища учнів вашого класу, розподіливши на три групи: 1) прізвища іменникового типу; 2) прізвища прикметникового типу; 3) прізвища іншомовного походження.

2. Групова робота.

Завдання: записати 7—10 прізвищ відомих діячів української та світової культури, скласти усне висловлювання, використовуючи ці прізвища.

I група — письменники; II група — художники; III група — вчені.

3. Редагування й корегування речень.

1. Колеги по роботі поздоровили Олександра Алексієвича Ліхачьова з днем народження і вручили йому вітальну адресу. 2. На літературному вечорі приймали участь поети й письменники різних поколінь: Кисельов, Щіпачов, Фьодоров тощо. 3. Двері закриваються, слідує запинка — «Площа Тараса Шевченка». 4. Я люблю читати повісті Павла Григор'євича Тичина. 5. Мені ще з п'ятого класу запам'ятався в душу вірш Василя Симоненка «Цар Плаксій та Лоскотон».

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)
«Відкриттям на уроці для мене стало...»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 33, вправа 482, підготуватися до контрольної роботи.

УРОК № 80

Тема:	Тематична контрольна робота (диктант).
Мета:	з'ясувати рівень опанування теми «Відмінювання й правопис прикметників»; перевірити орфографічну та пунктуаційну грамотність учнів; розвивати вміння застосовувати на практиці теоретичні знання, аналізувати; виховувати патріотичні почуття, повагу до святинь українського народу.
Обладнання:	текст диктанту.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ****III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

1. Перше читання тексту диктанту вчителем.
2. Написання диктанту.

Корогва

Корогва — найбільша святиня українського козацтва. Під нею запорожці ходили через бурхливе Чорне море до стін столиці отоманської Порти — Константинополя. Переслідували ненависних ординців, які нападали на українські землі. Біля прапорів розгорталися найзавзятіші поєдинки. Втрата прапора для запорожця була поразкою.

На козацьких прапорах XVI—XVIII ст. зображувалися святі, сонце, місяць, зірки, зброя, те, що було на той час в українському фольклорі.

На корогвах, які супроводжували запорожців у походах у Крим, Туреччину, вишивали образ святої Покрови. Прапори з цим зображенням гордо майоріли над козацькими головами в походах під проводом Наливайка та Сагайдачного. Проте найпоширенішим було зображення козака. Воно стало

гербом Низового війська. Цей символ — лицар-воjak із шаблею на лівому боці і рушницею на лівому плечі — відомий ще з XVI ст.

(110 сл.)

(За В. Сергійчуком.)

3. Заключне читання тексту, його перевірка та самоперевірка.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Запитання і завдання учням.

— Чи справдилися ваші очікування від вивчення теми «Прикметник»?

— Заповніть таблицьку.

Добре засвоїв(ла)	Маю сумніви	Хочу дізнатися більше

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Випереджувальне завдання: на основі раніше отриманих знань скласти узагальнюючу таблицьку «Числівник» або лінгвістичну казку про числівник.

ЧИСЛІВНИК

УРОК № 81

Тема.	Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.
Мета:	сформувати уявлення учнів про числівник як частину мови, дати відомості про поділ числівників на групи за значенням та будовою; формувати вміння знаходити числівники в текстах; розвивати вміння використовувати числівники у власних висловлюваннях; розвивати логічне мислення, пам'ять; виховувати допитливість.
Обладнання:	підручник, узагальнююча таблиця «Числівник».

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Робота з текстом.

— Прочитайте текст. Визначте тему та головну думку, доберіть заголовок. Поясніть свій вибір.

Перші механічні візники з'являються з появою двигунів. Наприклад, першим таксі можна вважати англійський електричний Bersly Humming Bird, який з'явився у 1897 р. Він працював на сорока батареях, які забезпечували йому швидкість 14,4 км/год та пробіг п'ятдесят кілометрів на одній підзарядці батарей.

Цікаво, що саме тоді з'явилися перші закусочні для водіїв, де можна було швидко й дешево перекусити та трохи відпочити. Одним з головних правил цих закладів було те, що там не можна було продавати і вживати алкогольні напої.

Перші закусочні являли собою темно-зелені дерев'яні павільйони. Ідея їх створення належала лорду Шефтсбері. У Лондоні з того часу збереглося тринадцять таких закусочних, які працюють до наших днів.

(Із книги «Легкові автомобілі, автобуси, вантажівки».)

— Знайдіть числівники. На що вони вказують? Яку синтаксичну роль виконують у реченні?

II. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Завдання учням.

— Прочитайте фразеологізми. Поясніть значення кожного з них. Вкажіть числівники та знайдіть «зайве» слово. Доведіть свою думку.

Десять раз торгуй, а раз купуй.

Говорить п'яте через десяте.

Зробить на копійку, а розмов на п'ятак.

2. Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Що ви очікуєте від вивчення розділу «Числівник»?

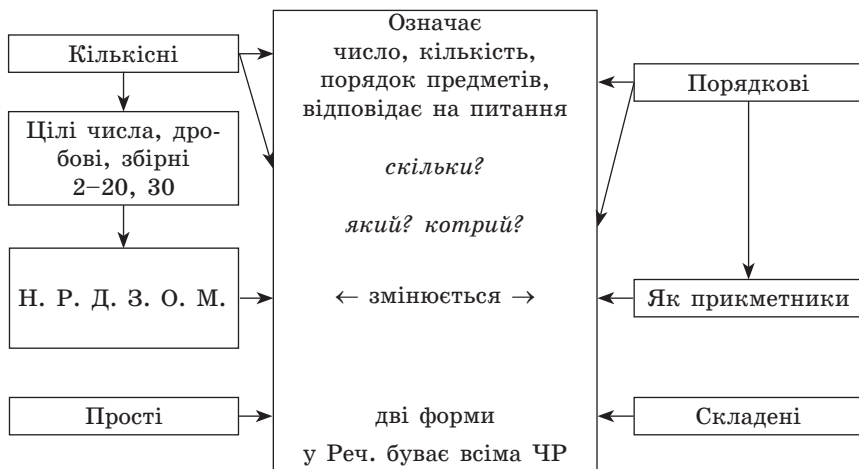
IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя.

(Розповідь поєднується з елементами бесіди, учитель використовує узагальнюючу таблицю «Числівник»*.)

* Пономаренко М. В. Уроки морфології в школі.— С. 148.

Числівник СЗЧМ

2. Самостійна робота.

1) Робота за підручником. Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 226—228, зіставити матеріал підручника з розповіддю учителю та таблицею «Числівник».

2) Складання зв'язної розповіді на тему «Числівник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль».

3. Робота за підручником.

Виконання вправ 484 (усно), 486 (письмово).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Практична робота.

— Прочитайте виразно текст. Випишіть числівники і визначте, до яких розрядів вони належать. Окремо виписати іменники з числовим значенням.

Живучі назви

Перші назви з'явилися тисячі або десятки тисяч років тому. Минав час. Змінювалися природні умови і заняття людей, відбувалися жорстокі війни, переселялися народи.

І все це залишило свій слід у назвах. Найвідоміші власні назви — це назви річок і населених пунктів, міст і сіл. Тільки в Україні є понад двадцять дві тисячі річок і понад тридцять п'ять тисяч населених пунктів. А якщо врахувати назви окремих гір, горбків, ярів, долин тощо, то мова йтиме про мільйони назв.

Степи заселялися порівняно недавно, у вісімнадцятому—дев'ятнадцятому століттях. Тому й поселення називалися часто-густо від імені першого населення. Отак і виникли сотні сіл з однаковими назвами: Іванівка, Михайлівка, Андріївка тощо. На тисяча дев'ятсот сорок сьомий рік було назв, утворених від імені Іван, понад триста, від імені Петро — щось до чотирьохсот!

(М. Фененко.)

2. Гра «Хто більше?».

— Пригадайте й запишіть фразеологізми з числівниками *один, два, три, сім*.

— Назвіть пісні, де в назвах є числівники.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Що нового про числівник як частину мови ви дізналися на цьому уроці?

— Які особливості мають числівники при визначенні роду, числа й відмінка?

— Яку синтаксичну роль виконують числівники в реченні?

— До якої частини мови належать слова *десяток, сотня, половина, чверть*?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 34, вправа 487; започаткувати проект «Числівники у нашому житті», збирати інформацію про роль числівників у різних галузях науки, техніки, повсякденному житті.

УРОКИ № 82—83

Тема.	Кількісні й порядкові числівники. Числівники прості, складні і складені.
Мета:	поглибити й систематизувати знання учнів про числівник як частину мови, навчити розрізняти кількісні та порядкові числівники, дати відомості про числівники, що означають цілі та дробові числа, про збірні числівники, пояснити відмінність між числівниками простими і складеними; удосконалювати вміння розпізнавати числівники в текстах, правильно вживати цю частину мови; розвивати культуру мовлення, виховувати любов до свого роду, народу, Батьківщини.
Обладнання:	підручник, узагальнююча таблиця «Числівник», дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКІВ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Зв'язна розповідь «Числівник як частина мови» з використанням узагальнюючої таблиці «Числівник».
3. Робота з текстом.

— Прослухайте текст, визначте тему та головну думку висловлювання. Випишіть числівники у два стовпчики: у I — відповідають на питання *скільки?*; у II — відповідають на питання *котрий?* Зробіть висновок.

Сім поколінь

Колись в українців було звичаєве правило, що зобов'язувало кожного знати свій рід до сьомого коліна. Перше коліно — я; друге — батько й мати; в третьому — два дідусі і дві бабусі; в четвертому — чотири прадіди й чотири прабабусі; в п'ятому — вісім прапрадідів і вісім прапрабабусь; у шостому — шістнадцять пращурів, шістнадцять пращурок;

у сьомому коліні ми нараховуємо тридцять два пращури і стільки ж пращурок. Отже, на дереві твого роду тридцять дві гілки материнських і тридцять дві — батьківських. Разом — шістдесят чотири.

Це число в міфології знаменує Всесвіт.

(З «Українського народного календаря».)

II. ОГолошення теми та мети уроків

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Слово вчителя.

Діти, перевіряючи домашнє завдання, я натрапила на таку роботу: «Я народився двадцятьвосьме люте тисячу дев'ятсот дев'яностовосьмого року».

Допоможіть мені, будь ласка, виправити помилки. Яких правил та відомостей про числівник не знав учень?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота в групах.

Учні об'єднуються в п'ять груп, кожна група опрацьовує теоретичний матеріал (протягом 6—7 хвилин) і презентує результати роботи однокласникам.

За значенням і граматичними ознаками числівники поділяються на кількісні (відповідають на питання *скільки?*) і порядкові (відповідають на питання *котрий?*).

За значенням власне кількісні числівники поділяються на такі групи: 1) власне кількісні; 2) неозначено-кількісні; 3) збірні; 4) кількісно-дробові.

Кожний розряд числівників має певні граматичні особливості.

Матеріал для I групи

До групи власне кількісних числівників належать такі, що називають точно окреслену кількість саму по собі, поза зв'язком з відповідними предметами (*тридцять поділити на п'ять буде шість*), або кількість тих чи інших предметів (*десять будинків*). Власне кількісні числівники синтаксично пов'язуються з іменниками, що підлягають лічбі (*один трак-*

тор, сім тракторів). Виражаючи лексично кількість, вони не вживаються в одинні або множині. Лише числівник *один* має форму множини (*одні двері, одні сани*). Не мають вони і роду. Тільки числівник *один* може вживатися з іменниками всіх трьох родів: числівники *два* і *дві, обидва* і *обидві, півтора* і *півтори* поєднуються відповідно з іменниками чоловічого (*два роки*) і жіночого (*дві, півтори хлібини*) родів.

Числівники тисяча, мільйон, мільярд мають значення роду та числа і відмінюються так само, як іменники.

Матеріал для II групи

Неозначено-кількісні числівники означають неточно визначену, загальну кількість: *багато, небагато, кілька, кількасот*. Кількісне означення цих числівників виявляється при зіставленні їх з власне кількісними, у сполученні з конкретними предметами, наприклад: *Я склав план реконструкції кількох площ і вулиць міста.* (О. Довженко.)

Неозначено-кількісні числівники співвідносяться з деякими прислівниками і займенниками, наприклад: *багато читає* (прислівник), *багато птахів* (числівник). Неозначено-кількісні числівники вживаються в усіх стилях мови, за винятком числівників *кільканадцять* і *кількадесят*, що вживаються переважно в розмовно-побутовому усному мовленні.

Матеріал для III групи

Збірні числівники означають кількість предметів як їх сукупність: *двоє дівчат, десятеро учнів*. До збірних числівників в українській мові належать: *двоє (двійко), троє (трійко), четверо..., дванадцятро..., двадцятро* і *тридцятро*. Сюди належать і слова, що означають парність: *обидва, обидві, обоє*.

Збірні числівники мають обмежену сполучуваність з іншими словами. Зокрема, вони вживаються з: а) множинними іменниками: *двоє дверей, троє саней*; б) іменниками чоловічого і спільного роду, що означають особу: *п'ятеро друзів*; в) іменником *діти*: *двоє дітей*; г) особовими займенниками: *нас троє; їх п'ятеро*. Збірні числівники найчастіше вживаються у розмовному та художньому стилях і не властиві науковому й офіційно-діловому стилям.

Матеріал для IV групи

Кількісно-дробові або дробові числівники означають не цілі, а дробові величини в поєднанні з цілими числами або без них. Оформляються дробові числівники сполученням кількіс-

них та субстантивованих порядкових числівників, наприклад: *три четвертих (3/4), п'ять і шість десятих (5,6)*.

Дробові числівники найчастіше вживаються в точних науках (математиці, фізиці, хімії тощо), властиві науковому, частково офіційно-діловому стилям. Наприклад: *Уздовж дороги, як штучна загорожа, тягнуться кактуси до двох цілих і п'яти десятих метра заввишки*.

Матеріал для V групи

Порядкові числівники легко пов'язуються з іменниками і завжди узгоджуються з ними в роді, числі й відмінку. Деякі вчені відносять порядкові числівники до групи порядкових прикметників.

Майже всі порядкові числівники утворюються від основи відповідних кількісних за допомогою закінчень *-ий; -а; -е: п'ять — п'ятий, тринадцять — тринадцята*.

Порядкові числівники відмінюються, як прикметники.

Складні порядкові числівники не слід змішувати зі складними прикметниками, першою частиною яких є числівник.

Порівняйте

Складні порядкові числівники	Складні прикметники
чотирьохсотий	чотириярусний
дев'ятнадцятитисячний	дев'ятнадцятиповерховий
сімдесятимільйонний	сімдесятилітній

2. Презентація навчального матеріалу.

3. Колективна робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 228—229.

2) Виконання вправ 489, 492—493.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тренувальна вправа.

Завдання: утворити за поданим зразком власне кількісні, збірні, дробові і порядкові числівники.

Зразок: 2 — два — двоє — одна друга — другий.

4, 6, 8, 9, 11, 14, 30.

2. Робота з текстом.

Завдання: прочитати, визначити тип та стиль мовлення тексту, усі числівники записати словами, визначити їх розряд та вид за будовою. Дібрати заголовок, переказати текст.

Наша країна має чи не найбільше право називатися європейською. Адже саме в Україні поблизу села Ділове біля Рахова (Ужгородський район Закарпатської області) знаходиться географічний центр Європи.

Україна розташовується на південному заході Східно-Європейської рівнини, або, як співали колись кобзарі, «проти сонця, головою до Чумацького Воза, ногами до синього моря».

Площа України — 603 700 км². За територією серед країн планети Україна посідає 39 місце у світі, покриваючи 0,6 відсотка суші та 5 відсотків площі Європи. Наша Батьківщина — найбільша з європейських країн, територія якої повністю лежить в межах однієї частини світу. II місце за величиною посідає Франція, III — Іспанія. Площа України вдвічі більша за площу Польщі, у 5 разів — за площу Греції і у 20 разів — за площу Бельгії.

У нашої країни багато сусідів, а її кордон — один з найдовших кордонів у Європі — 6500 кілометрів (приблизно 1/6 довжини земного екватора).

(Із книги «Світ моєї України».)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 34, вправа 495 або скласти дерево свого роду, вказавши в ньому імена по батькові, прізвища та дати народження членів власної родини. Цифри записати словами. Продовжити роботу над проектом.

УРОКИ № 84—85

Тема:	Відмінювання кількісних числівників.
Мета:	навчити учнів відмінювати прості, складні та складені кількісні числівники, вчити правильно вживати числівники в мовленні у формах непрямих відмінків, формувати вміння визначати орфограму «Буква м'який знак у числівниках», обґрунтовувати вибір написання відповідним правилом; розвивати мислення, пам'ять, удосконалювати культуру усного й писемного мовлення; виховувати любов до рідної землі, повагу до символів українського народу.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Диктант з коментуванням.

Завдання: числівники підкреслити, визначити розряд за значенням та вид за будовою. Відгадати загадки.

- 1) Плету хлівець на четверо овець, а п'ята — окремо. (*Руквиця.*)
- 2) П'ять льохів, а одні двері. (*Рукавичка.*)
- 3) Сімсот поросят на кілочку висять. (*Квасоля.*)
- 4) Тридцять два білих братці сидять у темній в'язниці. (*Зуби.*)

II. ОГолошення теми та мети уроку
III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання.

— Діти, де, на вашу думку, правильно записано числівники, а де помилково?

*П'яти учнів чи п'ятьох учнів
Восьмидесяти чи вісімдесяти відсотків
Не вистачає сто чи ста відер води
О десятій вечора чи в десять вечора*

— Що ми повинні вивчити на уроці? Навіщо вам потрібні ці знання?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота за підручником.

1) Опрацювання таблиць відмінювання та іншого теоретичного матеріалу, с. 232—233, 235—236, 238.

2) Виконання вправ 498 (усно), 500 (письмово).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тренувальні вправи.

Завдання: прочитати й записати словами числа та умовні позначення. Пояснити зв'язок іменників з числівниками.

Зразок: 1,5 кг — одна ціла і п'ять десятих кілограма, півтора кілограма.

1/3 м; 1/4 км; 150 га; 15 см; 1,25 т; 1/2 ц; 0,37 га; 1,5 хв; 140,7 %; 16,9 дм.

Завдання II: розкриваючи дужки, скласти словосполучення. Числа написати словами. Обґрунтувати правильність ужитих відмінкових форм іменників при числівниках.

1. Бачу (3, дівчина). 2. Зустрічаємо (4, болгарин). 3. На фермі (742, теля) і (43, лоша). 4. Купив (2, плоскогубці). 5. Відремонтувати (3, двері). 6. Купив (2, чобіт). 7. На скелі (3, орля). 8. Збудували (4, дитячий ясла). 9. Проголосувало (4673, громадянин).

Завдання III: виправити помилки в написанні і вживанні числівників.

П'ятидесяти, півтора тисячі, восьмидесятий, нуль цілих і дві десяті, мільйонний, чотири сьомі, в десять ранку, без п'яти одинацята, чотирнадцять годин і сім хвилин.

Завдання IV: записати математичні вирази словами, поставивши їх у потрібній формі, дати відповіді.

- 1) $9721 + 999 =$
- 2) Скільки разів у 78755 поміститься 1175
- 3) $7753 - 7111$
- 4) Якщо 940 скласти з 780, то буде 1720

2. Вибірково-розподільний диктант.

— Випишіть числівники, згрупувавши їх за значенням. Вкажіть відмінок кожного числівника. Провідмініяйте підкреслений числівник. Вкажіть слова іншомовного походження.

Священне дерево слов'ян

Наша українська земля з давніх-давен славилася своїми лісами. Загалом у них зростає понад тридцять деревних порід, окрасою яких є могутні дуби. Недарма у слов'ян дуб вважався священним. На Володимирській гірці в Києві ріс колись такий велетенський, який могли обхопити, взявшись за руки, аж одинадцятьох людей! А дуб, змальований ще Т. Шевченком, який зріс на схилах Кирилівського яру на Чернігівщині! Тут збиралися воїни Богдана Хмельницького, гайдамацькі загони... Дубу вже понад 1100 років. Його висота — майже тридцять метрів, а діаметр — понад вісім з половиною. Шість разів цей дуб уражала блискавка, а він залишився живий.

Помічено здавна, що дуб може жити дуже довго. Виявляється, він має особливі захисні механізми. Наприклад, напровесні дуб не потерпає від затоплення річковими водами, згубними для інших дерев. Буває, що наприкінці весни, коли дуб тільки-но розпустився, на нього нападає гусінь і знищує все листя. Якесь інше дерево загинуло б, але не дуб! Він має бруньки про запас, які так і називаються — сплячі. Минає трохи часу, і на дубі знову зеленіє молоде листя.

Звичайно, не всі дуби однакові. В Україні поширені три види дуба: звичайний, скельний та пухнастий. Улюблені місця зростання у них різні.

(З календаря.)

— Прослухайте текст ще раз, перекажіть його близько до тексту.

3. Робота за підручником. Складання і розігрування діалогів.

Виконання вправ 522—524.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Презентація окремих частин проекту «Числівники в нашому житті».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 35, вправа 513 або виконати завдання для тих, хто любить фантазувати (підручник, с. 239).

УРОК № 86

Тема:	<i>Зв'язне мовлення. Усний твір-роздум про вчинок людини.</i>
Мета:	поновити в пам'яті учнів матеріал про особливості побудови твору-роздуму; вчити складати усне та письмове висловлювання на основі власних спостережень, добирати мовні засоби відповідно до стилю і типу мовлення, аналізувати явища життя, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок; розвивати вміння здійснювати змістово-композиційний і мовний аналіз художнього твору розповідного характеру з елементами роздуму; виховувати порядність, силу волі, відповідальність за свої вчинки, дружелюбність.
Обладнання:	підручник, кольорові аркуші паперу, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Проблемні завдання і запитання.

— Згадайте особливості побудови роздуму (теза → докази і аргументи → висновок).

— Як ви думаєте, що ми називаємо вчинком? Чи будь-яка наша дія називається вчинком?

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Колективна робота.

— Прочитайте висловлювання, оберіть те, яке вам ближче за уподобаннями. Вислів поясніть.

«Скільки чеснот у людини, стільки і вад. Ніхто не народжується без вад. Але порочним стає той, хто їх терпить».

(З давньоіндійського епосу.)

«Особистість людини — це сад, а наша воля — його садівник».

(В. Шекспір.)

«Життя довге, якщо воно повне. Вимірймо його вчинками, а не часом».

(Сенека.)

IV. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Робота за підручником.

1) Усне виконання вправи 518.

2) Ознайомлення з тлумаченням слова *вчинок*.

3) Читання тексту вправи.

Запитання до учнів: який із варіантів закінчення цієї історії вибрали б ви? Як би вчинили ви, коли б така історія трапилася з вами?

4) Усне виконання вправи 520.

5) Ознайомлення з планом побудови твору-роздуму про вчинок людини.

2. Бесіда.

— Як ви вважаєте, що таке дружба?

— Чи можна жити без друга, дружби?

— Чи може бути у людини багато друзів?

— Чим відрізняються слова «друг» і «справжній друг»?

3. Проблемне запитання до учнів.

(Використовується інтерактивний метод «Мозковий штурм».)

«Яким ви хочете бачити свого друга?» або «Яким повинен бути справжній друг?»

4. Бесіда.

— Якою повинна бути людина, що відповідала б цим вимогам? (Ідеальною.)

— Але, як відомо, ідеальних людей немає. Чи значить це, що справжнього друга мати просто неможливо?

— Чи пробачили б ви друга, якщо б він учинив негідно?

5. Складання усного твору-роздуму.

— За поданим планом (с. 241—242) скласти усний твір про вчинок вашого знайомого, сусіда, однокласника, який вам особливо запам'ятовся. Дайте свою оцінку вчинкові.

6. Заслуховування та аналіз творів.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Завдання учням.

— На різнокольорових аркушах паперу записати відповідь на питання: «Який життєвий урок ви винесли із цього заняття?»

(Діти читають відповіді, а вчитель розташовує їх на дошці у вигляді фундаменту.)

— Я сподіваюся, що ці ваші висновки стануть надійним фундаментом ваших стосунків із людьми. І щоб він був міцним, треба, аби серце було чистим, душа — щирою, а вчинки — гідними поваги і наслідування.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Написати твір-роздум на одну з тем, вміщених у рубриці «Завдання підвищеної складності» (с. 242) або виконати вправу 521.

УРОК № 87

Тема:	Відмінювання порядкових числівників.
Мета:	навчити учнів відмінювати порядкові числівники; звернути увагу на вживання порядкових числівників на позначення часу та дат в усному й писемному мовленні; розвивати логічне мислення; формувати навички діалогічного спілкування, удосконалювати культуру мовлення; виховувати повагу до історичного минулого нашого народу.
Обладнання:	підручник, таблиця «Котра година?», дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Бесіда за питаннями.
 - У чому полягає відмінність між кількісними і порядковими числівниками?
 - Як змінюються порядкові числівники?
 - Які особливості зв'язку числівників з іменниками?

II. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ**III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

1. Гра «Хто більше?».
 - Доберіть стійкі словосполучення, які містять порядкові числівники.
(На сьомому небі. Перше слово найдорожче. Одну біду перебуду, а друга готова, я ще й цюю перебуду, коли я здорова.)
2. Проблемне запитання.
 - Яку роль виконують порядкові числівники у мові?

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Пояснення вчителя.

Порядкові числівники відмінюються, як прикметники.

Числівники *перший*, *другий* відмінюються, як прикметники твердої групи, а числівник *третій* — як прикметники м'якої групи.

Форми порядкового числівника залежать від того іменника, з яким він пов'язаний: *другий номер*, *треті двері*, *першою спробою*, *у двадцятих роках*.

Складні порядкові числівники, що закінчуються на *-отий*, *-тисячний*, *-мільйонний*, *-мільярдний*, пишуться одним словом: *двохсотий*, *трьохтисячний*. Такі числівники можуть мати більше двох коренів.

У складених порядкових числівниках відмінюється лише остання частина: *тридцять четвертого*, *тридцять четвертому*.

2. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 243—245.

2) Виконання вправ 526 (усно), 528—529 (письмово).

3. Опрацювання таблиці «Котра година?».

Котра година?	Запам'ятайте!	О котрій годині?
01.01 — одна хвилина на другу	01.00 — перша година	01.00 — о першій годині
01.05 — п'ять хвилин на другу	01.15 — чверть на другу	10.00 — о десятій годині
01.25 — двадцять п'ять хвилин на другу	01.30 — пів на другу	10.25 — о десятій годині двадцять п'ять хвилин
01.48 — за дванадцять хвилин друга	14.00 — друга година дня	01.15 — о чверть на другу
01.58 — за дві хвилини друга	07.00 — сьома година ранку	01.30 — о пів на другу
	19.00 — сьома година вечора	

4. Робота за підручником.
Виконання вправи 531.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тренувальна вправа.

З а в д а н н я: розкрити дужки, записавши час словами.

1) Учора (07.30) ми приїхали до Києва. 2) 08.00 ми поїхали на річковий вокзал. 3) 08.30 сіли на пароплав. 4) 09.00 пішли снідати до ресторану. 5) Зараз рівно (18.15). 6) (17.00) ми побачили Канів. 7) (19.15) група пішла на Тарасову гору. 8) З (20.00 до 21.45) ми знову були на пароплаві.

2. Складання діалогів.

Т е м и д і а л о г і в

- 1) Що сьогодні по телебаченню?
- 2) Мої улюблені телепередачі.
- 3) Розклад руху автобусів (потягів, літаків).
- 4) Кіноафіша.
- 5) Плани на день.

3. Навчальне редагування.

1) Позавчора я тримав повідомлення про грошовий переказ, але до цих пір не можу його отримати із-за поганої роботи пошти. 2) Сьогодні перше люте — мій День народження. 3) Розповідаючи друзям про давню пригоду, Мишкові здавалося, що все те відбувалося не в далекі роки, а ось тепер. 4) Мій літак відправляється у сім годин двадцять хвилин на восьму. 5) Будьте такі добрі, скажіть, як потрапити на майдан Свободи?

4. Робота з текстом.

З а в д а н н я: виразно прочитати текст. Визначити його тему та головну думку. Скласти план та усно переказати текст.

Усі цифри на позначення порядкових числівників записати словами.

Підкреслений числівник провідмінювати та розібрати як частину мови.

У Крим по сіль

В Україні з давніх часів сіль цінувалася на вагу золота. Центром солеваріння було прикарпатське місто Коломия, а пізніше, коли ця територія відійшла до Польщі, її стали возити з Криму. Привозили сіль чумаки. Початки чумацтва сягають дуже давніх часів — періоду Київської Русі. Як свідчить літописець, у XII ст. на Дністрі під час великої повені сто маж із сіллю змило водою. «І була від того велика смута по всій землі Руській». Проїжджаючи тисячі кілометрів, терплячи спеку і спрагу у південних степах, постійно наражаючись на небезпеку, протягом чотирьох століть, з XVI до XIX, постачали чумаки в Україну цей дорогоцінний скарб, без якого не обходилась жодного дня жодна родина.

До речі, татари, які постійно нападали на валки чумаків, також були зацікавлені в цьому промислі, адже він давав їм великі прибутки. Тому, як тільки наставав сезон заготівлі солі, урядовці кримського хана самі запрошували чумаків. Так, *25 червня 1764 р.* Баба-Іман писав до кошового отамана Запорозької Січі: «Благодарення Богу, його Святим проізволінем, сего году, уже вистояніє своє зделав, соль проізошла ізобільно противу прошедшаго году: как обичай, сіла хорошо. Да притому ж води і трави очень спокойні нині для чумаков, а для скотини кормов достане... Причому прошу в незамедленії чумаков присилать за соллю».

(З календаря.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключне запитання до учнів.

— Які особливості відмінювання порядкових числівників?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 36, вправа 533 або скласти режим дня, використовуючи числівники на позначення часу.

УРОК № 88

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Замітка в газету типу роздуму про вчинок людини.
Мета:	поглиблювати знання учнів про публіцистичний стиль та його жанри; ознайомити учнів з особливостями побудови замітки типу роздуму, формувати вміння висловлюватися через періодику, зокрема в жанрі замітки; розвивати логічне та образне мислення, виховувати активну громадянську позицію, небайдужість, відповідальність.
Обладнання:	підручник, таблиця «Публіцистичний стиль», пам'ятка «Як працювати над заміткою».

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Бесіда.

- Що ви знаєте про публіцистичний стиль мовлення?
- В яких жанрах цей стиль реалізується?
- Що таке замітка, які бувають замітки за змістом?

II. ОГолошення теми та мети уроку
III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Слово вчителя.

Діти, готуючись до уроку, я знайшла у методичній літературі* замітку, яка мене надзвичайно вразила. Прослухайте її, будь ласка.

Півторагодинна операція тяжко травмованого хворого закінчилася пізньої ночі. Переконавшись, що життя пацієнта поза небезпекою, завідувач стаціонарного відділення Калуського територіального медичного об'єднання Івано-Франківської області Василь Питник впав біля операційного стола непритомний.

* Глазова С. П., Дика Н. М. Рідна мова. 6 клас: Плани-конспекти уроків.— Харків: Ранок: Веста, 2003.— С. 186.

Оглянувши хірурга, збентежені колеги виявили в нього кілька переломів ноги, перелом двох ребер, а також легкий струс мозку. Як з'ясувалося, ці страхітливі травми лікар дістав по дорозі в лікарню, впавши на неосвітленій вулиці до відчиненого каналізаційного люка.

— Дайте оцінку вчинкові хірурга.

IV. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Ознайомлення з таблицею.

Публіцистичний стиль

Жанри, в яких стиль реалізується	Мета мовлення	Сфера вживання	Мовні особливості стилю
Виступ Нарис Стаття Замітка Фейлетон Інтерв'ю Памфлет	Обговорення, відстоювання і пропаганда важливих ідей	Громадсько-політичне життя	Суспільно-політична лексика, емоційно забарвлені слова, риторичні запитання, тон мовлення пристрасний, оцінний (іронія, захоплення, гнів)

2. Робота за підручником.

- 1) Усне виконання вправи 536.
- 2) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 248.
- 3) Усне виконання вправи 537.

3. Робота з пам'яткою.

Як працювати над заміткою

- 1) Доберіть тему, яка б зацікавила всіх.
- 2) Визначте адресата і мету мовлення.
- 3) Сформулюйте основну думку.
- 4) Чітко продумайте композицію замітки.
- 5) Добирайте переконливі докази.
- 6) Дотримуйтеся відповідного стилю і типу мовлення.
- 7) Дбайте про мовленнєве оформлення замітки.

4. Робота над складанням замітки.

— Уявіть собі, що ви журналісти. Складіть замітку про якусь важливу подію у житті класу чи школи або вчинок учня (вчителя, друга, сусіда тощо).

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Чи зацікавила вас журналістська робота?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Виконати завдання для тих, хто любить фантазувати та мріяти (с. 248). Розробити макет власної газети чи журналу для підлітків.

УРОК № 89

Тема:	Творення числівників. Морфологічний розбір числівників.
Мета:	пояснити шестикласникам походження та творення числівників; удосконалювати вміння правильно писати складні та складені числівники, доречно використовувати їх у власному мовленні; відпрацювати вміння здійснювати морфологічний розбір числівників; виховувати повагу до власного роду.
Обладнання:	пам'ятка «Навчаючись — учусь», індивідуальні картки, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Слово вчителя.

Діти, чи знаєте ви, що систему числівників українська мова в основному успадкувала від давньоруської, однак для одиниць вищого розряду давньоруська мова мала свої назви: 10 000 — тьма; 100 000 — леґіон, 1 000 000 — леорд, 10 000 000 — ворон, 100 000 000 — колода.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Використовується метод «Навчаючи — учусь» («Броунівський рух»).

Кожен учень отримує картку з інформацією, що стосується теми уроку та пам'ятку. Протягом трьох хвилин учні читають матеріал, а вчитель мусить перевірити, чи розуміють діти прочитане. Після цього вони ходять по класу і знайомлять однокласників зі своєю інформацією. Завдання полягає в тому, щоб поділитися власним фактом і самому отримати інформацію від максимальної кількості учнів. Після завершення інтерактивної вправи учні відтворюють отриману інформацію.

П а м ' я т к а

Навчаючи — учусь!

Такий вид навчальної діяльності надає вам можливість взяти активну участь у навчанні та передачі своїх знань іншим людям, у цьому випадку своїм однокласникам під час уроку. Ваша робота буде організована так:

- Після того як вчитель назвав тему та мету уроку і роздав вам картки із завданням, вам потрібно ознайомитися з інформацією, що міститься на вашій картці.
- Якщо вам щось незрозуміло, запитайте про це та перевірте у вчителя, чи правильно ви розумієте інформацію.
- Вам необхідно ознайомити зі своєю інформацією інших однокласників. Підготуйтеся до передання цієї інформації іншим у доступній формі.
- Ви маєте право говорити тільки з однією особою. Ваше завдання полягає в тому, щоб поділитися своєю інформацією з іншими учнями та самому дізнатися про певну інформацію від них.

- Уважно слухайте інформацію інших, намагайтеся отримати і запам'ятати якомога більше інформації, за необхідності зробіть короткі нотатки.
- Коли всі поділилися та отримали інформацію, розкажіть у класі, про що ви дізналися від інших.

Картка № 1

Числівник *один* успадкований українською мовою із давньоруської. Форми цього числівника в давньоруській мові становили закономірний розвиток спільнослов'янських форм *јединъ, једина, једню*. Сучасні українські форми *два, дві* утворилися від давньоруських *дѣва, дѣвъ*.

Картка № 2

Числівники від *п'яти до десяти* за походженням є іменниками з числовим значенням. У давньоруській мові за допомогою числівника *десять* здійснювалася лічба від одинадцяти до ста.

Числівники *одинадцять—дев'ятнадцять*, так само як і назви десятків та сотень, у сучасній українській мові є складними. У давньоруській мові вони були складеними і являли собою сполучення назв на означення одиниць у Н. в. з прийменником *на* та М. в. одн. іменника (*три на десять*).

Картка № 3

Числівники *двадцять—сто*. Назви десятків і сотень у давньоруській мові утворилися способом множення. До складу цих словосполучень входять назви одиниць, що показують кількість десятків і сотень (*три десятє, п'ять десять*). *Сорокъ* — у давньоруській мові мало значення «сорочка, мішок». У *сорокъ* вміщалося сорок соболиних або кунячих шкурок — повний комплект для пошиття шуби. Згодом іменник *сорок* набув абстрактного значення числа.

Картка № 4

У давньоруській мові складені числівники утворювалися шляхом з'єднання простих і складних числівників за допомогою сполучників і прийменників. Протягом XIV—XV ст. сполучники і прийменники поступово зникають зі складу числівників.

Картка № 5

Збірні числівники творяться від основ кількісних числівників, що позначають цілі числа у межах двох десятків та числівника *тридцять*, за допомогою суфікса *-оє* (*двоє, троє*) та *-єро* (*четверо*). Іноді збірні числівники утворюються за допомогою суфіксів *-ко, -ечко* (*двійко, троєчко*).

Картка № 6

Порядкові числівники утворюються від основ кількісних числівників за допомогою закінчень *-ий; -а; -е* прикметників твердої групи без особливого суфікса при ствердінні кінцевого приголосного основи. Порядкові числівники *перший, другий* мають інші основи, ніж відповідні кількісні числівники.

Порядкові числівники *двохсотий—дев'ятисотий* утворюються шляхом складання форми родового відмінка відповідного кількісного числівника з порядковим числівником *сотий*. Порядкові числівники *тисячний, мільйонний, мільярдний* утворені за допомогою суфікса *-н-*.

Картка № 7

Дробові числівники складаються з двох слів — власне кількісного і порядкового (*сім дев'ятих, дві сотих*), за винятком невеликої кількості простих і складних числівників, що виражають дробові поняття іншими засобами (*пів, півтора, третина, чверть*).

V. СПРИЙНЯТТЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Переклад українською мовою.

З а в д а н н я: перекласти текст, числівники записати словами, підкреслити числівники, усно визначити спосіб творення, виконати морфологічний розбір двох числівників.

Счет и деньги в Шумере

Задолго до появления монет люди пользовались в торговых расчетах различными предметами.

Ранними формами денег были рис в Китае, зубы животных в Папуа Новой Гвинее, кусочки горного хрусталя в Гане.

В Шумере уже 3000 лет до н. э. знали серебряные монеты и умели вести им счет. Денежные расчеты велись по законам, принятым царем Хаммурапи.

Например, если врач вылечивал человеку сломанную кость, то больной должен был отдать ему 5 сиклей серебра. Если враг своими неумелыми действиями причинял смерть волю или овце, то он должен был отдать хозяину животного $1/4$ его цены.

Шумеры в те давние времена считали шестидесятками. Следы шестидесятеричной счетной системы сохранились до наших дней в делении часа на 60 минут и минуты на 60 секунд.

(А. Форошук.)

— На якому з уроків ви знайомилися із законами царя Хаммурапі («Етика», урок № 1). Згадайте деякі з них.

2. Робота з текстом.

— Уважно прослухайте уривок вірша І. Драча. Визначте його основну думку і сформулюйте її двома-трьома реченнями. Поясніть, у якому значенні вжито виділені слова. Числівник *сто* розберіть морфологічно.

Балада роду

В мого роду сто доріг.
 Сто століть у мого роду,
 Вичовганий старий поріг
 Старій бабі в нагороду.
 Сива стежка в сто доріг
 Розплітається од хати.
 Сто віків мій вік застріг
 Сиву хату розхитати.
 Сто скажених сивих бід

Та й сушило ж роду воду.
 Та не висхне зроду рід
 Ні в погоду, ні в негоду.
 Внучок тупцю тупотить,
 Тупцю, тупцю, тупцю, хлопче,
 Сто стежин у світ лежить,
 Він — стопершеньку протопче...

3. Презентація матеріалів проекту, розпочатого під час початку вивчення теми «Числівник».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Яка форма роботи на уроці найбільше сподобалася, яка була найважчою?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготуватися до тематичної контрольної роботи з теми «Числівник», повторити § 34—36.

УРОК № 90

Тема:	Тематична контрольна робота (диктант).
Мета:	з'ясувати рівень засвоєння учнями теми «Числівник»; розвивати логічне мислення, пам'ять; удосконалювати навички самостійної роботи; виховувати любов до мистецтва, повагу до митців.
Обладнання:	текст диктанту.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Написання диктанту.

Король вальсу

Батько і син Штрауси поділили між собою XIX століття: батько творив у першій половині століття, син — у другій.

Спізнавши не тільки славу, але й зрадливу долю музиканта, Штраус-батько був проти музичних занять сина.

Але Штраус-син пішов проти волі батька і перевершив його за всіма статтями. Прожив на тридцять років більше, поза сумнівом, був значно талановитішим і не тільки написав удвічі більше танців (майже п'ятсот), але до того ж прославився як автор шістнадцяти прекрасних «танцювальних» оперет.

Популярність вальсів Йогана Штрауса-сина була просто неймовірною. Варто було один раз прозвучати «На прекрасному голубому Дунаї» або «Казкам Віденського лісу», як задушевні мелодії цих вальсів починали наспівувати всюди. Не випадково Й. Штрауса називають «Королем вальсу».

(110 сл.)

(Із журналу.)

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Чи справилися ваші очікування від вивчення теми «Числівник»?

— Чи сподобалося вам розробляти проект про роль числівників?

— Запропонуйте варіанти проектних робіт, які можна розробити у 6 класі.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти 4—6 тестових завдань для перевірки знань з теми «Числівник».

ЗАЙМЕННИК

УРОК № 91

Тема:	Займенник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням.
Мета:	поглибити і систематизувати знання учнів про займенник як частину мови, зокрема про його загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль; навчити розпізнавати займенники, визначати граматичні ознаки, правильно вживати цю частину мови в усному та писемному мовленні; розвивати мислення, пам'ять; виховувати любов до Батьківщини, її природи, повагу до духовних та матеріальних скарбів.
Обладнання:	підручник, узагальнююча таблиця, кодоскоп.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Робота з текстом.

(Текст спроектовано на дошку через кодоскоп.)

Випишіть із тексту слова, які вказують на предмети чи ознаки, не називаючи їх. Як ми називаємо таку частину мови?

Степи

Казкову чарівну силу мають степові простори. Глянеш у високе небо над ними — і бачиш, як у блакитному свічаді, віки давноминулі, коли тут у битвах за Матір-Україну писала історію козацька шабля і народжувалася, щоб ніколи не вмерти, козацька слава.

А ще в тому блакитному небесному *свічаді* відбивається за далекими морями-океанами другий край землі, куди впродовж цілого століття закидала доля дітей України, а вони й на чужині не відреклися матері і навіки вписали в книгу нового краю своє українське ім'я.

І бачу я з сонячних степів на далеких слідах, які сто років тому прокладали в канадських преріях на просторах Альберти перші поселенці з України дивний пам'ятник, єдиний у світі. Це не лицар у залізних латах, не цар на здичавілому коні над Невою, не *можновладець*, а велетенська Писанка зоріє в небесах, як душа України, краса України. І видно її веселкові узорі в білих українських хатах, і стеляться вони, як спориші, на стежках, якими споконвіку ходив рід до роду, і сонячно світяться у Дніпрі, як *пречиста* вічність нації.

(За Я. Гояном.)

— Поясніть лексичне значення виділених слів, доберіть до них синоніми.

— До якого стилю належить цей текст?

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

1. Проблемні запитання.

— Чому, на вашу думку, займенник належить до самостійних частин мови, адже він лише вказує на особи, предмет, ознаку чи кількість, але не називає їх?

— Яку роль виконують займенники у мові?

2. Опитування «Закінчіть речення».

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)
«Що ви очікуєте від вивчення теми „Займенник“?»

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

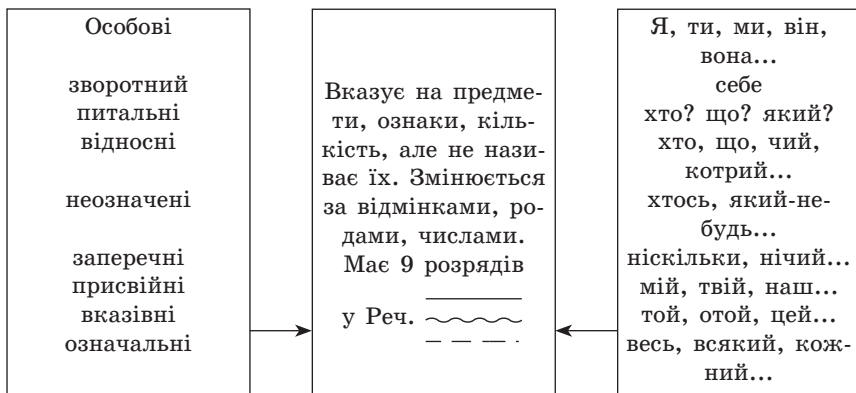
1. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 251.

2) Виконання вправи 538 (усно).

2. Робота з узагальнюючою таблицею*.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Займенник
СЗЧМ

— Прочитайте текст, випишіть з нього словосполучення, до яких входять займенники, визначте їх синтаксичну роль.

Зразок: в її віршах — у віршах — чиїх? — означення.

Леся Храплива — поетеса з Канади. В її віршах відчуваємо, як далеко від нашої землі раділи тій незалежності, яку проголосила в Києві Центральна Рада своїм Універсалом 22 січня 1918 року. Та, на жаль, недовгою була тодішня державна самостійність України.

І ось 24 серпня 1991 року було прийнято Акт про проголошення незалежності України. Його підтвердив всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Цей день ми урочисто святкуємо тепер як День Незалежності України.

— Поясніть уживання в тексті великої літери і вкажіть слова іншомовного походження.

2. Вибірковий диктант.

Завдання: виписати особові займенники.

І виріс я на чужині, і сивію в чужому краї... Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш... Поплив човен в сине

* Пономаренко В. М. Уроки морфології в школі. — С. 188.

море, а воно заграло. Чи ми ще зійдемося знову, чи вже навіки розійшлись? Вона все ходить, з уст ні пари. Заспіває та й згадає, що він сиротина.

(Із творів Т. Шевченка.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Колективна робота.

— Прочитайте висловлювання та скажіть, чия вина в тому, що виникло непорозуміння. Яка його причина?

Учень у майстра

Повчав майстер учня, як обробляти деревину: «Дивись, я обрізую кору, потім покладу деревину на пеньок. Як тільки махну головою, вдар по ній сокирою».

Учень точно виконав вказівку — влучив майстра по голові. Щастя, що не тим боком.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти висловлювання на тему: «Що я люблю найбільше у світі» (4—5 речень). Використати займенники.

УРОК № 92

Тема:	Особові займенники і зворотний займенник <i>себе</i> .
Мета:	дати учням відомості про особові займенники та зворотний займенник <i>себе</i> , навчити правильно їх відмінювати; розвивати культуру усного й писемного мовлення, виховувати впевненість у собі, прагнення самореалізуватися.
Обладнання:	підручник, узагальнююча таблиця, дидактичний матеріал.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАЬ УЧНІВ

1. Бесіда.

— Дайте визначення займенника. Розкажіть про займенник як частину мови, користуючись таблицею.

— Назвіть розряди займенників.

— З якою метою займенники вживаються у мовленні?

2. «Запитання-жарти».

1) Які два займенники заважають автотранспортові? (Я — ми.)

2) Які три займенники найчистіші? (Ви — ми — ті.)

3) Який займенник у спорті може задовольнити уболівальників? (Нічия.)

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання до учнів.

— Діти, недавно мені надійшла листівка. Вітали учні зі святом. Ось послухайте:

Шановна Тетяно Миколаївно!

Вітаємо з Великоднем, бажаємо щастя, здоров'я, довголіття, творчого натхнення. Хай у серці завжди буде світло, любов та гармонія. Нехай здійсняться усі бажання й задуми.

— Як на вашу думку, чого бракує цьому привітанню? (Особових займенників.)

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя.

Особові займенники (*я, ми, ти, він, вона, воно, вони*) вказують на осіб, істот, предмети, явища, поняття. Займенники *я, ми* вказують на особу мовця, *ти, ви* — на адресата мовлення, решта займенників (*він, вона, воно, вони*) вказують на третю особу, яка не бере участі у розмові, або на предмет, про який говорять.

Зворотний займенник *себе* вказує на відношення виконавця (суб'єкта) дії до самого себе.

2. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 252—253.

2) Виконання вправ 541, 543.

3. Пояснення вчителя.

Займенники характеризуються досить розгалуженою системою відмінювання, що пояснюється їх співвіднесеністю з різними частинами мови й власним значенням.

Як видно з наведених зразків (підручник, с. 253), для відмінкових форм особових займенників характерний суплетивізм, тобто в непрямих відмінках ці займенники мають іншу основу, ніж у називному. У непрямих відмінках після прийменників у займенника *він* (*вона*, *воно*, *вони*) з'являється приставний *н*: *до нього*, *з нею*, *при них*. Не додається *н* до займенників *його*, *їх*, *її*, якщо вони мають присвійне, а не особове значення. Порівняйте: *узав його зошит*, *прийшли до нього*. Зворотний займенник не має форми називного відмінка.

4. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 254—255.

2) Виконання вправ 545 (усно), 546 (письмово).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тренувальні вправи.

Завдання I: утворити словосполучення із займенником *ви* та словами, вказаними в дужках, і записати. Пояснити вживання форм множини для висловлення пошани.

Ви (раді, радий), ви (готовий, готові), ви (сумна, сумні), (моя, мої), ви (рідна, рідні), ви (така, такі) (хороша, хороші), ви (якісь, якийсь) (невеселий, невеселі).

Завдання II: списати, розкриваючи дужки, дібрати потрібну форму займенника, обґрунтувати свій вибір.

У (його, нього) немає ні хвилини вільного часу. Для (нього, його) це завдання не цікаве. Завдяки (ній, їй) ми швидко

дісталися до міста. Навколо (їх, них) чувся дитячий гомін. Моя сестра старша за (неї, її) на сім років. Ми були біля (його, нього) майже дві години.

Завдання III: прочитати фразеологізми, правильно наголошуючи зворотний займенник. З'ясувати значення наведених зворотів. Скласти 3—4 речення, одне з них розібрати за членами речення.

Видати себе з головою; вірний собі; в'язи собі скрутити, забивати собі голову, зарубати собі на носі, землі під собою не чути, знати собі ціну, собі на умі, показати себе, пробивати собі дорогу, не по собі.

2. Творча робота

— Складіть, вживаючи займенники, усний твір «Знайди себе».

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Гра «Хто більше».

— Пригадайте якнайбільше сталих словосполучень, прислів'їв, загадок, рядків з пісень, які містять особові та зворотний займенники.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти невелику біографічну розповідь про себе, використавши особові та зворотний займенник або скласти завдання для однокласників із теми «Займенник».

УРОК № 93

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Твір-оповідання за жанровою картиною
Мета:	удосконалювати уміння аналізувати твори живопису; вчити учнів «читати» жанрову картину, створювати за її змістом оповідання; збуджувати творчу уяву дітей; виховувати любов до рідної мови, пошану до історії та культури свого народу.
Обладнання:	репродукція картини І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові», книги-альбоми «Харківський художній музей», «З української старовини».

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

1. Робота з текстами.

Завдання: прочитати. Який із текстів можна вважати оповіданням? Свою думку аргументувати. Визначити в оповіданні композиційні елементи: зав'язку, кульмінацію та розв'язку.

1) Козацьке військо з усіх сторін обложило Збараж. Скликав Хмель своїх полковників на раду й мовив:

— Пан вельможний Ярема Вишневецький просить прислати в замок послів для переговорів. Мабуть, задумав щось хитре підступний Ярема...

Задумались одчайдушні козацькі голови.

Тут вийшов уперед славний лицар Морозенко. Поклонився товариству і промовив:

— Пошліть мене, батьку Хмелю, і ви, чесне товариство, до пана Вишневецького!

Настав ранок. Сивим конем у товаристві двох козаків їхав Морозенко до Збараського замку на розмову з ляхами. Вжахнулися шляхтичі й скипіли ненавистю. Дали знати Яремі.

Морозенко їхав повільно. Ще мить — і відчинять перед ним браму замку. Тут зірвався вітер, зайшло сонце за хмару. Посипались на послів Хмельницького ворожі кулі. Одна куля влучила в серце Морозенка. Похитнулось козацьке тіло. Та не впав Нестор, випростався він у сідлі, і провіз кінь його такого ще кілька кроків. Поховалися налякані шляхтичі. Ще крок-два — і похилився лицар славний. Умер Морозенко в сідлі.

Повезли козаки гвалом тіло полковника до козацького табору. Заплакав гірко гетьман Хмельницький над своїм улюбленцем. Наказав урочисто поховати Морозенка. Схилилися додолу стяги, лунали постріли з мушкетів і самопалів. Нишком витираючи сльози, козаки йшли за труною.

(Народна творчість.)

2) Серед воєначальників Богдана Хмельницького на особливу увагу заслуговує корсунський полковник Станіслав Морозенко. Пісня «Ой Морозе, Морозенку» та кілька згадок про нього в польських хроніках — ось усі джерела літопису цієї історичної постаті.

Станіслав Павлович Мрзовицький (таке його справжнє прізвище) походив з галицько-волинської шляхти. Він був сином підстарости Тереховлянського. Здобув блискучу освіту. По завершенню навчання був «покойовим дворянином» польського короля Владислава IV. З невідомих причин молодий шляхтич розриває із своїм оточенням. Весна 1648 року поставила його перед новим вибором: він переходить на бік повсталого народу. Очевидно, з цього часу і стає відомим у нашій історії під іменем Морозенка.

2. Бесіда.

- Що називається оповіданням?
- Назвіть відомі вам оповідання.
- Які типи мовлення поєднуються в оповіданні і якому з них надається перевага?
- Які композиційні елементи оповідання?
- Звідки письменники беруть сюжети для своїх творів?
- Звідки черпають сюжети для своїх творів художники, скульптори, кінематографісти?

III. ОГолошення теми та мети уроку

IV. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Слово вчителя.

Представники різних видів мистецтва різними засобами зображують життя людей (учитель демонструє репродукції творів живопису, графіки, скульптури). Картина статична, вона зображує один момент, мить, вибрану художником із життя, та момент цей — найвиразніший, найхарактерніший, найважливіший у розвитку подій. Дивлячись на картину (скульптуру), ми можемо здогадатися, що було до моменту, зображеного митцем, що буде після нього.

«Застиглими оповіданнями» є картини побутового жанру. Жанр — багатозначне слово. Одне з його значень — «живопис на побутові теми, картини побутового сюжету».

Для жанрових картин характерне зображення людського побуту. Художників, що зображують сцени із життя людей, називають жанристами.

2. Демонстрація репродукцій.

Учитель демонструє репродукції жанрових творів Т. Шевченка, М. Пимоненка, С. Васильківського, П. Крамського.

3. Повторення відомостей про оповідання.

4. Розглядання репродукції картини.

Учні розглядають репродукцію картини І. Ю. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові».

5. Слово вчителя.

Часом важко провести чітку межу між жанровими картинами та картинами історичного жанру. Скажімо, полотно І. Рєпіна є історичним, оскільки розповідає про подію із життя історичної особи — Івана Сірка (хоч відповідь козаків султанові вважається зразком фольклору), правдиво зображує певну історичну добу. Водночас картину можна вважати твором побутового живопису, оскільки вона реально зображує сцену козацького побуту.

6. Повідомлення учня.

Ілля Юхимович Рєпін — видатний український живописець. Народився в сім'ї військового поселенця 25 липня

(5 серпня) 1844 року в Чугуєві. Дитячі та юнацькі його роки пройшли у приміській слободі Чугуєва Осинівка, де майбутній художник вперше відчув потяг до творчості та створив свої перші роботи. 1859 року став самостійним митцем, працював в іконописних артілях у Куп'янському повіті та Воронежській губернії. У 1853 році приїхав до Петербурга і через рік після занять у рисувальній школі вступив до Петербурзької академії мистецтв. У 1893 році Рєпін стає дійсним членом академії мистецтв, у 1894—1907 рр.— професором, а з 1898 р.— ректором.

Творча, педагогічна і громадська діяльність художника пов'язана з Україною. Рєпін часто приїздив до рідного Чугуєва, бажаючи у живому єднанні з народом знайти теми та образи для нових картин. У 1880-ті роки Ілля Юхимович створює свої знамениті картини та численні портрети. Багато уваги приділяв митець рисувальній школі М. Д. Раєвської-Іванової в Харкові. На українську тему живописець написав твори «Українська селянка» (1880), «Портрет Т. Шевченка» (1888), «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» (1878—1891), «Вечорниці» (1881) тощо. Дружив художник з М. Кропивницьким, М. Мурашком, Д. Яворницьким. І. Ю. Рєпін нерідко виступав як критик, письменник. Його літературні роботи зібрані у книзі спогадів «Далекое близкое».

Востаннє Рєпін приїхав до Чугуєва у 1914 р., він хотів побудувати «Діловий двір», але йому перешкодила війна.

Помер митець 29 вересня 1930 р. у селищі Куаккала, тепер смт Рєпіно Санкт-Петербурзької області.

1675 рік. Турецький султан Мохамед IV зажадав від запорожців, щоб вони припинили наскоки на землі кримського хана, який був у васальній залежності від нього. На той час Україна була роздвоєна і управлялася двома гетьманами — правобережним і лівобережним. Петро Дорошенко, мріючи за турецькою допомогою об'єднати під своєю булавою обидві частини України, став під протекторат султана Мохамеда IV. Проти цього рішуче повстала Запорозька Січ на чолі зі своїм славним кошовим Іваном Сірком. Саме на цей час припадає і можливе звернення султана до запорожців і легендарна відповідь йому січового козацтва.

Хоч сам лист-відповідь у всіх своїх варіантах є, очевидно, пізніший літературний витвір, а не історичний документ, проте він добре відбиває вдачу і дух тих одчайдушних і самовідданих вояків, які, за висловом Рєпіна, «прирекли себе... на захист усіх дорогих інтересів своєї вітчизни».

12. Слово вчителя.

Хочете почути, що ж написали наші герої?

(Учитель зачитує текст (за джерелом: Нудьга Г. Листування запорожців з турецьким султаном.— К., 1963 — С. 5 та співомовку С. Руданського «Ахмет III і запорожці»)).

7. Бесіда за картиною.

— Кого з відомих історичних осіб зробив художник персонажем свого полотна?

— Коли й де відбувається зображена подія?

— Який загальний колорит твору?

— Якій темі присвячена картина?

— Що зображено на передньому плані полотна?

— Які деталі дають характеристику епохи, відтвореної на художньому полотні?

— Які фарби і тони переважають?

— Що зображено на задньому плані картини?

— Який настрій викликає цей твір мистецтва?

— Згадайте художньо-документальну повість І. Шаповала «У пошуках скарбів». Що митець розповідає нам про історію створення цієї картини?

8. Складання плану оповідання за картиною.

(План складається таким чином, щоб його пункти відповідали певним композиційним елементам.)

Орієнтовний план оповідання

(Записується на дошці і в зошити.)

Експозиція Запорозька Січ — козацька вольниця.

Зав'язка Козаки отримали лист від султана з пропозицією підкоритися йому.

Кульмінація Обурилися запорожці.

Розв'язка Козаки складають відповідь.

9. Словникова робота.

Завдання I: розтлумачити значення слів:

Свита — 1) селянський верхній одяг із домашнього грубого сукна;

2) чоловічий полушубок без лацканів зі стоячим смушевим коміром.

Жупан — верхній чоловічий одяг. *Кунтуш* — верхній одяг темно-синього кольору з галунами та китицями. *Мушкет* — вид вогнепальної зброї. *Хоругва* — військовий бойовий прапор.

Завдання II: дібрати лексичний матеріал:

а) Синоніми:

козаки — статечні, озброєні, веселі, браві;

обличчя, погляди — лукава посмішка, дошкульний погляд, пронизливий, зосереджені, волелюбні, горді;

б) Ключові слова:

Студент-татарин і важка кремезна постать у червоному жупані, в смушевій шапці і з шаблюкою збоку; бравий козак з чорними довгими вусами, з великим оселедцем, закладеним за вухо; молодий красень з благородними рисами обличчя; козарлюга; славетний кошовий отаман Запорізького війська Іван Сірко з демонічним виразом очей, з люлькою в роті, у шапці, критій чорним сукном і підбитій сірим смушком.

10. Колективне складання усного твору-оповідання.

11. Повідомлення учня.

Як народилися славнозвісні «Запорожці».

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Написати твір-оповідання «Перед картиною І. Ю. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові».

УРОКИ № 94—95

Тема:	Питальні, відносні, вказівні й означальні займенники.
Мета:	домогтися усвідомлення учнями особливостей вживання, творення й відмінювання займенників вказаних розрядів; формувати вміння доречно вживати їх у власному мовленні; розвивати культуру усного й писемного мовлення, логічне й образне мислення, пам'ять; виховувати відповідальність за справу, вміння працювати в команді.
Обладнання:	підручник, папір, маркери різного кольору, магніти, дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКІВ

I. ОГолошення теми та мети уроків**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

Робота в групах. Лексична розминка.

(Учні об'єднуються в чотири групи. Використовується інтерактивна технологія «Чотири кути». У чотирьох кутках висять аркуші паперу, учні знаходяться біля них.)

Завдання: за дві-три хвилини записати якнайбільше словосполучень або речень, що містять займенники.

I група — сталих словосполучень. (*Наприклад: Брати себе в руки. Нічого подібного. Скільки завгодно. Ніякою мірою тощо.*)

II група — прислів'їв та приказок. (*Не все те золото, що блищить. На тобі, небоже, що мені не гоже. Яка совість, така й честь і т. ін.*)

III група — рядки з народних пісень. (*«Ой не світи, місяченьку, не світи нікому...», «Кину кужіль на полицю, сама піду на вулицю», «Ти до мене не ходи, куций, коротенький».*)

IV група — народні загадки. (*Хто завжди правду каже? (Дзеркало.) Що за штука і день, і ніч стука? (Годинник.) Що у світі найшвидше? (Думка.)*)

Через визначений час учні підходять до іншого аркуша паперу і виконують (додають своє) завдання наступної групи. Діти йдуть за годинниковою стрілкою. Коли шестикласники виконали всі чотири завдання, підраховується загальна кількість записаних одиниць. Виграє група, яка згадала найбільше словосполучень та речень із займенниками.

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота в групах.

Завдання I: опрацювати теоретичний матеріал за підручником, скласти опору (схему, алгоритм, таблицю тощо) і пояснити опрацьовану тему іншим учням.

I група — Питальні займенники. Опрацювати теоретичний матеріал, с. 258, 260; виконати вправу 554.

II група — Відносні займенники (с. 258, 260, вправа 556).

III група — Вказівні займенники (с. 268—269, вправа 578).

IV група — Означальні займенники (с. 269—270, вправа 581).

Завдання II: кожна група складає завдання однокласникам з тієї теми, яку опрацьовувала (вправа, кросворд, творчий диктант тощо).

2. Виконання завдань інших груп.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

Гра «Розділіть приз».

— Уявіть собі, що ваша група отримала приз: гігантську соковиту солодку полуницю. Розділіть її між членами групи відповідно до їх внеску в роботу, результативності. Поясніть, чому саме так ви поділили приз?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити § 39, 42. Намалювати карту фантастичної лінгвістичної країни, у якій живуть займенники різних розрядів. Спираючись на теоретичні відомості про цю частину мови, розказати про закони цієї країни. Або скласти таблиці відмінювання вказівних та означальних займенників.

УРОКИ № 96—97

Тема:	Заперечні й неозначені займенники. <i>Ні</i> в заперечних займенниках. Дефіс у неозначених займенниках.
Мета:	ознайомити шестикласників із заперечними й неозначеними займенниками, їх значенням, морфологічними ознаками, синтаксичною роллю в реченні, навчити правильно утворювати й відмінювати займенники цих розрядів; розвивати логічне мислення, пам'ять, орфографічну вправність; виховувати любов до мистецтва.
Обладнання:	підручник, таблиця «Творення заперечних та неозначених займенників», дидактичний матеріал.

 ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Бесіда.
 - Що таке питальні займенники?
 - Як розрізнити питальні та відносні займенники? Наведіть приклади.
 - Як змінюються питальні займенники?

II. ОГолошення теми та мети уроків**III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

Проблемне запитання.

— Діти! На вашу думку, як пов'язані знання про питальні займенники з темою, що буде розглядатися сьогодні?

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Опрацювання теоретичного матеріалу.
 - 1) Робота з підручником, с. 261.

2) Робота зі схемою.

Творення заперечних і неозначених займенників

Заперечні	Питальні		Неозначені
ніхто	хто		дехто
ніщо	що	$\overline{\text{де-}}$, аби-, будь-	абищо
ніякий	$\overline{\text{ні}}$ + який +	казна- або	\Rightarrow казна-який
нічий	чий	$\widehat{\text{сь}}$; небудь-	чийсь
	скільки		хтозна-скільки

2. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 262.

2) Виконання вправ 560, 563—564.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тренувальні вправи.

Завдання I: до поданих займенників дібрати антоніми.

Хтось, якийсь, котрийсь, для когось, щось, дещо, в якомусь, чийсь, дехто, у чомусь.

— Складіть речення із займенниками *хтось* або *щось*, *дехто* або *дещо* та з їхніми антонімами. Яка закономірність простежується в будові цих речень?

Завдання II: переписати речення. На місці крапок поставити пропущені букви. Розкрити дужки, правильно написати займенники. Неозначені займенники підкреслити.

1) Чує Микола крізь ле..кий сон, що яка(сь) дівчина співає тонким голосом пісню. (І. Нечуй-Левицький.) 2. Соломія ладна була за що(небудь) учепитися, аби напасти на Остапові сліди. (М. Коцюбинський.) 3. Ляля органічно не т..рпіла (будь)якого бруду. (О. Гончар.) 4. Від люд..с..кого розуму важко (будь)що ..ховати. (П. Загребельний.) 5. Може, тут треба тільки що(небудь) одігнути, що(сь) підкрутити. (С. Васильченко.)

2. Порівняльна робота.

— Порівняйте неозначені займенники в українській та російській мовах.

<i>Російська мова</i>	<i>Українська мова</i>
Кто-нибудь, кто-либо	Абихто
Что-нибудь, что-либо	Абищо
Какой-нибудь, какой-либо	Абиякий, будь-який
Кое-кто, кое-что	Дехто, дещо
Некоторый	Деякий
Невесть кто, невесть что	Казна-хто, хтозна-що
Кто-нибудь, что-нибудь	Хто-небудь, що-небудь
Кто-то, что-то, нечто	Хтось, щось
Какой-то	Якийсь

3. Переклад українською мовою.

З а в д а н н я: перекласти, виписати займенники, розібрати морфологічно.

Врубелю был дан великий дар подлинного художника. Ему суждено было сказать о жизни, о людях то, что никем не было сказано, и говорит так, как никто до него не говорил.

И нужно ли удивляться тому, что Врубеля постигла судьба многих талантов: при жизни он не был понят, и даже люди, чуткие к искусству, по-настоящему признали его лишь тогда, когда его путь был закончен.

(По С. Дружинину.)

4. Усний переказ тексту.

— Прослушайте текст, визначте тему та головну думку висловлювання. Який тип мовлення покладений в основу?

Українець, що здивував світ

Роботи Миколи Сядристого об'їхали увесь світ. Найбільше його творчість вражає ті народи, які мають навички копіткої ручної праці, наприклад японців.

Основний принцип — нічого штучного, тому найбільше майстра цікавлять природні матеріали. Будь-яка насінина, по-перше, є гарною від природи, по-друге, довговічною. У єгипетських пірамідах знайдено якесь зерно, що чудово збереглося до наших днів, хоч і пролежало там тисячі років.

Маєстро примудрився зробити з половинки макової зернини чудове гніздечко для трьох золотих пташенят. Створив зі шматочка вишневої кісточки портрет-барельєф Соломії Крушельницької: розмістив його на мініатюрному метеоритику.

Майстер перед початком роботи мусить все пропилососити: деякі його твори такі дрібні, що можуть загубитися серед порошинок. З-поміж створених Сядристим див — найменший у світі електричний годинник, якого він уставив замість ока золотій бабці. А ось золотий сервіз на цукровій піщинці навіть не можна покласти на якусь серветку чи хусточку, бо кавничок і бокальчики проваляться крізь волокна тканини.

(140 сл.)

(За О. Лань.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКІВ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

§ 40, вправа 565.

УРОК № 98

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Повідомлення на лінгвістичну тему.
Мета:	поглибити знання учнів про особливості побудови усного повідомлення на лінгвістичну тему; ознайомити шестикласників з підвидами наукового стилю: власне науковим, науково-навчальним, науково-популярним, удосконалювати вміння аналізувати мовні явища, узагальнювати, робити висновки; вчити створювати повідомлення на лінгвістичну тему, дотримуючись стильових і типових ознак мовлення; розвивати мислення школярів; виховувати наполегливість у навчанні.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

I. ОГолошення теми та мети уроку**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАЬ УЧНІВ**

Робота за підручником.

— Прочитайте текст вправи 566, визначте стиль висловлювання, свою думку доведіть. Які різновиди наукового стилю вам відомі?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ****1. Підготовка до створення повідомлення.**

Завдання: прочитати план учнівського повідомлення (вправа 567) на лінгвістичну тему, дібрати приклади, сформулювати висновки, скласти і виголосити повідомлення на лінгвістичну тему «Спільне і відмінне між питальними і відносними займенниками».

2. Робота над повідомленням «Спільне і відмінне в іменника і займенника».**1) Складання плану.****Орієнтовний план****1. Схожість між іменником і займенником:**

- а) відмінювання;
- б) зміна за числами;
- в) роль у реченні.

2. Відмінність:

іменник

- а) приналежність до певного роду;
- б) ...
- ...

3. Висновок.

— Доповніть план матеріалом, який необхідний для розкриття теми.

2) Створення повідомлення.

3) Заслуховування, аналіз і оцінювання учнівських відповідей.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Яке з повідомлень вам найбільше сподобалося? Чим саме?

— Які найпоширеніші недоліки в роботі ви помітили?

— Чого ви навчилися в процесі роботи над створенням повідомлення на лінгвістичну тему?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 568.

УРОК № 99

Тема:	Присвійні займенники. Морфологічний розбір займенників.
Мета:	ознайомити учнів з матеріалом про присвійні займенники, їх значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль; удосконалювати вміння знаходити присвійні займенники в текстах, правильно вживати їх у власному мовленні; навчити правильно відмінювати займенники вказаного розряду; розвивати культуру мовлення; виховувати любов до птахів.
Обладнання:	підручник, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

Заслуховування та рецензування повідомлень на лінгвістичну тему «Спільне й відмінне між заперечними й неозначеними займенниками».

II. ОГолошення теми та мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Проблемне завдання.

— З'ясуйте, чому займенники у наведених реченнях утруднюють сприйняття змісту, і зробіть висновок.

1) Обличчя наших футболістів, хоч вони були і замурзані і з побитими колінами, світилися радістю. 2) Дівчата вручили переможцям квіти. Вони були схвильовані.

IV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Пояснення вчителя.

Присвійні займенники вказують на приналежність якогось предмета певній особі. Вони, як і прикметники, змінюються за родами, числами і відмінками. Наприклад: В ідеї нашій, в нашій праці, в нашій сміливості — сила наша. (*М. Коцюбинський.*)

2. Робота за підручником.

1) Опрацювання теоретичного матеріалу, с. 265—266.

2) Виконання вправ 571—573.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розподільний диктант.

З а в д а н н я: розподілити подані словосполучення та фразеологізми на три стовпчики: у I — із присвійним значенням, у II — із вказівними займенниками; у III — із присвійними; визначити відмінки займенників.

Знати собі ціну, показати себе на ділі, твої вікна, наша вулиця, мій підручник, у твоєму класі, рушник моєї мами, у вашій оселі, у цієї дівчини, тих зошитів, того ж літа, твої очі, своя сорочка ближче до тіла.

— Поясніть значення фразеологізмів, уведіть їх до самостійно складених речень.

2. Робота за підручником.

1) Ознайомлення із послідовністю розбору займенника як частини мови, с. 271.

2) Виконання вправи 586.

3) Читання та складання діалогів із займенниками. Усне виконання вправ 575—577.

3. Навчальне редагування тексту.

З а в д а н н я: відредагувати текст. Там, де це необхідно, замінити у реченнях іменники, прикметники, числівники займенниками, уникаючи при цьому повторень.

Голуб — він один з найперших птахів, приручених людиною. Довірливістю і лагідністю, належною йому, голуб здобув у людини глибоку симпатію.

У Персії поштово-голубині станції густою мережею вкривали цілу країну. Голубиний зв'язок використовувався виключно для державних потреб.

Єгипетські мореплавці, вони робили рейси між багатьма портами, використовували голубів для зв'язку з батьківщиною. У греків згадані крилаті вісники відігравали велику роль під час Олімпійських ігор. Голубів використовували для оповіщення про здобуття перемоги.

У 1870 році обложений Париж не втрачав зв'язку із зовнішнім світом тільки завдяки поштовим голубам. Хто його знає, скільки голубів здійснювало даний зв'язок. До кінця облоги працювала крилата пошта, незважаючи на факт, що пруссаки почали використовувати тренованих яструбів та соколів для знищення крилатої пошти.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключна бесіда.

— Чи справдилися ваші очікування від вивчення теми «Займенник»?

— Які теми ви засвоїли повністю, а де маєте сумніви?

— Поміркуйте, яку наукову інформацію про займенник ви використовуєте у щоденному спілкуванні?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити теоретичний матеріал за підручником (§ 37—42), підготуватися до тематичної контрольної роботи. Для бажаючих: написати твір-роздум «Чому я — займенник?».

УРОК № 100

Тема:	Тематична контрольна робота (тестування). Контрольне читання мовчки*.
Мета:	з'ясувати рівень засвоєння теми «Займенник», перевірити знання й уміння, необхідні для правильного використання займенників у мовленні; удосконалювати навички аналізу мовних явищ, групування матеріалу, вміння узагальнювати вивчене; розвивати логічне мислення, пам'ять, уміння виділяти головне; виховувати повагу до історичного минулого України.
Обладнання:	тестові завдання, текст для читання мовчки із запитаннями до нього.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Виконання тестових завдань

Варіант I

1. Укажіть ряд займенників, які змінюються лише за відмінками.

- ✓ а) він, я, ти, хто;
- б) хто, що, скільки;

* Див. також видання: В. Ф. Жовтобрюх. Українська мова. 6 клас: Комплексний зошит для контролю знань (для шкіл з українською мовою навчання). — Х.: Видавництво «Ранок», 2009.

- в) що, який, твій;
г) скільки, котрий, їхній.
2. Форми називного відмінку, а також роду й числа не має займенник:
- а) я;
б) хтось;
✓ в) себе;
г) казна-що.
3. Заперечні займенники утворилися від займенників:
- ✓ а) питальних;
б) особових;
в) вказівних;
г) присвійних.
4. Укажіть ряд займенників, кожен з яких пишеться через дефіс.
- а) (будь)хто, хто(сь), (аби)що;
б) котрого(сь), (де)кого, (будь)кому;
в) де(в)кого, кому(сь), (аби)чий;
✓ г) (який)небудь, казна(хто), хтозна(скільки).
5. Окремо від *ні* пишуться такі заперечні займенники.
- а) ні/хто; ні/з/чим, ні/якому, ні/скільки;
б) ні/за/що, ні/який, ні/чий;
в) ні/до/чого, ні/кого, ні/від/чого;
✓ г) ні/про/що, ні/перед/чим, ні/від/чого.
6. Позначте правильне твердження.
- а) Він, вони, їхній, ви, ми — особові займенники.
б) Наш, твій, його, себе, свій — присвійні займенники.
✓ в) Всякий, кожний, сам, інший, весь — означальні займенники.
г) Хто-небудь, який, ніякий, будь-що — неозначені займенники.
7. Позначте правильне твердження.
- а) В усіх наведених займенниках з'являється приставний *н*: підійшов до (вона), узяв у (він), пробачити (вона), передати (він).
б) Перед займенником *мною* усі прийменники вживаються з буквою *і*: (з, зі) мною; (перед, переді) мною; (над, наді) ним.
в) В усіх наведених словосполученнях зворотний займенник *себе* вживається в родовому відмінку: *засмутив себе, виховує себе, заховав у себе, прийняв до себе*.

- ✓ г) Відмінкові закінчення усіх наведених займенників записані правильно: *чийого голосу, чиею посмішкою, на яким подвір'ї, у скількох осіб.*
8. Укажіть речення, у якому займенник вжито правильно.
- ✓ а) Люблю народ, силу якого ніхто не зломить. (*П. Воронько.*)
- б) Коли хулігани напали на дівчат, хлопці кинулися захищати їх.
- в) Чи домовились ви, Петре Васильовичу, про зустріч із письменником?
- г) Світлано Пилипівно, Ви такі гарні речі пошила!
9. Позначте правильні твердження.
- а) В усіх займенниках наголос падає на перший склад: *на тому, для цього, нікого не помітив, нічого робити.*
- ✓ б) В усіх займенниках наголос падає на другий склад: *того, тому, нікого немає, нічому не навчився.*
- в) Усі наведені неозначені займенники пишуться через дефіс: *(будь)кому, будь(з)чим, який(небудь), (аби)хто.*
- г) Усі наведені займенники записані правильно: *чимось, хтозна й хто, будь наякому, абиякий.*
10. Виконайте морфологічний розбір займенника.
Останнім часом гине наше рослинне і тваринне багатство.
11. Запишіть подані займенники, знімаючи ризик. Поясніть особливості правопису.
Ні/про/що, хто/сь, аби/який, ні/від/кого/, казна/до/кого, будь/що, де/хто/, ні/для/кого, що/небудь.
12. Провідмініайте словосполучення *кожне обличчя, той плаксі.*

Варіант II

1. Укажіть ряд займенників, які змінюються за родами, числами й відмінками.
- ✓ а) мій, твій, їхній, свій, ваш;
- б) хто, що, скільки, який;
- в) ніякий, ніщо, будь з ким;
- г) я, ти, ми, вона, їх.
2. Укажіть речення, в якому вжито особовий займенник другої особи множини.
- а) Благослови, добра доле, вередухо вперта, на цій землі мені жити та на ній і вмерти. (*В. Симоненко.*)

- б) А дівчина виходилась у неї хороша, як маківочка пов-
ненька... (*Марко Вовчок.*)
- в) Ми були біля нього майже дві години.
- ✓ г) Ви сказали кобзу взяти і заграти пісню вам.
(*О. Олесь.*)
3. Неозначені займенники утворилися від займенників.
- а) заперечних;
- б) відносних;
- ✓ в) питальних;
- г) особових.
4. Займенники *хто, що, який, чий, котрий, скільки* є віднос-
ними, коли вони:
- а) вживаються для утворення питальних речень;
- ✓ б) вживаються для зв'язку частин складного речення;
- в) вказують на відношення до діючої особи;
- г) вказують на особу чи предмет, про які йдеться.
5. Укажіть речення, в якому вжито відносний займенник.
- а) Ми живемо в країні, яка нікому не загрожує. (*Ю. Зба-
нацький.*)
- б) Ніким несходжені нас ждуть путі. (*О. Ющенко.*)
- ✓ в) Не кожен козак, хто списа має. (*Нар. тв.*)
- г) Не хвали себе словом, хвали ділом. (*Нар. тв.*)
6. Позначте правильне твердження.
- а) *Я, ти, ви, ваш, вона* — особові займенники.
- б) *Мій, його, чий, такий, котрий* — присвійні займенники.
- в) *Такий, чийсь, самий, нічий, кожний* — означальні зай-
менники.
- ✓ г) *Хтось, казна-який, щось, будь-який, абощо* — це неоз-
начені займенники.
7. Позначте правильне твердження.
- а) В усіх наведених займенниках з'являється приставний
н: забрати у (він), засмутити (вона), переконати (він),
подарувати (вона).
- б) Перед займенником *мною* тільки перший прийменник
вживається з буквою *і*: (*під, піді*) мною; (*над, наді*)
мною; (*з, зі*) мною; (*перед, переді*) мною.
- в) В усіх наведених словосполученнях зворотний займен-
ник *себе* вжито в родовому відмінку: *запросити до себе,
відчутти себе, вилікувати себе, зберігати в себе.*

- ✓ г) Відмінкові закінчення усіх наведених займенників записані правильно: *якому другові, чийй знайомій, скількох сторінок, у чиєму зошиті.*
8. Позначте речення, у якому займенник вжито правильно.
- а) З другом, яким довіряєш, завжди добре й надійно.
- б) Вітер збив дідуса з ніг, і Сергійко поспішив допомогти йому.
- в) Чи зможете ви, Маріє Петрівно, виступити на зборах?
- ✓ г) Оксано Юріївно, Ви так гарно співали на вечорі!
9. Позначте правильне твердження.
- ✓ а) В усіх займенниках наголос падає на перший склад: *на цьому, ні з того ні з сього, ніким захоплюватися, нічого взяти, ні з ким поїхати.*
- б) В усіх займенниках наголос падає на другий склад: *для того, на цьому, ні за що придбати, нічого не зробив, ні з ким не привітався.*
- в) Усі наведені неозначені займенники пишуться через дефіс: *хтозна/з/якої, будь/у/чому, казна/що, чим/небудь/, /казна/чим.*
- г) Усі наведені займенники записані правильно: *комусь, абичому, деякі, будь-з-ким, хтозна-чого.*
10. Виконайте морфологічний аналіз займенника.
Обов'язок кожного учня — добре вчитися.
11. Запишіть подані займенники, знімаючи ризик.
Який/сь, ні/від/чого, хто/небудь, будь/до/кого, аби/хто, де/що, казна/на/чому, чий/небудь, хтозна/з/ким, ні/про/що, аби/в/кого, будь/що.
12. Провідмініайте словосполучення *якась книжка, чия межа.*
2. Проведення контрольного читання мовчки.
- 1) Прослуховування тексту.

Світло мудрості й добра

Михайло поспішав. Загадав собі, що коли повернеться до Академії до 31 грудня, то покине мандри й залишиться доживати віку в Києві. Та все ж дорогою вирішив завернути до рідного Чорнобиля. Вклонитися прадідівській землі, зустрітися з ріднею, яку не бачив уже п'ять років.

...Згадалося, як багато років тому морозної зимової днини віз його батько цим шляхом до Києва, щоб віддати в науку.

В Академії 22 грудня саме вшановували київську шляхтянку Гальшку Гулевичівну, яка подарувала під братську школу (тепер тут була Академія) свій маєток на Подолі. Чотирнадцятилітній Михайло несміливо й водночас із цікавістю переступив поріг Академії. Невдовзі його покликали до префекта*. Порозмовлявши з Михайлом і переконавшись, що хлопець має добру пам'ять і кмітливий, він записав його до підготовчого класу.

У перший день навчання найбільше ніяковів Михайло через своє неучтво. Адже всі в Академії вільно розмовляли латиною та грецькою мовою. Вивчали тут, крім української, ще польську та давньоєврейську, а також математику й астрономію, філософію і богослов'я. А ще студенти вчилися писати наукові праці, вірші, промови, музику, укладати словники.

Освіченість українців тих часів вражала чужоземців. «Усі вони, за малими винятками, навіть їхні жінки й дочки, вміють читати та знають порядок відправ і церковний спів», — писав один із мандрівників, побувавши в Україні.

У Києво-Могилянській академії здобували вищу освіту багато майбутніх учених, митців, державних і церковних діячів, які уславили Україну.

Михайло вчився наполегливо і невдовзі став одним із кращих студентів.

Слава про Києво-Могилянську академію ширилася далеко за межі України.

Тож по закінченні навчання Михайло за дорученням ректора вирушив у сусідню молдавську землю — допомогти у створенні школи. Відтак побував у найдавніших славетних університетах Європи — у Кракові, Празі, Падуї, Болоньї, Лейпцигу, Парижі, Лондоні. Деякі викладачі Академії свого часу навчалися в цих університетах. Михайло пишався тим, що згодом у них працювали випускники Академії, що тут знали київських учених, шанували їхні праці.

Гордістю Академії була й бібліотека. Вона налічувала десять тисяч томів. Збирали її і викладачі, і студенти. От і тепер Михайло мав у торбині рідкісну книгу для бібліотеки.

* Префект — перший помічник ректора Академії;

Він завжди невимовно радів, коли на чужині потрапляли йому до рук книги, створені в Академії. Одну з них Михайло придбав в Італії — у Венеції. Упізнав її за застережливим написом на останній сторінці: «Хто мав сю книгу вкрасти, тому сім літ свині пасти». Річ у тім, що в Академії дуже шанобливо ставилися до книжок. Але траплялося, щоправда зрідка, що хтось цупив книжку. Студентське братство вірило в могутню силу слова. Тому й вирішило захищати книжки тим-таки словом. Напис-оберіг мав запобігти лихому вчинку.

Михайло всміхнувся цій згадці. На мить заплющив очі, уявив, як зустрінеться зі своїми побратимами, що викладали в Академії.

...31 грудня він був уже в Києві. Академія зустріла його співом церковних дзвонів, дружніми обіймами друзів, радісним гомоном — цього дня щороку вшановували засновника і першого ректора Академії Петра Могили та її благодійників.

(450 сл.)

(О. Данилевська.)

- 2) Виконання тестових завдань.
1. Дорогою до академії Михайло вирішив завернути до:
 - а) Києва;
 - б) Кракова;
 - в) Полтави;
 - ✓ г) Чорнобиля.
 2. 22 грудня в Академії вшановували...
 - ✓ а) Гальшку Гулевичівну;
 - в) Євпраксію;
 - б) Роксолану;
 - г) Настю Лісовську.
 3. Шляхтянку вшановували за те, що вона...
 - а) заснувала Академію;
 - б) допомагала братській школі;
 - ✓ в) подарувала під братську школу свій маєток на Подолі;
 - г) врятувала учнів від голодної смерті.
 4. В Академії вільно розмовляли:
 - ✓ а) латиною, грецькою мовою;
 - б) французькою, російською;
 - в) італійською, іспанською;
 - г) українською, чеською.
 5. Студенти вивчали:
 - а) фізику та хімію;
 - ✓ б) математику та астрономію;
 - в) літературу та мистецтво;
 - г) історію і географію.

6. Михайло за дорученням ректора ходив у молдавську землю, щоб:
- а) агітувати учнів до Академії;
 - ✓ б) допомогти у створенні школи;
 - в) написати наукову працю;
 - г) укласти словник.
7. Академія пишалася:
- ✓ а) випускниками і бібліотекою;
 - б) успішністю;
 - в) викладачами;
 - г) рівнем знань випускників.
8. На чужині Михайло завжди невимовно радів, коли:
- а) зустрічав земляків;
 - б) чув гарні відгуки про Академію;
 - в) купував гарну книгу;
 - ✓ г) йому до рук потрапляли книги, створені в Академії.
9. Як Михайло впізнав книгу, створену в Академії?
- ✓ а) За застережливим написом на останній сторінці;
 - б) за печаткою Академії;
 - в) за екслібрисом ректора;
 - г) за спеціальним папером та високим друком.
10. Першим засновником, ректором и благодійником Академії був:
- а) Ярослав Мудрий;
 - б) Пилип Орлик;
 - ✓ в) Петро Могила;
 - г) Петро Сагайдачний.
11. Визначте тему тексту.
12. Яка головна думка висловлювання?

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти діалог між зображеними на фотографії (підручник, с. 263) іграшковими Бджілкою та Віслучком. У репліках вживати якнайбільше займенників.

ПОВТОРЕННЯ В КІНЦІ РОКУ

УРОК № 101

Тема:	Узагальнення й систематизація вивченого з лексикології.
Мета:	узагальнити й систематизувати знання шестикласників з лексикології; удосконалювати вміння визначати лексичне значення слова, збагачувати лексичний запас; розвивати логічне мислення, пам'ять, кмітливість; виховувати любов та повагу до рідного слова.
Обладнання:	підручник, малюнки, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку

Слово вчителя.

Кожне слово нашої мови можна уявити таким собі мандрівником зі старовинними саквами — торбами через плече. Припорошені ті сакви сивим пилом чужих доріг або зоряним пилом незліченних віків, а в саквах — дорогоцінний скарб людського таланту, допитливості, розуму. Часом аж дивуєшся: як дотепно, розумно, економно «зроблене» слово! А вже ми його передамо наступним поколінням.

Не шкодуй часу й зусиль для вивчення рідної мови. Мова — наш вірний друг і помічник протягом усього життя.

(За А. Коваль.)

Діти, сьогодні ми з вами помандруємо у прекрасну країну, яка ховає в собі найтонші таємниці слова. Вона розкриє

нам історію виникнення та існування слів. Для того щоб ця подорож була цікавою та корисною, ви повинні бути уважними та допитливими, треба бережно ставитися до слова, вловлювати його відтінки, тони та напівтони.

Здогадалися, який розділ науки про мову я маю на увазі? Так, це лексикологія.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Продовження слова вчителя.

Перш ніж починати нашу подорож, нам треба виробити правила, яких слід дотримуватися. Згадаймо, що говорить усна народна творчість про мову, слово.

(Діти згадують прислів'я та приказки про слово.)

Наприклад: Добре слово варте завдатку. Слово — не стріла, а глибше ранить. Слово — не горобець, вилетить — не спіймаєш. Слово до слова — зложиться мова.

III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

1. Робота з текстом.

— Отже, вирушаймо!

Як у багатьох казках прямо перед нами стоїть перешкода — це велетенська гора, що ні конем її не об'їхати, ні птахом облетіти, а в горі ущелина, яку закриває величний, бурхливий водоспад. Для того щоб пройти крізь ущелину, треба знайти в тексті запозичені з інших мов слова. За якими ознаками ви їх розпізнаєте? Згрупуйте іншомовні слова за значеннями.

Співуча душа українського народу

У репертуарі Ніни Матвієнко понад 100 українських народних пісень, твори сучасних українських композиторів. Спеціально для неї написано музично-сценічне дійство «Золотий камінь посіємо», у якому через народну пісню та її виконавицю показано нашу історію від пантеїстичної первісності до сучасності, історію, що проходила на теренах випробувань...

Ніна Матвієнко співає душею, володіє Божим даром. Демонструючи автентичне, первозданне народне мистецтво своїм м'яким голосом, тонкою музикальною інтерпретацією,

вона, здається, проникає в саму сутність вікових традицій, торкається почуттів, генетично закодованих багатьма поколіннями.

Співачка утвердила свій неповторний імідж, здобула всенародне визнання і любов.

(М. Лабінський.)

— Спробуйте замінити іншомовні слова власне українськими. Як змінився при цьому текст?

2. Робота за підручником.

— Молодці! Ви гідно подолали першу перешкоду, вода розступилася, і крізь вузьку ущелину ми потрапили до дуже дивної слободи. Тут віяло чимось первісним, давнім, забутим. Це слобода архаїзмів та історизмів. Біля брами стоять озброєні лучники. Щоб пройти через цю слободу, треба виконати вправу 590.

3. Гра «Знайди помилку».

— Далі стежка нас привела до дивного хутора. Тут чулося мовлення, дуже схоже на наше, але було багато незрозумілих слів. Як ви думаєте, куди ми потрапили? Це хутір Діалектний.

До хутора прибула відома поширювачка суржику Лерка Севрючка. Що воно за птиця, було видно з першого погляду. На шиї боа з екзотичного пір'я, на голові капелюшок, що личив їй, як корові сідло, і співає увесь час: «Харашо, всьо будет харашо!» Замість того, щоб затулятися від Лерки словником чи правописом, перехожі охоче говорили з нею. І, звісно, заражались суржигом! А все через те, що Лерка здавалася люб'язною та товариською.

Без церемоній вона зверталася до першого ліпшого: «Давайте поговоримо» або «Давайте поспіваємо!», «Давайте підемо в кафе!»

А як правильно сказати?

(«Поговорімо! Поспіваймо! Ходімо в кафе!»)

Та це це були квіточки. У хуторі все переплуталося.

Знайдіть, що на малюнках неправильно, і поясніть помилки.

Допоможімо мешканцям хутора!

4. Словникова робота.

— Я вважаю, що ви гідно подолали цю перешкоду, але поблизу дороги притулився смітник жаргонізмів. Складіть «словничок» жаргонізмів, якими користуються ваші однолітки, доберіть до них літературні відповідники. Ми з собою візьмемо лише літературні слова, а жаргонізми викинемо на смітник.

5. Робота з текстом.

— І ось ми у Місті Майстрів. Що за дивина! Тут ніхто не сидить без діла. Кожен — майстер своєї справи. Зупинімося біля кузні!

Прочитайте текст. Назвіть слова, пов'язані з роботою коваля. Що відбивалося в словах-назвах? Як називаються такі слова? До активної чи пасивної лексики вони належать?

Коваль у селі був одночасно і бляхарем, і слюсарем, і конструктором. Він виготовляв плуги і сокири, серпи і мотики, клепає коси, кував коней, оковував вози і сани, переплавляв у ковальському горні зношені інструменти та знаряддя на нові, конструював млинові кола і їх систему передач.

(Із книги «Народні художні промисли УРСР».)

6. Словникова робота.

— Укладіть словнички представників кількох професій (робота в групах чи парах).

7. Гра «Перекладач».

— І ось нарешті ми у Мегаполісі Неологізмів. Тут усе суперсучасне, найновіше та найпрогресивніше.

Перекладіть текст українською мовою, виділіть неологізми. Чи завжди ці слова будуть неологізмами? Відповідь аргументуйте.

Интернет — это всемирная компьютерная сеть, дающая доступ к разнообразной информации, от обучающей до развлекательной. Сеть Интернет, или просто Сеть, часто называют супермагистралью. Она позволяет огромным объемам информации свободно перетекать с одного компьютера на другой, представляя всем быстрый и легкий доступ к ней.

(З енциклопедії.)

8. Гра «Знайди слово».

— Прочитайте речення, знайдіть у них авторські неологізми.

Гаморився гамір, мало стелю в хаті не підносячи.

Статечно так викрилював сивоперу голову потішений хазяїн.

Старий Васильович визміїв усміх на губах.

(Із творів Є. Гуцала.)

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Заключне слово вчителя.

Ось і завершилася наша подорож. Сподіваюся, що знання, здобуті вами, міцні, що ви будете бережно ставитися до слова, виженете Лерок Севрючок зі свого оточення і будете гідними носіями однієї з наймелодійніших мов — української.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знайти рекламні листівки, де є помилки у слововживанні.

УРОК № 102

Тема:	Узагальнення й систематизація вивченого зі словотвору й орфографії.
Мета:	узагальнити й систематизувати знання учнів із словотвору й орфографії; удосконалити вміння здійснювати словотвірний аналіз, пояснювати вивчені орфограми; розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу; виховувати повагу до державної символіки.
Обладнання:	підручник, кросворд, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми та мети уроку**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ****III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ**

Робота з текстом.

— Прочитайте текст. Визначте його тему й основну думку. Виділіть мікротеми. Випишіть виділені слова, виконайте їх словотвірний аналіз. Доберіть синоніми до слова *з'ясувати*. Чим відрізняється словотвірний аналіз від морфемного?

Тризуб

Існує близько сорока версій щодо *походження* тризуба та його смислового значення: це й написання імені князя Володимира, і символ державної влади, християнська церковна хоругва, *зображення* голуба, шолома, трисвічника, святої Трійці; це і символ влади над трьома світами — небесним, земним і підземним, уособлення трьох стихій — повітря, води й землі... Точно з'ясувати, коли і де виник тризуб, сьогодні неможливо, оскільки його сліди простежуються не лише в Україні, але й у Скандинавії, Візантії, Греції, Індії... Філософ Платон у творі «Тімей» колись зазначив, що царі Атлантиди носили блакитне вбрання, а символом влади у них був золотий тризуб. Можна лише припускати, що саме звідти тризуб і потрапив на різні континенти.

(З календаря.)

IV. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Робота за підручником.

Виконання вправ 594 (усно), 595—597.

2. Тренувальна вправа.

З а в д а н н я: списати, вставляючи замість крапок потрібні літери. Слова, що в дужках, прибрати.

В Антарктиді в соня..ні вітр..ні дні можна бач..ти, як над кри..аною (крига) поверхнею подекуди з в..ликою силою б'ють снігові фонтани.

Механіка утворе..я їх дуже проста. Віт..р (з, с)дуває сніг у *трі..уни* (тріск) й ж..не його, наче в гігантс..кій трубі. Накнувшись на *переми..ки* (перемикати) чи кри..ані (крига) пробки, сніг вил..тає крізь отвори вгору. Полярники не раз бачили з літаків *ланцю..ки* (ланцюг) таких снігових гейзерів уздов.. (довгий) *кри..аних* (крига) *трі..ин* (тріск).

(За О. Мурановим.)

— Як утворилися слова *тріщина*, *крижаною*?

— Які зміни приголосних відбулися при творенні виділень слів?

3. Словотворча робота.

З а в д а н н я: від слів-іменників утворити прикметники й правильно записати їх українською та російською мовами. Порівняти вимову і написання в обох мовах.

З р а з о к. Честь → чесний → честный.

Радість, область, щастя, совість, хвастун, контраст.

4. Розподільне письмо.

З а в д а н н я: записати слова у два стовпчики: в I — ті, що пишуться разом, а в II — через дефіс. Розкрити дужки, на місці крапок поставити пропущені букви.

(Хліб)сіль, (водо)спад, (срібно)крилий, (північно)західний, (мілко)водний, (фіз..ко)математичний, дев..яти(пов..рховий), (червоно)синій, сіл..сько(господарський), (кисло)солодкий, (тихо)океанський, (природо)знавство, (чорно)мор..ський, (літ..н..о)осін..ій, (кіно)зал, (мимо)хідь, (мимо)хіть.

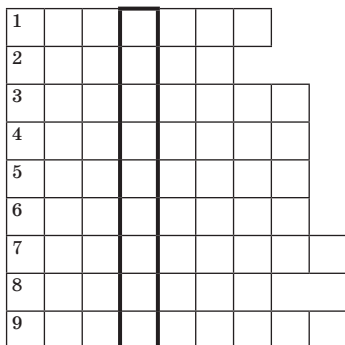
— Поясніть лексичне значення виділених слів. Як вони утворилися? Складіть з ними речення.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Розгадування кросворда.

— Заповніть порожні клітинки іменниками, утвореними префіксальним способом, і у виділеному рядку прочитайте тему, над якою ми з вами сьогодні працювали.

- 1) Додатковий смак у чому-небудь. (*Присмак.*)
- 2) Незайманий, предковичний густий ліс. (*Праліс.*)
- 3) Небажання або відмова підкорятися. (*Непоко́ра.*)
- 4) Рання весна. (*Провесна.*)
- 5) Невеликий горбок. (*Пагорбок.*)
- 6) Дія, спрямована проти іншої дії. (*Протидія.*)
- 7) Синонім слова *співробітництво*. (*Співпраця.*)
- 8) Ґрунт, до якого входять пісок і глина. (*Супісок.*)
- 9) Частина розділу книжки, статті. (*Підрозділ.*)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вправа 600 або виконати завдання для тих, хто вміє фантазувати та мріяти (с. 273).

УРОКИ № 103—104

Тема:	<i>Зв'язне мовлення.</i> Контрольний письмовий твір-оповідання на основі побаченого.
Мета:	з'ясувати рівень сформованості вміння скласти твір-оповідання на основі побаченого, навички усвідомлення теми та основної думки; розвивати увагу, логічне та образне мислення, удосконалювати культуру мовлення; виховувати сміливість, винахідливість, відповідальність.
Обладнання:	текст оповідання.

 ХІД УРОКУ

I. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКІВ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ****III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ**

Бесіда.

- Що називається оповіданням?
- Який тип мовлення завжди покладено в основу тексту оповідання? Чому?
- Назвіть композиційні частини оповідання.
- Чому в основу оповідання зазвичай покладено розповідь про одну подію із життя персонажа?

IV. ПІДГОТОВКА ДО СКЛАДАННЯ ОПОВІДАННЯ

1. Робота над зв'язним висловлюванням.

Завдання: прочитати текст, визначити його жанр та композиційні частини. З'ясувати тему та головну думку твору. Свої відповіді аргументувати.

Пам'ятний день із шкільного життя

Це трапилося 2 вересня. Так-так. Це був другий день мого шкільного життя. Але про все по порядку. Першого вересня тато з мамою урочисто повели мене до першого класу.

Вражень було багато: свято, перші уроки, одинадцятикласники з подарунками, новенькі підручники... Дорогою зі школи батьки показували мені шлях додому! Виявилось, що потрапити від школи додому можна двома способами. Один шлях був коротший, але у зливу чи негоду там було дуже брудно. Тому про всяк випадок є інша дорога, але трохи довша.

Наступного дня я попри умовляння батьків вирішила йти додому сама. Ми з подругою, яка теж вчилася в моєму класі, вирішили йти довгим шляхом. Спочатку все було доволі цікаво: парк розваг, Палац культури, будинок, де мешкала наша вчителька... Але раптом моя подруга зупинилась і відкрила рота від несподіванки. Прямо перед нами з'явився величезний пес. Стояв і гарчав. Оговтавшись від такої зустрічі, ми помітили на ньому нашійник. Але як дізнатися, прив'язаний собака чи ні? Яюсь же він потрапив на вулицю.

Ми зі Світланою зробили невдалу спробу обійти страшного звіра. Але ледве поворухнулися — пес знову почав люто гавкати та гарчати. Ми так злякалися, що вклякли на місці, як стовпи. Я заспокоїлася швидше і хотіла покликати на допомогу, але, як навмисне, на вулиці було безлюдно.

Хвилин із двадцять ми були заручниками собаки. Стояли і дивилися один на одного. Нарешті вулицею проходив чоловік і врятував переляканих до смерті дівчат. Ми так втікали з того місця, що забули навіть про портфелі, які поставили на асфальт.

А коли через декілька годин приїхав мій батько з портфелями та ще й розповів, що собака був прив'язаний, він виліз через шпарину в паркані — ми довго і щиро сміялися. Це ж треба бути такими боягузами!

Ось такий випадок трапився зі мною на другий день мого шкільного життя. А портфель я більше ніколи не губила.

2. Завдання учням.

— Пригадайте який-небудь випадок, свідком котрого ви були, що його можна покласти в основу оповідання.

3. Складання плану за зразком.

Зав'язка	
Кульмінація	
Розв'язка	

4. Написання твору-оповідання на основі побаченого.
(Здійснюється з дотриманням самостійно складеного плану.)

Орієнтовні теми оповідання:

- 1) Друг пізнається в біді.
- 2) Пригода на річці (у лісі, на прогулянці тощо).
- 3) Побратими.
- 4) Випробування.
- 5) Випадок в моєму житті, який я ніколи не забуду.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Опитування-інтерв'ю.

(Використовується інтерактивний метод «Мікрофон».)

— Чи сподобалася вам письменницька робота?

— З якими труднощами ви зіткнулися?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати повідомлення на лінгвістичну тему про одну частину мови (розподілити теми так, щоб усі вивчені частини мови були охоплені).

УРОК № 105

Тема:	Узагальнення й систематизація вивченого з морфології та орфографії.
Мета:	узагальнити й систематизувати знання учнів з морфології та орфографії; удосконалювати навички визначати іменні частини мови, пояснювати орфограми в них; розвивати логічне та образне мислення, пам'ять, увагу; виховувати повагу до національних традицій.
Обладнання:	підручник, торбинка, фішки із номерами вправ, дидактичний матеріал.

I. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

I етап. «Розминка».

Кожна команда отримує по п'ять завдань. Якщо команда, котрій адресовано запитання, не може на нього відповісти, суперники роблять спробу заробити собі додатковий бал.

Запитання для 1-ї команди.

- Що вивчає морфологія?
- Яку синтаксичну роль виконує числівник?
- Як відрізнити питальні займенники від відносних?
- Який займенник не має форми називного відмінку?
- Як відмінюються числівники *сорок, дев'яносто, сто*?

Запитання для 2-ї команди.

- Що вивчає орфографія?
- Яку синтаксичну роль виконує прикметник?
- На які розряди за значенням та будовою поділяються числівники?

— Як визначити відміну іменника середнього роду із закінченням *-я*?

— До якого розряду належить прикметник *вовчий* у словосполученні *вовчий апетит*?

II етап. «Загадкова торбинка».

Команди витягають із торбинки номери вправ, які повинні виконати за підручником.

III етап. «Редактор».

Завдання: відредагувати текст.

Жупан

Жупан це типова одяга козацьких часів на Україні, що на жаль дуже мало зберегся серед сучасного поселення. Жупан — шився з синької китайки або с доброго сукна фабричного виробу. Покрой чоловічого жупану буває двох видів: жупан без воротника і зі стоячим воротником. Жіночий жупан був набагато гарніший. Шився він з тонкого сукна голубого або темно червоного кольора, з двома «вусами», що оздоблювалися золотими шнурками.

* Урок проводиться у формі мовознавчого турніру. Клас ділиться на дві команди, обираються капітани та назва команди.

IV етап. «Всезнайко».

Команди визначають по одному учаснику, які повинні згадати якнайбільше прислів'їв (загадок) із числівниками.

V етап. «Прес-конференція».

Кожна команда висвітлює матеріал про якусь одну частину мови. Суперники задають питання, пов'язані з особливостями цієї частини мови. (Іменник. Прикметник.)

Оцінюється правильність відповідей, уміння вести дискусію.

VI етап. «Швидше! Швидше!..»

За одну хвилину кожна команда повинна дати відповідь на якомога більшу кількість запитань.

Завдання і запитання для 1-ї команди.

— Визначити рід слова *плакса*.

— Визначіть розряд прикметника у словосполученні *зяча шапка*.

— Займенник *мені* поставити у називний відмінок.

— Назвіть займенник 3-ї особи множини.

— Який рід іменника *папороть*?

— До якої групи належить іменник *командир*?

— Яке закінчення у родовому відмінку однини має іменник *ступінь*?

— Утворіть форму вищого ступеня порівняння прикметника *босий*.

— Утворіть кличний відмінок імені по батькові *Ольга Ігорівна*.

Завдання і запитання для 2-ї команди.

— Визначіть рід слова *невдаха*.

— Визначіть розряд прикметника у словосполученні *золоті руки*.

— Займенник *його* поставте у форму називного відмінку.

— Назвіть зворотний займенник.

— До якої групи належить іменник *мир*?

— Яке закінчення у родовому відмінку однини має іменник *рік*?

— Утворіть форму вищого ступеня порівняння прикметника *лисий*.

— Утворіть кличний відмінок імені по батькові *Ігор Вікторович*.

— Визначте розряд числівника *сорок сьомий*.

VII етап. «Конкурс капітанів».

Капітани команд за дві хвилини мають написати якомога більше географічних назв, до складу яких входять прикметники.

VIII етап. Перевірка домашнього завдання.

Кожна команда зачитує лінгвістичну казку про одну з частин мови. (Числівник. Займенник.)

II. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ГРИ

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова. 5—12 класи.— К.: Перун, 2005.
2. Рідна мова: Підручник для 6-го класу / О. П. Глазова, Ю. П. Кузнецов. — К.: Освіта, 2006.
3. Горпинич В. О., Горяний В. Д. Українська мова: Підручник: У двох частинах.— К.: Вища школа, 1993.
4. Данилевська О., Пометун О. Етика: Підручник для 6 класів загальноосвіт. навч. закл.— К.: Генеза, 2006.— 192 с.
5. Жовтобрюх В. Ф. Українська мова. 6 клас: Комплексний зошит для контролю знань (для шкіл з українською мовою навчання).— Х.: Видавництво «Ранок», 2009.
6. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Українська мова: Збірник диктантів. Для учнів середніх шкіл усіх типів / 2-ге вид.— К.: Либідь, 1996.— 240 с.
7. Мельничайко В. Я., Мельничайко О. І. Українська мова. Дидактичний матеріал для 6 класу.— Тернопіль: Підручники і посібники, 1997.— 112 с.
8. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко та ін. / За заг. ред. О. М. Пехоти.— К.: АСК, 2001.— 256 с.
9. Пилипенко Л. І., Сандулєєва О. Д. Живе слово. Розвиток мовлення. Тренувальні вправи, творчо-пошукові завдання, лінгвістичні ігри. 6 клас / За заг. ред. А. П. Загнітка.— Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 2000.— 288 с.
10. Пономаренко В. М. Уроки морфології в школі: У двох частинах — К.: Партнер, 1997.— Ч. I: Іменник, прикметник, числівник, займенник.— 224 с.

11. *Пономарів О. Д.* Сучасна українська мова.— К.: Либідь, 1987.
12. *Сікорська З. С.* Словникові диктанти з української мови для 5—7 кл.— К.: Вежа, 1999 — 256 с.
13. Сучасний український орфографічний словник / Укладач В. Ф. Жовтобрюх.— Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006.
14. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / За ред. О. І. Пометун.— К.: АСК, 2004.— 192 с.
15. *Трубіцина В. Д.* Українська мова. Дидактичні матеріали. 6 клас. / За заг. ред. А. П. Загнітка.— Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1999.— 188 с.
16. Українська мова. Практикум / О. М. Пазяк, О. А. Сербенська та ін.— К.: Либідь, 1990.— 244 с.
17. Український правопис / 4-те вид., випр. й доп.— К.: Наук. думка, 1994.
18. Що? Як? Чому? Світ моєї України: Популярна дитяча енциклопедія.— К.: Сінтекс, 2005.— 160 с.
19. *Ющук І. П.* Практикум з правопису української мови.— К.: Освіта, 1994.— 253 с.

ЗМІСТ

Передмова	3
---------------------	---

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У 5 КЛАСІ

Урок № 1	
Багатство і краса української мови	10
Урок № 2	
<i>Зв'язне мовлення.</i> Повторення вивченого про мову і мовлення. Ситуація спілкування	12
Уроки № 3—4	
Словосполучення і речення. Головні та другорядні члени речення. Однорідні члени речення	15
Урок № 5	
Звертання. Вставні слова та сполучення слів	18
Урок № 6	
Пряма мова. Діалог	22
Урок № 7	
Повторення й поглиблення вивченого про текст.	
Тема і головна думка тексту. Будова тексту	26
Урок № 8	
<i>Зв'язне мовлення.</i> Стилi і типи мовлення. «Відоме» і «нове» в реченнях тексту (повторення). Докладний усний переказ тексту художнього стилю	29
Урок № 9	
<i>Зв'язне мовлення.</i> Офіційно-діловий стиль.	
Ділові папери. Складання оголошення	32
Урок № 10	
Тематична атестація (диктант)	35

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

Урок № 11	
Групи слів за походженням: власне українські та запозичені слова	37

Урок № 12	
<i>Зв'язне мовлення. Особливості опису приміщення.</i>	
Усний переказ розповідного тексту з елементами опису приміщення	40
Уроки № 13—14	
Активна і пасивна лексика. Застарілі слова (архаїзми та історизми), неологізми	44
Уроки № 15—16	
<i>Зв'язне мовлення. Усний та письмовий твір-опис приміщення в художньому стилі</i>	48
Уроки № 17—18	
Групи слів за вживанням. Загальноновживані та стилістично забарвлені слова. Діалектні, професійні слова й терміни, просторічні слова та жаргонізми	51
Урок № 19	
<i>Зв'язне мовлення. Письмовий твір-опис приміщення за картиною в художньому стилі</i>	55
Урок № 20	
Офіційно-ділова лексика	57
Урок № 21	
<i>Зв'язне мовлення. Ділові папери.</i>	
План роботи	60
Урок № 22	
Тематична атестація (тестування). Читання художнього тексту мовчки	63
СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ	
Уроки № 23—24	
Змінювання і творення слів. Основні способи словотвору	70
Урок № 25	
Основні способи словотворення. Ознайомлення зі словотвірним словником	76
Урок № 26	
<i>Зв'язне мовлення. Вибірковий переказ тексту наукового стилю</i>	79
Уроки № 27—28	
Зміни приголосних при творенні слів	82

Уроки № 29—30	
Складні слова. Правопис складних та складноскорочених слів	85
Урок № 31	
Усний переказ тексту	89
Урок № 32	
Тематична контрольна робота (диктант)	91

МОРФОЛОГІЯ

Урок № 33	
Загальна характеристика частин мови	93
Урок № 34	
Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	95
Урок № 35	
Іменники — назви істот і неістот. Іменники загальні і власні. Велика буква і лапки у власних назвах	99
Урок № 36	
<i>Зв'язне мовлення.</i> Усний переказ тексту	103
Урок № 37	
Рід іменників. Іменники спільного роду	105
Урок № 38	
Число іменників. Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини	108
Урок № 39	
Відмінки іменників, їх значення	111
Урок № 40	
Поділ іменників на відміни. Відмінювання іменників	114
Урок № 41	
Контрольна тематична атестація (тестування). Аудіювання тексту наукового стилю	117
Урок № 42	
Відмінювання іменників першої відміни	124
Урок № 43	
Відмінювання іменників другої відміни	126
Урок № 44	
Закінчення родового відмінка однини іменників другої відміни	129

Урок № 45	
Відмінювання іменників III відміни	132
Урок № 46	
<i>Зв'язне мовлення. Усний переказ тексту</i> з творчим завданням.	135
Урок № 47	
Відмінювання іменників IV відміни	138
Урок № 48	
Незмінювані іменники	141
Уроки № 49—50	
<i>Зв'язне мовлення. Докладний контрольний переказ</i> тексту розповідного характеру	144
Урок № 51	
Відмінювання іменників множинної форми	146
Урок № 52	
Тематична контрольна робота (диктант)	149
Урок № 53	
Написання <i>не</i> з іменниками	151
Урок № 54	
Особливості творення іменників	154
Урок № 55	
Літери <i>е, и, і</i> в суфіксах <i>-ечк-</i> (<i>-єчк-</i>), <i>-ечок-</i> , <i>-ичк-</i> , <i>-ичок-</i> , <i>-инн(я)</i> , <i>-інн(я)</i> , <i>-енн(я)</i> , <i>-ив(о)</i> , <i>-ев(о)</i>	161
Урок № 56	
Написання та відмінювання імен по батькові	164
Урок № 57	
<i>Зв'язне мовлення. Складання діалогів</i>	167
Урок № 58	
Підсумковий урок з теми «Іменник»	169
Урок № 59	
Тематична контрольна робота (диктант)	175
Урок № 60	
Прикметник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	176
Урок № 61	
Якісні, відносні, присвійні прикметники, їхнє творення та правопис	181
Урок № 62	
Перехід прикметників з однієї групи в іншу	184

Урок № 63	
<i>Розвиток зв'язного мовлення. Особливості побудови опису природи. Усний вибіркового переказ з елементами опису природи</i>	187
Уроки № 64—65	
Ступені порівняння прикметників	190
Урок № 66	
<i>Зв'язне мовлення. Усний докладний переказ тексту з елементами опису природи</i>	193
Урок № 67	
Повні і короткі форми прикметників	195
Уроки № 68—69	
Прикметники твердої і м'якої груп. Відмінювання прикметників	199
Урок № 70	
Творення прикметників. Перехід прикметників в іменники. Морфологічний розбір прикметників	202
Урок № 71	
Тематична контрольна робота з теми «Прикметник як частина мови» (тестування). Контрольне аудіювання тексту-розповіді наукового стилю	205
Урок № 72	
Написання прикметників	211
Урок № 73	
<i>Зв'язне мовлення. Письмовий твір-опис природи за картиною</i>	215
Урок № 74	
Написання <i>не</i> з прикметниками	217
Урок № 75	
Написання <i>-нн-</i> і <i>-н-</i> у прикметниках	221
Урок № 76	
Написання складних прикметників через дефіс або разом	224
Урок № 77	
<i>Зв'язне мовлення. Письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису природи</i>	228
Урок № 78	
<i>Зв'язне мовлення. Особливості будови роздуму. Усний докладний переказ розповідного тексту, що містить роздум</i>	230

Урок № 79	
Написання й відмінювання прізвищ	233
Урок № 80	
Тематична контрольна робота (диктант)	237

ЧИСЛІВНИК

Урок № 81	
Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	239
Уроки № 82—83	
Кількісні й порядкові числівники. Числівники прості, складні і складені	243
Уроки № 84—85	
Відмінювання кількісних числівників	248
Урок № 86	
<i>Зв'язне мовлення.</i> Усний твір-роздум про вчинок людини	251
Урок № 87	
Відмінювання порядкових числівників	254
Урок № 88	
<i>Зв'язне мовлення.</i> Замітка в газету типу роздуму про вчинок людини	258
Урок № 89	
Творення числівників. Морфологічний розбір числівників	260
Урок № 90	
Тематична контрольна робота (диктант)	265

ЗАЙМЕННИК

Урок № 91	
Займенник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням	267
Урок № 92	
Особові займенники і зворотний займенник <i>себе</i>	270
Урок № 93	
<i>Зв'язне мовлення.</i> Твір-оповідання за жанровою картиною	274
Уроки № 94—95	
Питальні, відносні, вказівні й означальні займенники	280

Уроки № 96—97	
Заперечні й неозначені займенники. <i>Ні</i> в заперечних займенниках. Дефіс у неозначених займенниках	282
Урок № 98	
<i>Зв'язне мовлення</i> . Повідомлення на лінгвістичну тему	285
Урок № 99	
Присвійні займенники. Морфологічний розбір займенників	287
Урок № 100	
Тематична контрольна робота (тестування). Контрольне читання мовчки	290

ПОВТОРЕННЯ В КІНЦІ РОКУ

Урок № 101	
Узагальнення й систематизація вивченого з лексикології	298
Урок № 102	
Узагальнення й систематизація вивченого зі словотвору й орфографії.	303
Уроки № 103—104	
<i>Зв'язне мовлення</i> . Контрольний письмовий твір-оповідання на основі побаченого	306
Урок № 105	
Узагальнення й систематизація вивченого з морфології та орфографії	308
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.	312

«МАЙСТЕР-КЛАС» З РІДНОЇ МОВИ ЗРОБИТЬ ВАШІ УРОК ЯСКРАВИШИМИ!

Посібник «Рідна мова. Майстер-клас» містить:

- календарно-тематичне планування;
- розробки уроків.

До кожного уроку подаються тема, мета, обладнання, форми і методи навчальної діяльності

ЦЕЙ ПОСІБНИК ДОПОМОЖЕ ВЧИТЕЛІВІ РІДНОЇ МОВИ:

- збагатити власний досвід;
- урізноманітнити навчальну діяльність учнів;
- розвивати уяву і творчі здібності дітей;
- виховувати в учнів відчуття прекрасного;
- прищепити школярам любов до рідної мови;
- реалізувати принципи розвивального та особистісно-орієнтованого навчання;
- здійснити об'єктивне оцінювання знань учнів.

ЗРОБЛЕНО ВЧИТЕЛЯМИ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ!

«Книга — поштою»

61045 Харків, а/с 3355,

«Ранок-пошта»

☎ (057) 717-74-55

✉ pochta@ranok.kharkov

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

www.ranok.com.ua

